

Seb'a-Seyyâre: Rahîmî'nin Âşıkane Hasbihâlî

Seb'a-Seyyare: Rahimi's Hasbihal About Love

Ozan KOLBAŞ¹

¹The Ottoman Studies Foundation, İstanbul, Türkiye

ORCID: O.K. 0000-0002-3509-6909

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ozan Kolbaş (Dr.),
The Ottoman Studies Foundation, İstanbul, Türkiye
E-posta: ozankolbas@gmail.com

Başvuru/Submitted: 17.07.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested:
08.08.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:
09.08.2024

Kabul/Accepted: 24.10.2024

Online Yayın/Published Online: 21.11.2024

Atıf/Citation: Kolbaş, Ozan. "Seb'a-Seyyare: Rahimi's Hasbihal About Love." *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 46 (2025), 293-356.
<https://doi.org/10.26650/jos.1518074>

Öz

Rahîmî, on altıncı yüzyılda, Bursa'da yaşamış bir klasik Türk edebiyatı şairidir. Şairliğinin yanında iyi bir hattat olduğu da bilinmektedir. Biyografisi hakkında ayrıntılı bilgiler veren kaynakların başında Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adlı tezkiresi gelir. Bugün için bilinen tek eseri, Âşık Çelebi'nin de söz konusu ettiği, hasbihal türündeki *Seb'a-Seyyâre* adlı mesnevisidir. Eserin şimdilik tespit edilebilen tek nüshası, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu, 213/2 numarada kayıtlıdır. Rahîmî, 940 (1533-1534) yılı civarında, Bursa'da güzelliğiyle meşhur Keyvanzâde Mustafa'ya âşık olmuş ve 945 (1538-1539) yılında tamamladığı *Seb'a-Seyyâre* adlı mesnevisinde bu aşk macerasını anlatmıştır. Şair, eserinin toplam 1000 beyitten oluştuğunu belirtiyorsa da elimize geçen nüshada 990 beyit kayıtlıdır. Eserde, tevhit, münacat ve naat bölümlerinin ardından Bursa'nın tabiat güzelliklerinden bahsedilir ve bazı mimari yapılarına değinilir. Sonrasında şehrin yedi erkek güzeli, gökyüzüyle bağlantılı olarak tavsif edilir. Rahîmî, rüyasında, göğün yedinci katıyla ilişkilendirdiği yerde Keyvanzâde Mustafa'yı görür ve ona âşık olur. Uyandığında onu bulabilmek için Bursa'nın bahçelerini dolaşır. Sevdiğine kavuşamayınca mecazi aşktan uzaklaşıp ilahi aşka tutulmak gerektiğini idrak eder ve eser sonlanır. Ustaca yapılan söz sanatları anlatıyı edebî bir üsluba büründürerek *Seb'a-Seyyâre*'nin başarılı bir mesnevi olarak temayüz etmesini sağlar.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Rahîmî, yedi gezegen, Bursa, mesnevi

ABSTRACT

Rahimi is a poet of classical Turkish literature who lived in Bursa in the sixteenth century. He was known to be a good calligrapher as well as a poet. Among the sources providing detailed information about his biography, Âşık Çelebi's *Meşâ'irü's-Şu'ara* is the most important. His only known work today is his mathnawi *Seb'a-Seyyare*, which is also mentioned by Âşık Çelebi. The only manuscript of the work is registered in the Manisa Manuscript Library, Manisa Akhisar Zeynelzade Collection, number 213/2. Rahimi fell in love with Keyvanzade Mustafa, who was famous for his beauty in Bursa, around 940 (1533-1534) and narrated this love adventure in his work *Seb'a-Seyyare*, which he completed in 945 (1538-1539). Although the poet states that his work consists of a total of 1000 couplets, a total of 990 couplets are recorded in the manuscript we have. After the *tawhit*, *munajat* and *naat* sections, the natural and architectural beauties of Bursa are described. The seven beautiful men of the city are then mentioned in connection with the sky. Rahimi falls in love with

Keyvanzade Mustafa, whom he places on the seventh floor of the sky in his dream, and when he wakes up, he wanders around various gardens of Bursa to find this person. When he fails to meet his beloved, he realizes that he must move away from figurative love and turn towards the love of God. The skilful use of figures of speech gives the narrative a literary style and makes *Seb'a-Seyyare* a successful mathnawi.

Keywords: Old Turkish Literature, Rahimi, seven planets, Bursa, mathnawi

EXTENDED ABSTRACT

Rahimi is a poet of classical Turkish literature who lived in Bursa in the sixteenth century. Historical sources providing information about his biography include Aşık Çelebi's *Meş'a'irü'ş-Şu'ara*, Ahdi's *Gülşen-i Şu'ara*, Kınalızade Hasan Çelebi's and Beyani's *Tezkiretü'ş-Şu'ara* and Kafzade Faizi's *Zübdetü'l-Eş'ar*. Other sources that compile the information obtained from these works are Tayyazade Ahmed Ata's *Tarih-i Ata*, Şemseddin Sami's *Kamusu'l-A'lam*, Mehmed Süreyya's *Sicill-i Osmani*, Abdizade Hüseyin Hüsameddin Yasar's *Amasya Tarihi*, Mehmed Nail Tuman's *Tuhfe-i Naili* and Osman Fevzi Olcay's *Amasya Meşahiri*.

Rahimi's real name was Abdurrahim, thus he chose the pseudonym Rahimi. His father was an Amasya named Mehmed Çelebi, who was engaged in science, and he came to Bursa and settled there. While in Bursa, Rahimi met a person named Sheikh Abdülmümin. According to historical sources, this person was a disciple of Ali b. Meymun al-Maghribi, one of the most important figures of the Shazeliya sect. It is known that Rahimi was a good calligrapher and earned his living through calligraphy. Historical sources state that he died around 970 (1562-1563). His only known work today is his mathnawi named *Seb'a-Seyyare*. The only identified manuscript copy of this work is registered in Manisa Manuscript Library, Manisa Akhisar Zeynelzade Collection, number 213/2. It is written in the the aruz meter mould *fe'ilatün mefa'ilün fe'ilün*. Although the poet states that his work consists of 1000 couplets, a total of 990 couplets are recorded in the manuscript copy we have. The work was completed in 945 (1538-1539). Aşık Çelebi, in his work *Meş'a'irü'ş-Şu'ara*, provides information about the subject of this mathnawi: Rahimi falls in love with a man named Keyvanzade Mustafa around 940 (1533-1534). This person was famous for his beauty in Bursa. Rahimi suffered many troubles because of his love. He narrated this story in his work *Seb'a-Seyyare*.

The work begins with sections of *tawhit*, *munajat* and *naat*. In these sections, the poet praises the greatness of God and the glory of the Prophet Muhammed. Then he explains the reason for writing his work: He intended to explain what love is like. In the meantime, he read some books such as *Husrev ü Şirin*, *Leyli ü Mecnun* and *Vamık u Azra*. However, these books are inadequate because they do not deal with the love of God but human love. For this reason, he wanted to tell his own experiences. Rahimi says that his work is in the genre of "hasbihal/sergüzeşt" because he narrates the events that happened to him in his work.

The setting of the story is Bursa. The poet mentions various natural beauties and architectural works here. He says that he spends his days alone; therefore, he wants to fall in love. He starts wandering in the gardens to find a lover for himself. However, he cannot find the lover he is looking for. In the evening, he returns home and falls asleep. He sees an old person in his dream. This person says that there are seven handsome men in the heaven of beauty. He says that if he wants to see them, they can go around the neighbourhoods that resemble the floors of the sky. Together they start to visit these places. They visit the neighbourhoods that resemble the celestial floors named Kamer (Moon), Utarid (Mercury), Zühre (Venus), Mirrih (Merih), Müşteri (Jupiter) and Zuhul (Saturn) respectively. In each place they meet a handsome man. The names of these men are Attarzade, Şeyhoğlu Ahmed, Pür-melek, Sunullah, Kasım Beg, Büryancızade Ahmed and Keyvanzade Mustafa. When Rahimi sees Keyvanzade Mustafa, he falls in love with him. He wakes up from sleep with excitement. In the morning, he wanders around the gardens of Bursa in search of this person, but he cannot find him. Time passes. On a holiday morning, he sees Keyvanzade Mustafa in a place called Pınarbaşı; but he cannot meet him. This situation raises Rahimi's consciousness. He complains to fate for not being able to fulfil his wishes. He realizes that human love is not important, what really matters is the love of God. *Seb'a-Seyyare* ends with a prayer to God. The poet wants his work to be read by everyone.

Since *Seb'a-Seyyare* was written in connection with the sky, the work includes ancient astronomical knowledge and folk beliefs based on this knowledge. While Rahimi uses various figures of speech and phrases based on the description of nature, he sometimes includes some expressions on the basis of the convergence of the various celestial bodies. Some examples of these can be given as follows: *Dér gören vardı burc-ı 'Akrab'e Māh* (Those who see it say that the Moon is approaching Scorpio), *Kıldı burc-ı Esed'de Mihr qarār* (The Sun, entered Leo), *Şan 'Utārid'dür étdi Delv'e hūlūl* ([The vision of that beauty] is like the planet Mercury entering Aquarius), *Gūyiyā necm-i Tīr ü burc-ı Kemān* ([Me and him], we are like Mercury and Sagittarius). It is possible to understand the meaning of such discourses by knowing the reflections of astronomical events in the sky in folk beliefs. In some cases, the expressions that have found a place in classical Persian and Turkish poetry and that express meaning within the framework of allegory are included. Some examples of these can be given as follows: *göl-i zerd, necm-i hūdā, zer zevrak, raḥş-ı sipihr, raḥş-ı gerdūn, şāh-ı sipihr, çār-gūşe, heşt-behişt, şovuḡ āh, cām-ı zerrīn, zerrīn-kedū, Pervīn, dendān, hūrus-ı 'arş* and so on. In addition, some games related to social life, names of clothing, architectural details, various idioms and proverbs are also noteworthy (*el el üstinde oynā-, şeb-küleḥ, altun üs[kü]f, şemsī dūlbend, sūsenī ḥil'at, arslan aḡzı, yénür şān-, germ ét-, arpaca, alçaḡlıḡ eyle-, kevkeb alıḡdur-, kanda iki, saḡaline gül-, géñ yaḡadan, géce ḡarībūndür, el arḡasını yére ḡo-, kes düş-* and so on). All these can be considered as elements that increase the literary, descriptive and representational value of the text.

Seb'a-Seyyare draws attention with its vivid descriptions of nature. Night, day, earth, sky, stars, planets, trees, leaves, fruits and all kinds of flowers are successfully personified by endowing them with human or unique characteristics. The poet has added a literary value to his work with figures of speech such as *teşbih*, *istiare*, *tenasüp*, *teşhis*, *mübalâğa* and *hüsn-i talil*, and has successfully reflected human psychology to the reader.

Giriş

Rahîmî'nin biyografisi hakkında bilgiler verdiği tespit edilebilen birinci derece kaynaklar Âşık Çelebi'nin (ö. 979/1572) *Meşâ'irü's-Su'arâ'sı*, Ahdî'nin (ö. 1002/1593-1594) *Gülşen-i Şu'arâ'sı*, Kınalızâde Hasan Çelebi'nin (ö. 1012/1604) ve Beyânî'nin (ö. 1006/1597) *Tezkiretü's-Su'arâ* adlı eserleri ile Kâfzâde Fâizî'nin (ö. 1031/1622) *Zübdetü'l-Eş'âr*'ıdır. Büyük ölçüde bu kaynaklara dayalı olarak aynı biyografiyi içeren ikinci dereceden çalışmalar ise Şemseddin Samî'nin (ö. 1904) *Kâmûsu'l-A'lâm*'ı, Mehmed Süreyya'nın (ö. 1909) *Sicill-i Osmânî*'si, Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Yasar'ın (ö. 1939) *Amasya Tarihi*, Mehmed Nâil Tuman'ın (ö. 1958) *Tuhfe-i Nâilî*'si ve Osman Fevzi Olcay'ın (ö. 1973) *Amasya Meşâhiri*'dir. Tayyârzâde Ahmed Atâ Bey'in (ö. 1299/1882?) *Târîh-i Atâ* adlı eserindeyse “Amasiyyeli Mehmed Çelebizâde Enderûnî Dervîş Rahîmî Çelebi” şeklinde ismen anılmış ve bir beyti alıntılanmıştır.¹

Rahîmî'nin adı Abdurrahim'dir. İsminden dolayı Rahîmî mahlasını tercih etmiştir. Nerede ve hangi yılda doğduğu tam olarak bilinmemektedir.² Babası, Mehmed Çelebi isminde, ikinci dereceden ilimler konusunda bilgi sahibi Amasyalı bir zattır. Bursa'ya gelerek buraya yerleşmiş, önemli memuriyet ve vazifelerin yanında padişah tarafından kurulan imarethanelerde şeyhlik makamında bulunmuştur. Rahîmî, çeşitli gailelerle meşgulken yolunu değiştirmiş, danışment olduktan sonra Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin (ö. 917/1511) yetiştirmesi Şeyh Abdülmümin'in huzurunda tövbe ve onun tarikatına intisapla şeyhine dervişlik etmiş, çileye girip tuttuğu yolu terk etmek niyetiyle riyazetler çekmiştir. 976 (1568) yılı civarında da bu yolu tuttuğu, ilim ve amel edinmek niyetiyle arzu ve isteklerini terke meşgul olduğu bilinmektedir. Nestalik yazıda maharetli olup geçimini kazanmak amacıyla kâtiplik yapmıştır.³ Bursa Ulu Cami müezzin mahfilinin inşasına ait tarih manzumesinin Rahîmî'ye ait olduğu ve bu manzumenin yazıldığı nestalik hattın da ona ait olabileceği belirtilmektedir.⁴

1 Tayyârzâde Ahmed 'Atâ, *Târîh-i 'Atâ*, (İstanbul: Şeyh Yahyâ Efendi Matba'ası, 1293), IV:107-108.

2 Tarihî kaynaklarda Rahîmî'nin doğum yeri hakkında herhangi bir malumat olmamasına rağmen Bursa'da doğduğu belirtilmiştir, bk. Yunus Kaplan, “Rahîmî, Abdurrahim Rahîmî Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2. Baskı, (Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2023), XV:317.

3 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Su'arâ (İnceleme-Metin)*, haz. Filiz Kılıç, 1. Baskı, (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010), III:1354-1355; Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, 1. Baskı, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005), 334; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Suarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 3. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), I:404-405; Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü's-Suarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 1. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 101. Bazı kaynaklarda, muhtemelen Kınalızâde Hasan Çelebi'ye ait tezkirenin nüshalarına dayanılarak Rahîmî'nin nesih yazıda da kabiliyetli olduğu belirtilmektedir, bk. Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 2. Baskı, (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010), I:62; Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu'l-A'lâm*, 1. Baskı, (İstanbul: Mihrân Matba'ası, 1308), III:2271. Fakat, tezkiredeki “neş-i ta'lik” ifadesini, “neş ü ta'lik” değil, bugünkü adlandırmayla nestalik şeklinde anlamak gerekir.

4 Müezzin mahfilindeki tarih manzumesi şu şekildedir:

Emr-i Hağ-ıla Hâcî Muştâfâ için	Tevliyet emrine oldu me'mûr
Cân-ıla sa'y edüb ol ehl-i şafâ	Étdi bu mahfile şarf-ı maqdûr
Hağ budur mahfil-i zîbâ étdi	Rahmet-i Hağ-ıla olsun me'cûr
Dédi itmâma Rahîmî târîh	Oldı ol mahfil-i dil-keş ma'mûr

Hattın orijinal görüntüsü için bk. Ek. “Yazının son mısraındaki ‘Oldı ol mahfil-i dilkeş ma'mûr’ ifadesi ebced hesabıyla 956 H. (1549-1550 M.) tarihini vermektedir. Minber kapısı üzerindeki kitabe hariç tutulursa, bu yazı

Tezkiretü 'ş-Şu'arâ-yı Beyânî'nin Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih, 757 numarada kayıtlı nüshası Rahîmî'nin 975 (1567-1568) senesinde, Kınalızâde Hasan Çelebi ve Kâfzâde Fâizî ise 970'li yılların sonlarına doğru (1567-1572) öldüğünü söyler.⁵ Şemseddin Sami ve Hüseyin Hüsameddin Yasar ise Kınalızâde ile Fâizî'yi takip eder.⁶ Fakat, *Meşâ'irü 'ş-Şu'arâ*'da geçen “*Hâlâ dahî kesb-i 'ilm ü 'amele ve terk-i âmânî vü emele meşğuldür*”⁷ cümlesindeki “hâlâ” kelimesinden hareketle bu eserin tamamlandığı 976 (1568) yılı civarında veya bu yıldan sonra öldüğü söylenebilir. Mehmed Süreyya, I. Süleyman devrinde vefat ettiğini belirtmekle yetinmiştir.⁸

Hüseyin Hüsameddin Yasar'ın *Amasya Tarihi* adlı eserinde verdiği kimi bilgiler, bazı noktalarda Rahîmî'nin biyografisini kaleme alan diğer isimlerin verdiği bilgilerden farklılık gösterir. Abdurrahim Rahîmî'nin bu eserde Tayyibzâde nisbesiyle anılması yanlıştır.⁹ Yasar'a göre Rahîmî'nin babası ulemadan bir zat olup 940 (1533-1534) yılında meydana gelen Amasya Vakası sonucunda Bursa'ya gönderilmiş ve burada Yıldırım Bayezid İmaretî şeyhi olmuştur. Rahîmî de Amasya'da bulunduğu yıllarda edebî ve şeri ilimleri Karabağî Muhyiddin Mehmed Efendi'den, hattatlık hususunda çeşitli yazı türlerini Ebu'l-fazl A'rec Mehmed Efendi'den öğrenmiştir. Dersamlık ve müderrislikle şöhret kazanmışken 940 (1533-1534) yılında babasıyla birlikte Bursa'ya gitmiştir. Burada, saraydaki iç oğlanlarına muallimlik yaptıktan sonra¹⁰ Abdülmümin Efendi'nin sohbetine dâhil olmuş ve onun riyazethanesinde sülukunu tamamlamasının ardından şeyhinden hilafetnâme almış, sonrasında Abdülmümin Dergahı'nda

camii en eski yazısıdır.” Ayrıntılı bilgi için bk. Hicabi Gülgen, “Bursa Ulu Cami Müezzin Mahfili ve Tezyinatı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2016): 58-59.

- 5 Rahîmî'nin ölümü hakkında Kınalızâde Hasan Çelebi'nin tezkiresindeki ifade “hüdud-ı seb'inde emr-i Râbbü'l-âlemîn ile gendüde vedî'at olan can-ı selîmin dest-i melekü'l-mevte teslim édüb” şeklindedir. Bu cümledeki “hüdud-ı seb'in”den kasıt 970 yılının sonları olmalıdır. Kınalızâde'ye atıfla yetmişli yaşlarının sonunda öldüğü söylenmiştir, bk. Kaplan, “Rahîmî, Abdurrahim Rahîmî Efendi”, XV:317.
- 6 Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*, 101; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*, I:404; Bekir Kayabaşı, “Kâf-zâde Fâ'izî'in Zübdetü'l-Eş'âr'i”, (Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, 1997): 308; Şemseddin Sâmî, *Qâmûsu'l-A'lâm*, III:2271; Abdizade Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, ed. Songül Keçeci-Kurt, vd., (Amasya: Amasya Belediyesi, 2022), X:204.
- 7 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü 'ş-Şu'arâ*, III:1354.
- 8 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), IV:1342. Yasar, Âşık Çelebi'den naklen Rahîmî'nin 70 yaşında, Olcay ise yine aynı kaynağa dayanarak 940 (1533-1534) yılında Bursa'da vefat ettiğini söylüyorsa da *Meşâ'irü 'ş-Şu'arâ*'da kayıtlı biyografisinde böyle bir bilgi yoktur. Nâil Tuman da 940 yılında öldüğünü belirtir. Olcay'ın ve Tuman'ın verdiği tarih, *Seb'a-Seyyâre*'nin 945 (1538-1539) yılında tamamlanması nedeniyle yanlıştır, bk. Yasar, *Amasya Tarihi*, X:205; Osman Fevzi Olcay, *Amasya Meşâhiri*, (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY09382, 1947), 84; Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, (Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 611/1, 1368), 475.
- 9 Tayyibzâde Abdurrahim hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmileti 'ş-Sakâ'ik (İnceleme-Tenkritli Metin)*, haz. Suat Donuk, I. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), II:1102-1103.
- 10 Yasar'ın verdiği bu bilgi, Tayyazâde Ahmed Atâ Bey'in Rahîmî'yi “Enderûnî” şeklinde anarak verdiği bilgiyle uygundur. Ancak bu iki eserin kaynağı belirlenemediği gibi Yasar'ın bu bilgiyi genişleterek Atâ Bey'den almış olması da muhtemeldir.

şeyh olmuştur.¹¹ Yasar'ın tüm bu ayrıntılı bilgilere nereden ulaştığı şimdilik meçhuldür. Tespit edilebilen birinci derece kaynaklarda bu bilgilerin yer almaması, *Amasya Tarihi* müellifinin aktardıklarına şimdilik ihtiyatla yaklaşmak lüzumunu doğurmaktadır.

Âşık Çelebi'ye göre Rahîmî, Celîlî'yi taklit etmektedir. Şiiri olgun (*puhte*) ve düzgündür (*vek-dest*).¹² Kınalızâde Hasan Çelebi ise inciye benzeyen şiirlerinin pek bilinmediğini, buna rağmen bazılarının güzel olduğunu söyler.¹³ Bu iki tezkire müellifi, şairin şiirlerinden örnekler sunmakla birlikte divan sahibi olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgi vermemiştir. Bu nedenle Rahîmî'nin divan tertip edip etmediği meçhuldür ve bugün için tespit edilmiş bir divanı yoktur. Hüseyin Hüsameddin Yasar, Âşık Çelebi'yi kaynak göstererek Rahîmî'nin *Seb'a-Seyyâre* adlı bir risalenin yanında *Keyvân u Behrâm* adlı başka bir edebî risale daha kaleme aldığını belirtiyorsa da¹⁴ bu bilgi de hatalıdır. Nitekim Âşık Çelebi, *Seb'a-Seyyâre* adlı eserin *Keyvân u Behrâm* konusunu işlediğini açıkça ifade etmektedir.¹⁵ Yasar'ın Rahîmî hakkında yazdığı madde altında aktardıkları bir noktada bilgi temeline otursa dahi diğer yandan muhtemelen bu bilgilerin yorumlanması sonucuna dayanmaktadır.

Rahîmî'nin gençlik yıllarında nasıl bir hayat sürdüğü ve ne türden düşünce yapısına sahip olduğu bilinmemektedir. Ancak ömrünün bir bölümünden sonra, özellikle dinî-tasavvufi ve düşünce dünyasının şekillenmesinde hiç şüphesiz önemli rol oynayan isimlerden biri, dervişlik yoluna girmesine katkı sağlayan Şeyh Abdülmümin'dir. Bu zat, bazı kaynaklara göre Şazeliyye tarikatının öncülerinden ve Anadolu'da Sünni tasavvuf konusunda faaliyette bulunan Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin, bazılarına göreyse Mağribî'nin müritlerinden Sufizâde Abdurrahman'ın (ö. 919/1513-1514) talebesidir. Âşık Çelebi, Rahîmî'nin biyografisini aktarırken "*tarîk-ı Mağribî üze def-i havâtür için néçe riyâzet*"¹⁶ çektiğini söyler.¹⁷ Kınalızâde Hasan Çelebi de "*silsile-i Mağribiyye'ye temâm irâdet étmekle tahvîl-i tarîk étmişdür*"¹⁸ cümlesiyle aynı bilgiyi aktarır. Bu vesileyle her iki müellif, ismini açıkça belirtmese dahi Şeyh Abdülmümin vasıtasıyla Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin tasavvuf yoluna intisap ettiğini belirtir.

Ali b. Meymûn, 854 (1450) yılında Kuzey Afrika'nın Gumâre bölgesinde doğar. Fas'ta, Ebû Zeyd Abdurrahman el-Hamîdî'den Maliki fıkıhı ile diğer İslami ilimleri okur, ayrıca matematik ve gramer öğrenir. Bir süre kadılık görevinde bulunur. İspanyol akınlarının tehdidi altındaki Kuzey Afrika'yı dolaşır, bölgede yayılan batıl itikatlarla mücadeleye girişir, cihada öncülük eden sufilerle karşılaşır ve onları yakından tanıma imkânı bulur. Kendisine fıkhi bir mesele hakkında danışan kadına tavsiyede bulunmaktan çekinince bu durumu tasavvufi dünyaya attığı

11 Yasar, *Amasya Tarihi*, X:204.

12 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Su'arâ*, III:1354. Bu iki tezkire teriminin manası için bk. Yusuf Çetindağ, *Şiir ve Tenkit-Türk, İran ve Arap Tezkirelerinde-*, 1. Baskı, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010), 289, 301.

13 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Suarâ*, I:405.

14 Yasar, *Amasya Tarihi*, X:205.

15 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Su'arâ*, III:1355.

16 Rahîmî'nin biyografisinde önemli bir bilgiye karşılık gelen "*tarîk-ı Mağribî*" tamlaması, *Meşâ'irü's-Su'arâ* neşrinde "*tarîk-ı muğarribi*" şeklinde yanlış okunmuştur, bk. Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Su'arâ*, III:1354.

17 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Su'arâ*, III:1354.

18 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Suarâ*, I:404.

ilk adım olarak değerlendirir. Malını, mülkünü ve dünya mevkilerini terk edip bağlanacak bir şeyh arar. Güneybatı Tunus'un Nifvâze vahası Tüzer kasabasında Şazeli şeyhi Ahmed b. Muhammed ed-Debbâsî'ye intisap eder. Dört ay sonra sülukunu tamamlayıp yaşadığı olumsuz olayların da etkisiyle babasının verdiği izin üzerine doğruya gitmek üzere yola çıkar. Mekke'de Şeyh Abdülmütî'yle, hac dönüşü uğradığı Şam'da ise Abdülkâdir Geylanî tarikatından Şeyh Abdülkâdir Safedî'yle sohbet eder. Bir müddet Suriye, Beyrut ve Lübnan'da ikamet ettikten sonra, yolculuğu sırasında karşılaştığı, ileride müridi ve halifesi olacak Muhammed b. Arrâk ile aralarında Ulvân el-Hamevî'nin de bulunduğu bazı müritleriyle II. Bayezid devrinde Anadolu'ya gelir ve altı ay kadar Bursa'da ikamet eder. Ancak Ali b. Meymûn'un Anadolu ve Bursa'daki faaliyetleri hakkında gerek kendi eserlerinde gerekse Osmanlı kaynaklarında herhangi bir bilgi yoktur. Yalnızca Taşköprüzâde (ö. 968/1561), Bursa'da faaliyet gösteren halifesi Şeyh Abdurrahman'dan, onun müritlerine yetişen, Rahîmî'nin de şeyhi olan Şeyh Abdülmümin'den ve yolunu takip eden diğer bazı isimlerden bahsetmektedir. *Nefahâtü'l-Üns*'te aktarılanlara göre, Bursa'da uzun süre bulunur ve Arap coğrafyasına seyahat etmeden önce yerine kendisinden üstün olduğunu söylediği ve deryasında hayran dolaştığını belirttiği Sufizâde Abdurrahman'ı bırakır. 1505 yılında Anadolu'dan Suriye'ye dönen Ali b. Meymûn'un bu süre zarfında şöhreti daha da artmış, ertesi yıl İbnü'l-Arabî'nin kabrinin bulunduğu Salahiye bölgesine gitmiş, burada verdiği derslere dört sünni mezhebin ileri gelen kadıları ve müftüleri devam etmiş, Salahiye'de dört yıl kaldıktan sonra Muhammed b. Arrâk'ın tavsiyesiyle Beyrut yakınlarındaki Mecdel Maûş adlı bir köye yerleşmiş ve 917 Cemâziyelâhîr'de (1511 Eylül) burada vefat etmiştir. İbnü'l-Arabî'ye fazlasıyla bağlı olduğu bilinen Ali b. Meymûn, onun görüşlerini savunmak amacıyla *Tenzîhu's-Siddik 'An Vasfî'z-Zındik* adlı bir eser kaleme almış ve *Beyânu Gurbeti'l-İslâm* adlı eserinde ise doğu ve batı İslam dünyaları arasındaki dinî, sosyal ve kültürel farklılıklar üzerinde durmuştur. *Mevâhibü'r-Rahmân fî Keşfi 'Avrâti's-Şeytân* ve *Mebâdi'ü's-Sâlikîn ilâ Makâmâtî'l-Ârifîn* adlı iki risalesi daha mevcuttur.

Ali b. Meymûn, esasında Mısır menşeli bir tarikat olan Şazeliyye'ye mensup olsa da tasavvuf anlayışı Mısır Şazeliliği'nden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Mısır Şazeliliği zengin ve debdebeli tarikat geleneklerine bağlıysa da Ali b. Meymûn'un öncüsü olduğu Suriye Şazeliliği zühd ve takvaya önem verir. O, Suriye ve Anadolu'da Şazeliliğin değil, klasik Sünni tasavvufunun temsilcisi olarak faaliyet göstermiştir. Onun düşüncesine göre mürit, tasavvufi eserler yerine doğrudan şeyhinden feyz almalıdır. Keramet gösterilmesini tasvip etmediği, doğruyu korkmadan söylediği, Allah yolunda kimsenin kınamasından çekinmediği, müritlerinin hoş olmayan davranışları karşısında öfkelenmediği, hatta bu nedenle, dövdüğü müritlerinin kemiklerini dahi kırdığı, maaş ve emirlerden gelen hediyeleri kabul etmediği, her gün müritlerinden yirmi kişinin karnını doyurduğu ve tasavvufi çevreler arasında nüfuzlu biri olduğu bilinmektedir.¹⁹

19 Ayrıntılı bilgi için bk. Nihat Azamat, "Ali b. Meymûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), II:411-412; Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye (Çeviri-Eleştirmeli Metin)*, haz. Muhammed Hekimoğlu, 1. Baskı, (İstanbul:

Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin terbiyesinden geçen isimlerden biri Sufizâde nisbesiyle tanınan Şeyh Abdurrahman Efendi'dir. Mecdî Mehmed Efendi'nin (ö. 999/1591) *Hadâ'iku 'ş-Şakâ'ik* adlı eserinde aktardığına göre, Karasi vilayetinin Balıkesir şehrindeydir. Babasının adı Seydî'dir. Zahiri ilimlere talip olduğu sırada Seman medreselerinden birinde müderrislik yapan Efdalzâde Musa Çelebi'nin derslerine devam etmiş, ilim yolunu terk edip Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin hizmetine girerek kısa sürede sülukunu tamamlamıştır. Şeyhinin azat ettiği Safiye adlı cariyeyle evlenmiş; şeyhi, Bursa'dan Şam'a gittiğinde ardında Şeyh Abdurrahman Efendi'yi halifesi olarak bırakmıştır. Dış görünüş ve giyim kuşam itibarıyla herkes gibi olmayı şiar edinmekle birlikte simasından hayır ve doğruluk eserleri okunmakta, temiz yüzünde züht ve saadet nurları parlamaktadır. Bir gün, riyazet amacıyla kestiği koyunun iç organlarını boynuna asıp Bursa sokaklarında dolaştığı, bu nedenle halk tarafından alaya alındığı ve Bursa kadısının onu kırbaçlattığı söylenmektedir. 919 (1513-1514) senesinde Bursa'da vefat etmiş ve Hazret-i Emir Mahallesi'nde Yukarı Senkleme (?) olarak bilinen yere defnedilmiştir.²⁰

Abdurrahman Efendi'nin müritlerinden biri Rahîmî'nin şeyhi Abdülmümin Efendi'dir. Ali b. Meymûn el-Mağribî 1505 yılında Bursa'yı terk etmeden hemen önce, ondan icazet almış ve ardından Sufizâde'nin sohbetine devam etmiştir.²¹ Abdülmümin Efendi, Bolu'da doğmuş, bölüğü çağından sonra ilim tahsili ve olgunlaşmak gayesiyle Bursa'ya gelmiş, Mağribî'ye intisap etmiş, ondan aldığı izin ve icazetle Gökdere semtinde Maksem adlı mevkide inzivayı tercih etmiştir. Burada bir cami ve zaviye inşa ederek ibadetle meşgul olmuş, zamanını vaaz ve nasihatler vererek geçirmiştir. Muradiye'de mescit ve medrese bina eden, Fatih Sultan Mehmed'in (ö. 886/1481) sadrazamı İnegöllü İshak Paşa'nın (ö. 892/1487) kethüdası Sufi Sinan Bey'in oğlu ile ahabap olması vesilesiyle bu cami ve zaviyeyi bu zata inşa ettirdiğine dair

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 560-562; Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku 'ş-Şakâ'ik* (İnceleme-Tenkritli Metin), haz. Bilal Alpaydın ve Fatih Odunkıran, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022), II:945-946; Abdurrahman Câmî, *Evliya Menkıbeleri [Nefahâtü'l-Üns]*, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, 1. Baskı, (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2011), 793-794; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 1. Baskı, (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012), 245-246. Ayrıca Ali b. Meymûn el-Mağribî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdurrezzak Tek, "İbnü'l-Arabî'yi Savunan Afrikalı Bir Süfi: Ali b. Meymûn el-Mağribî", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)* 21 (2008): 297-329. *Nefahâtü'l-Üns*'te Ali b. Meymûn'un tasavvufi dünyasından şu şekilde bahsedilir: "Şeyh Ali Mağribî'nin tarikatı sohbeti riyazet ve hizmet üzerinedir, uzlet ve halvet üzerine değildir. Bütün hallerde nefis mücadelesi üzere bulunmaktadır. (...) Başlangıçta cehren [açıktan, görünür şekilde] zikredilir, zikir [kal olmaktan çıkıp] hal oluncaya kadar bununla devam edilir. Zikrin halî olması devamlı agâhlıktan ibarettir ve havatır-ı erbaa üzerine konuşmaktır, belli bir kıyafet yoktur, melamet yoludur. Musa meşrebindeydi. Tabiatında Allah için gadab [*gadab fillah*] ağır basardı. Zahir adabında çok dikkatliydi. Yoksul olsun zengin olsun kimse için ayağa kalkmazdı, bütünüyle marifet ehliydi, Allah'a tevekkül eden kullardandı, yön ve açı kabul etmezlerdi, ulaşan fetihlerin [hediye] bazısını kabul eder, bazısını reddederdi. Nasıl gelirse öyle giderdi. "Dünyaya üç talak verdim" derdi. Bununla dünyayı hiçe saydığını anlatmak isterdi", bk. Abdurrahman Câmî, *Evliya Menkıbeleri*, 793-794.

20 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Eş-Şakâ'iku 'n-Nu'mâniyye*, 564-566; Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku 'ş-Şakâ'ik*, II:949-951; Abdurrahman Câmî, *Evliya Menkıbeleri*, 794; Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, ed. M. Fatih Köksal, 2. Baskı, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 347-348; Tek, "İbnü'l-Arabî'yi Savunan Afrikalı Bir Süfi", 302.

21 Tek, "İbnü'l-Arabî'yi Savunan Afrikalı Bir Süfi", 302.

bilgiler de vardır. Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi (ö. 1247/1832) ise bunların Yavuz Sultan Selim (ö. 926/1520) tarafından yaptırıldığını aktarır.²² Taşköprüzâde, bir süre Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin yanında kaldıktan sonra Sufîzâde Abdurrahman'ın halifelerinden birinin yanına gittiğini, Bursa'ya yerleşerek vaaz vermek ve nasihat etmekle meşgul olduğunu, insanların onun hakkında iki gruba ayrıldığını bildirir: Bir grup onu överken diğer grup yermektedir. Allah'a karşı gelmekten sakınan âlimlerden biri, Şeyh Abdülmümin'in yolunun doğruluğuna ve yaşantısının güzelliğine şahitlik etmiştir. Taşköprüzâde bu olay üzerine “*onun bu şehâdeti üzerine ben de onun iyiliğine ve iftiracıların dünyalık birtakım maksatlar yüzünden hakkında yalan söylediklerine şahidim*”²³ diyerek Şeyh Abdülmümin'in tarafını tutar. *Yâdigâr-ı Şemsî* müellifi, onun çılgın bir âşık meşrebinde olduğunu, özellikle “mağbûb-ı mecâzîye” meftun bulunduğunu, bu nedenle çeşitli kişiler tarafından itirazlara maruz kaldığını, hatta müderris zümresinden Ehlîce Muhyiddin Efendi ile aralarında birtakım çekişmenin yaşandığını, bu zatın niyetine bir kerpici suya attığını, birkaç gün sonra Muhyiddin Efendi'nin vefat ettiğini, bu durumun ise Abdülmümin Efendi'nin havas ilmindeki iktidarının delili olduğunu aktarır.²⁴ Kaynaklarda, güzel kadınlara, kızlara ve çocuklara çok baktığından çeşitli dedikodulara sebebiyet verdiği de söylenir. Taşköprüzâde'nin bahsettiği iftira olayının Kâmil Kepecioğlu'nun arşiv belgelerine dayalı çalışmasında aktardığı dava olayıyla bağlantılı olma ihtimali vardır. Kepecioğlu'nun çeşitli biyografi eserlerinin yanında özellikle Başvekalet Arşivi ve Bursa Şerîyye Sicilleri üzerinden yaptığı araştırma sonucunda derlediği veriler, Şeyh Abdülmümin Efendi hakkında farklı türden ayrıntılara ulaşılmasını sağlar:

Maksem mahallesi ahâlisinden Ali oğlu Haydar, Şeyh Efendi için; “*Zâni, lûtî, şâribü'l-hamr ve bu gibi günahları mübah görür*” dediğinden şeyh tarafından dava edilmiş, 951/1544 Cemaziyelevvel ibtidasında Bursa mahkemesinde yapılan bir duruşmada Haydar, “*Şeyhin ahabından Mevlânâ Muslihuddîn ve sair ahabıyla karılarını meclise getirip şûr-i hamr ettiklerini isbat ederim*” demiş ise de isbat edemediğinden kendisi tâzir edilmiştir. Tekrar ısrar etmesi üzerine ümeradan Ali Bey'e meselenin teftişine başlanıp Haydar'ın, iddiasında; “*Beş yıl evvel ol şeyhle musahabet ederken şeyhin bu sırrına muttali oldum, yakın zamanlarda görüşmedim*” demesiyle kizbi zâhir olmuştur. Bunun üzerine müderris, imam, hatip ve âyân-ı şehirden birçok kimseler müdafaa şahidi olarak şeyhin lehine şahadet etmeleri üzerine Haydar cezalandırılmıştır.²⁵

Mustafa Kara, Şeyh Abdülmümin Efendi'nin Şazeliyye tarikatının Bursa'daki ilk halifesi olduğunu belirtir.²⁶ 1540'lı yıllarda veya mahkeme kaydına dayanarak 951 (1544) senesinden sonra vefat ettiği söylenebilen Abdülmümin Efendi, kendi adıyla anılan Abdülmümin Dergâhı'nın sağ tarafına, batı yönüne defnedilmiştir.²⁷

22 Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi, *Hulâsatü'l-Vefeyât (Bursa'da Medfun Meşâyih'in Kısa Hayatı)*, haz. Mustafa Demirel, 1. Baskı, (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014), 116 [Tıpkıbasım, vr. 63a].

23 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Eş-Şakâ'îku'n-Nu'mâniyye*, 844.

24 Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları - Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, haz. Mustafa Kara ve Kadir Atlansoy, 1. Baskı, (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 441; Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname*, 423-424.

25 Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, I:62. Belgenin orijinali için bk. *Bursa Şerîyye Sicili*, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, MŞH Meşihat, MŞH.ŞSC.d. Defterleri, Defter Nr. A-42, vr. 283, Belge Nr. A3, Hüküm: 2437.

26 Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 246.

27 Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi'nin *Hulâsatü'l-Vefeyât* adlı eseri Mustafa Demirel tarafından yayımlanmıştır.

Şeyhin vefatının ardından, 962 (1554) yılında zaviyede bulunanlara Gedizli Muhyiddin vakfından on bin akçe tayin edilmiştir. Gazzîzâde'nin aktardığı bilgiye göre, tekke harap olduktan sonra Sultan Selim'in oğlu IV. Mustafa'nın validesi (Nüketseza Kadın Sultan) tarafından etrafına odalar yaptırılmıştır. 1225 (1810) senesinde Rufai şeyhi Mahmud Efendi tarafından cami tamir edilmiş ve dördüncü postnişin olan bu zattan sonra zaviye Rufai tekkesi olarak hizmet vermiştir. Gökdere'deki Çifte Değirmen'in bu cami ve zaviyenin fukarasının erzak masrafları için vakfedildiği, dönemler içerisinde Halvetiyye, Uşşakiyye, Rufaiyye ve Şazeliyye dergahı olarak kullanıldığı, cami ve zaviyenin harap olmasının ardından arsasının civarındaki kabristanla beraber satıldığı bilinmektedir. Dergah, günümüze ulaşmamıştır.²⁸

Tüm bu bilgilerden hareketle Rahîmî'nin Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin ve onun halifelerinden Sufîzâde Abdurrahman Efendi ile Şeyh Abdülmümin'in tasavvuf yolunu tuttuğu, intisap ettiği şeyhi nedeniyle zaman zaman Abdülmümin Dergahı'na uğradığı ve muhtemelen Mağribî'nin tasavvuf anlayışı dairesindeki Şazeliyye tarikatına mensup olduğu söylenebilir. Nitekim, Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 938/1532) *Nâme-i Şehrengîz-i Mahâbib-i Dil-Firib-i Burusa* adlı eserinde Şeyh Abdülmümin Efendi'yi "el-Mağribî" nisbesiyle anması,²⁹ Rahîmî'nin tarikat silsilesi ve bu silsilenin Şazeliliğe bağlanması konusunda fikir verir. Bursa'nın dikkat çekici erkeklerinin konu edildiği bu esere girebilmiş güzellerden ikisinin Şeyh Abdülmümin Efendi'nin müridi olması ise manidardır.³⁰ Şeyh Efendi'ye isnat edilen "maḥbûb-ı mecâzî" konusunun bu zattan bağımsız olarak bir yönüyle *Seb'a-Seyyâre*'de işlenmiş olması da dikkat çekicidir.

1. Seb'a-Seyyâre Hakkında

1.1. Nüsha Tavsifi

Eserin şimdilik bilinen tek nüshası, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu, 213 numarada kayıtlıdır (M). Sırtı bez ile yamalı, pandizot kaplı cilt

Kitabın ilk bölümünde, esas metnin günümüz Türkçesine aktarılmış özetine, ikinci bölümünde ise tıpkıbasımına yer verilmiştir. Demirel, ilk bölümde Şeyh Abdülmümin Efendi'nin 1215 (1800) yılında öldüğünü belirtmişse de Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, 2257 numarada kayıtlı nüshasının tıpkıbasımına bakıldığında (vr. 17b) "ihyâ-yı zâviye, sene 1215" kaydı görülür. Bu kayıttan hareketle bu yılın, zaviyenin tamir edildiği yıl olduğu anlaşılmaktadır. Caner Taşkın, şeyhin 999 (1591) senesinde vefat ettiğini aktarıyorsa da bu bilgi de muhtemelen hatalıdır, bk. Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, 53; Caner Taşkın, "15. ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekan ve Cephe Kurgusu", (Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi, 2017), 24.

28 Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 1:62; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 238, 246; Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, 53, 116 [Tıpkıbasım, vr. 17b; 63a]; Taşkın, "15. ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekan ve Cephe Kurgusu", 24.

29 Nuran Tezcan, "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", *Türkoloji Dergisi* XIV, 1 (2001): 182.

30 Lâmi'î Çelebi, şehrin güzellerini eserinde iki gruba ayırmıştır. İlk grupta, Bursa'nın ileri gelenlerinden veya en meşhur güzellerinden onunu sekizer, ikinci grupta ise çarşı esnafından otuz kişiyi ikişer beyitle vasfeder. Şeyh Abdülmümin Efendi'nin mahbub müritlerinden ilki "Tefsîr-i şem'-i cem'-i şafâ şadr-ı bedr-i vefâ bünyâd-ı ḥurrem-nihâd çün nâm-eş Bünyâd bezm-i ḥânkâh-ı cennet-âbâd mürid-i Şeyh 'Abdül-mü'min el-Mağribî" başlığı altında sekiz beyitle; ikincisi ise "Şeyh 'Abdül-mü'min müridi Hâfız Meḥmed Çelebi" başlığı altında iki beyitle tavsif edilmiştir, bk. Tezcan, "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", 169, 182, 189.

içerisindedir. 183 x 110 - 130 x 57 mm. ebadındadır. 110 varaktır. Aynı cilt içerisinde iki eser mevcuttur. Metinler, abadi kağıda yazılmıştır. Yapraklar su aldığı için lekeli. Reddadedir. Vikaye sayfasının yarısı yukarıdan aşağıya yırtıktır. Zahriye sayfasında sıracı hastalığının tedavisi için yazılmış fevaid kaydı vardır. Her iki eserin serlevhası da aynı şekilde ve renklerle, klasik on altıncı yüzyıl tezhibiyle süslenmiştir. Serlevhaların içerisinde eser isimlerinin yazıldığı şemse kenarları kırmızı, zemini lacivettir. Hatayi motiflerle ve tığ işiyle süslüdür. Metinler, genellikle 15 satır üzerine talik hatla yazılmıştır. Sonradan yaldızla cetvelenmiştir. Bazı kelimelerin ilk ve son harfleri ile harflere ait kimi noktalar cetvellerin altında kalmıştır. Her varâğa numara verilmemiş, genellikle on sayfada bir, varakların b yüzü numaralandırılmıştır.

İlk eser, Dukakinzâde Taşlıcalı Yahya Beg'in (ö. 990/1582) *Şâh u Gedâ* adlı mesnevisidir. Eser, 1b-70a arasında kayıtlıdır. 1b ve 2a sayfalarının kenarında "Vaḳafe-hû Şâhibu Çili Zeynel bin Hâcî 'Alî" yazılı, 1200 (1785-1786) tarihli vakıf mührü vardır.³¹ Aynı mühür, 106b sayfasında istinsah kaydının her iki yanına da vurulmuştur. Zahriye sayfasına, 2a sayfasının sol üst köşesine ve 108a sayfasının altına "T.C. Akhisar Zeynelzâde Kitaplığı Memurluğu" mührü basılmıştır. Başlıklar, özel olarak ayrılan bölümlere lacivert mürekkeple ve talik hatla kaydedilmiştir. Bölüm sonlarına gelen bazı beyitler maildir. Metnin istinsahı, ferağ kaydına göre 975 yılında, Ramazan ayının ortalarında (Mart 1568) tamamlanmıştır. *Şâh u Gedâ*'nın 943 (1536-1537?) senesinde tamamlandığı bilindiğinden,³² bu nüsha, eserin yazımından yaklaşık 32 yıl sonra, Yahya Beg'in sağlığında kopyalanmış erken tarihli bir nüsha olmasıyla dikkat çekmektedir. Nüshanın, 70b ve 71a sayfaları boştur.

Seb 'a-Seyyâre'nin metni 71b-106b sayfaları arasında kayıtlıdır. Bölüm başlıkları yer yer siyah ve sürh mürekkeple yazılmıştır. 81b-82a ve 87b-88a sayfalarındaki üst kısma denk gelen muhtelif beyitler, sayfaların birbirine yapışmasından kaynaklı yırtıklar nedeniyle okunamamaktadır. Başlık veya beyit için ayrılmış toplam sekiz satır boş bırakılmıştır. Bazı beyitlerde, yazılan kimi kelimeler sonradan değiştirilmiştir [*hû* > *rû*, B. 415; *menzil* > *maḥmil*, B. 417; *nihân* > *nişân*, B. 601; *h'oş* > *se'âdetle*, B. 796; *cihâni* > *şarâbı*, B. 956]. Bazı mısralardaki kelimelerin takdim tehiri, mukaddem (*mîm*) ve muahhar (*hâ*) remizleriyle gösterilmiş, bir yerde ise altlı üstlü mısraların yer değiştirilmesi gerektiğine sıralı noktalarla işaret edilmiştir [B. 929-930]. Nüshanın istinsahı, 'Alî bin Maḥmûd tarafından 975 yılında, Zilkade ayının ilk on günü içinde (28 Nisan-7 Mayıs 1568) tamamlanmıştır. Nüsha, eserin yazımından 30 sene sonra, Rahîmî'nin vefat ettiği sıralarda istinsah edildiği için erken tarihli olması hasebiyle önem arz eder.

İstinsah kaydının altında, muhtemelen nüshanın sonraki sahibi tarafından yazılmış, çocuklarının doğum kayıtları yer alır: 15 Ramazan 1090 (20 Ekim 1679) günü kızı Ümmî, 22

31 Vakıf mührü, Akhisar Zeynelzâde Kütüphanesi'nin kurucusu Zeynelzâde Hacı Ali Efendi'ye (ö. 1299/1813) aittir. Bu zat ve kütüphanesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ali Öngül, "Akhisar Zeynelzâde Kütüphanesi", *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler Nail Bayraktar'a Armağan I (Hatıra ve Bilimsel Makaleler)*, haz. İrfan Dağdelen, vd., (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2005), 202-210.

32 Bayram Ali Kaya, "Taşlıcalı Yahya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), XL:157.

Zilkade 1094 (12 Kasım 1683) gecesi oğlu ‘Abd[...] dünyaya gelmiştir. 107a-107b sayfalarında ise yine aynı kişi tarafından yazılmış, hacetin karşılanıp karşılanmayacağına dair bir fal, bununla bağlantılı olarak ebced tablosu, muhabbet ve uyku bağlamak için iki ayrı tarif yer alır. 108a sayfasında 1 Şaban 1096 (3 Temmuz 1685) tarihinde ‘Abdullâh, 15 Safer 1098 (31 Aralık 1686) günü ise Mehmed adlı oğlunun dünyaya geldiği notu düşülmüştür. 108b sayfasında, “Maḥmūd’ı evlendürdüğümüz zemân üzerine geçen akçemiz beyân olunur” başlığı altında “‘avratuñ anasına”, “‘eniştesine”, “‘avrat vekiline”, “gelin almağa geden ‘avratlara” vs. verilenler toplam on bir başlık altında kuruş hesabıyla kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, geçmiş devrin düğün masraflarını ayrıntılı şekilde yansıtmaları hasebiyle tarihî açıdan önemlidir.

Baş (71b):	Kitâb-ı Seb ‘a-Seyyâre Âyet-i lâ-ilâhe illâllâh Hest ser-nâme-em bi-ḥamdillâh
Sonu (106b):	Umaram eyleyen bu sübhâyı seyr Nâzımına éde du ‘â-yı ḥâyır

1.2. Eserin Şekil Özellikleri, Adı, Yazılış Sebebi, Yazılış Tarihi ve Konusu

Rahîmî, Âşık Çelebi’nin verdiği bilgiye göre 940 (1533-1534) yılının sonlarına doğru (*ḥudud-ı erba’în ve tis‘ami’ede*) Bursa’da, Keyvanzâde’nin güzellik zamanında gönlünü onun aşkına kaptırmış,³³ bu nedenle çeşitli sıkıntılar çekmiş ve bu vesileyle şehrin yedi güzelini seçip *Seb ‘a-Seyyâre* adlı, Keyvân u Behrâm konusunu³⁴ işleyen manzum bir kitap yazmıştır. Bu eser, Âşık Çelebi’ye göre şiiriyet açısından beğenilecek düzeyde olduğu gibi söyleyiş ve mana noktasında fasih ve belîğdir.³⁵ Klasik Türk edebiyatı sahasında aynı isimle çeşitli eserler yazılmış olmakla birlikte bu eserlerden bazıları Nizâmî-yi Gencevî’nin (ö. 611/1214?) *Heft-Peyker* adlı mesnevisiyle bağlantılı olarak Behrâm-ı Gûr’un hikâyesini anlatır. Rahîmî’nin hasbihâlî ve sergüzeştî olarak nitelendirdiği eseri ise kendi başından geçen olayları anlatması nedeniyle konu bakımından bunlardan tamamen farklıdır.³⁶ *Seb ‘a-Seyyâre*, özgün ve gerçek

33 Yunus Kaplan, bu yılın, *Seb ‘a-Seyyâre*’nin yazıldığı yıl olduğunu ifade etmişse de Âşık Çelebi, Rahîmî’nin, gönlünü bu yıl civarında Keyvanzâde’ye kaptırdığını belirtir, bk. Kaplan, “Rahîmî, Abdurrahim Rahîmî Efendi”, XV:318. Nitekim ileride görüleceği üzere eser, 945 (1538-1539) senesinde yazılmıştır.

34 Âşık Çelebi’nin “*‘Seb’ a-i Seyyâre nâm mevzu’ı Keyvân u Behrâm bir kitâb nazm êdî*” cümlesinde geçen “Keyvân u Behrâm” mevzuunun neyi karşıladığını ve bununla neyi kastettiğini tam olarak anlayamadığımı ifade etmeliyim, bk. Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-Şu‘arâ*, III:1354. Ebu’l-Fazl Musaffâ’nın *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî* adlı sözlüğünde “Keyvân u Behrâm” maddesi karşısında bu terkinin şiir dilinde de uğursuzluk manasına geldiği belirtilir, bk. Ebu’l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî* [= *A Dictionary Astronomical Terms (Accompanied with Cosmic Words in Persian Poem)*], (Tebriz: İntişârât-ı Müessesesi-i Târîh u Ferheng-i Îrân, 1357), 649. Nitekim Zuhâl (Keyvân) ve Mirrih’in (Behrâm) yaklaşması uğursuzluk âlâmetidir. Âşık Çelebi’nin ifadesinin bununla bir bağlantısı olmasa gerekir. Eğer varsa, Keyvanzâde’ye kavuşamayan Rahîmî’nin hüsrânını karşılıyor olabilir. Diğer taraftan, Ali-Şîr-i Nevâyî’nin eseri başta olmak üzere *Seb ‘a-i Seyyâre/Seb ‘a-Seyyâre* adlı eserlerden bazıları Nizâmî-yi Gencevî’nin *Heft-Peyker* adlı mesnevisinden mülhemdir. Bu eser, Behrâm-ı Gûr’un hikâyesini konu alır. Ancak, *Seb ‘a-Seyyâre*’nin bu eserlerle bir bağlantısı yoktur.

35 Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-Şu‘arâ*, III:1354-1355.

36 Klasik Türk edebiyatı döneminde hasbihâl veya sergüzeşt-nâme türünde yazılmış eserler için bk. Ali Emre Özyıldırım, “Sergüzeşt-nâmeler Üzerine Hasbihâl veya Hasbihâlin Sergüzeştî”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4: Nazımdan Nesire Edebi Türler*, haz. Hatice Aynur, vd., (İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2009), 135-165.

bir aşk hikâyesinin birinci tekil şahıs ağzından açıkça anlatılması bağlamında Halîlî'nin (ö. 890/1485) *Fürkat-nâme*'si, Tâcîzâde Cafer Çelebi'nin (ö. 921/1515) *Heves-nâme*'si, Âdî'nin *Mâcerâ-yı Mâh*'ı ve Mâşîzâde Fikrî Çelebi'nin (ö. 982/1574-1575) *Ebkâr-ı Efkâr* adlı mesnevisi gibi eserlerle aynı düzlemde yer alır.³⁷

Yasar'ın kesin hükme dayandırarak aktardığı bilgiler, *Seb 'a-Seyyâre*'de adı geçen ve eserin merkezini teşkil eden Keyvanzâde'nin kimliği konusunda çeşitli soruların belirmesine neden olur. Yasar'a göre Keyvanzâde nisbesiyle anılan kişi, "Amasya afetlerinden biri olan", "Amasya valisi Sultan Mustafa gibi koca bir şehzadeyi dâm-ı aşkına giriftâr eden" ve "mahbûb-ı dilârâ" şeklinde vasedilen Gonça Keyvan Bey'dir. Behrâm Bey de bunun refiki olan güzellerden biridir. *Keyvân u Behrâm* adlı risale ise bu iki afetin yüz güzelliklerini hikâye etmektedir.³⁸ Yasar'ın, Rahîmî'ye *Seb 'a-Seyyâre* ile *Keyvân u Behrâm* adlı iki eser atfetmesi yanlış olduğu gibi Keyvanzâde'nin Amasyalı güzellerden biri olduğunu belirtmesi de muhtemelen hatalıdır. Tabii ki Bursa'da yazılan ve mekân olarak bu şehrin seçildiği *Seb 'a-Seyyâre*'de fantezi unsuru olarak Amasya güzellerinden Keyvanzâde'nin işlenmesi mümkün olabilir. Ancak, Âşık Çelebi'nin "*Burusa'da Keyvân-zâde'nün şûret-i hüsnî zemânında 'âşık-ı şûrîdesi ve şûriş-i ışıknun cefâ-dîdesi idi'*"³⁹ cümlesinden ve eserde olayların bizzat Bursa'da geçmesinden hareketle bu zatın Bursa güzellerinden biri olduğu açıktır.

Seb 'a-Seyyâre, mesnevi nazım şekliyle, aruzun hafif bahrinde, *fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün* kalıbıyla yazılmış bir eserdir. Eser içerisinde müseddes nazım şekliyle, aruzun remel bahrinde, *fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün* kalıbıyla yazılmış altı bentlik bir şiir de yer alır. Bunun haricinde farklı nazım şekliyle herhangi bir manzume yoktur. Rahîmî, eserin 1000 beyitten oluştuğunu belirtiyorsa da elimize ulaşan nüshada, müseddes nazım şekliyle yazılmış şiir de dâhil toplam 990 beyit kayıtlıdır:

Hâşılı işbu nazm-ı gevher-bâr
Ser-be-ser oldu cümle **beyt[i] hezâr**

Dilerem tuhfe ola yârânâ
Güyyâ **sübha-i hezâr-dâne** [B. 987-988]

Eserin adı, nüshanın serlevhasına müstensih tarafından kaydedildiği gibi eser içerisinde de belirtilir. Rahîmî, eserine tevhit ve münacat bölümleriyle başlar. Ardından gelen naat bölümünde miraç hadisesini anarak dört halifeyi över.⁴⁰ Sonrasında sebeb-i telif bölümüne

37 *Fürkat-nâme* ve *Heves-nâme* üzerinden birinci tekil şahıs anlatı türü hakkında inceleme ve karşılaştırma için bk. Selim S. Kuru, "Mesnevî Biçiminde Aşk Hali: Birinci Tekil Şahıs Anlatılar Olarak *Fürkat-nâme*, *Heves-nâme* Üzerinden Bir Değerlendirme", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4: Nazımdan Nesire Edebi Türler*, 169-183.

38 Yasar, *Amasya Tarihi*, X:205.

39 Âşık Çelebi, *Meşâ'irü 'ş-Şu'arâ*, III:1354.

40 Nüshanın bu bölümünde karışıklık söz konusudur. Hz. Ebubekir (ö. 13/634), Hz. Osman (ö. 35/656) ve Hz. Ali (ö. 40/661) kaçınıcı halife oldukları belirtilerek ismen anılmalarına rağmen Hz. Ömer'in (ö. 23/644) adı zikredilmemiştir. Bununla birlikte asıl problem, Hz. Osman'ın ikinci halife olarak anılmasıdır. Müstensih, muhtemelen Hz. Ömer'den bahsedilen mısraı istisna ederken ilk iki kelimesini (*Oldı şâninci*) kopyalamış; ardından, gözü Hz. Osman'la ilgili beyte kayınca devamını bir sonraki beyitten getirmiştir. Bu nedenle, Hz.

geçer: Aşk hâlini tümüyle anlatmaya niyetlenmiş, bu sırada eline *Husrev ü Şîrîn*, *Leyliyy ü Mecnûn*, *Vâmuk u Azrâ* gibi eserler geçmiştir. Esas âşğın kendisi olduğu iddiasıyla, bu konuda pek çok sıkıntıya uğramış, hasretten gözyaşları dökmüş, mihnetle yanıp yakılmıştır. Bu meşhur eserlerde anlatılan aşk, ruhani aşktan yoksun olduğu gibi nefsanî arzuları konu edinmektedir. Bu aşk kahramanlarının belası, derdi, gamı, gussası, yanışı, mihneti ve elemi kendi çılgınlık kıssasından bir söz, yanan kalbinden bir kıvılcım hükmündedir. Rahîmî, kadınlara âşık ve er yoluna girmeyen erkekleri divane olarak nitelendirir. Er olanın, kadınlara meyletmemesi gerektiğini belirtir. Bu düşüncesini ve kadınların sohbetinden korkulması lüzumunu ifade ederken sırasıyla Yûsuf Suresi’nin 28. ayeti ile Âl-i İmrân Suresi’nin 16. ayetini iktibas ederek iddiasını kuvvetlendirir. Mert olan, bir şaha esir olmalı, bir gencin aşkıyla ihtiyarlamalıdır. Bu beyitlerin ardından, hasbihâlîni hikâye edeceğini söyler ve söz bahsinde başarılı olabilmek için dua eder. Bu sırada, Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1492), Nizâmî-yi Gencevî, Husrev-i Dihlevî (ö. 725/1325), Hasen-i Seczî (ö. 737/1337?) ve Alî-Şîr-i Nevâyî (ö. 906/1501) gibi üstatların isimlerini anar. Sonrasında asıl konuya gelerek kimlere gönül kaptırdığını, gönlündeki ızdırabın ve çektiği sıkıntıların nedenini açıklayacağını, yedi güzelden bahsedeceğini, bu nedenle eserine *Seb’a-Seyyâre* adını verdiğini söyler:⁴¹

Zıkr édem bunda yédi meh-pâre
Tâ ola adı **Seb’a-Seyyâre** [B. 145]

Eserin ismi, konusu ve kurgusuyla bağlantılı olarak konulmuştur. Nitekim eserde, Bursa’nın yedi erkek güzeli, yedi seyyareyle bağlantılı olarak tavsif ve tasvir edilir. Eser, bu nedenle şehrengiz türüne yaklaşmakla birlikte kurgusu itibarıyla şehrengizlerden ayrılır ve hasbihâl/sergüzeşt türünün özelliklerini gösterir. Eserin yazılış tarihi de yine Rahîmî tarafından düşürülen bir tarihle belirtilir: İkinci mısraın ebced karşılığı 945 (1538-1539) yılını vermektedir. Ancak müstensih, *seyyâre* kelimesinin altına “Sene 946” (1539-1540) kaydını düşmüştür. Bunun bir hesap hatası olduğu düşünülebilir:

Nazma târîh pür-nizâm oldı
Seb’a-i Seyyâre temâm oldı [B. 989]

Rahîmî, anlatısına hâlini izahla başlar: Bursa’ya gelip yerleşmiş, bir müddet sonra aşktan uzaklaşmış, kendisini sıkıntı içerisinde bulmuştur. Bu durumu tefekkür etmeye başlayınca gonca ağzılı, gül yanaklı ve servi boylu nigârları bulmak niyetiyle şehri dolaşmaya çıkar: Bursa, cennetten daha da güzeldir. Ulu Cami, kubbeleri, kapılarının üstündeki kemerleri, hafızları ve minareleriyle göz alıcıdır. Pınarbaşı, sevgililerin buluştuğu ve halkın zaman geçirdiği son

Osman ikinci halife olarak anılırken Hz. Ömer’le ilgili beyit nüshaya alınmamıştır. Meselenin aslı, bulunması muhtemel yeni bir nüshanın tespitine kadar muğlaktır.

41 Mesnevinin adı, eser içerisinde vezne bağlı olarak *Seb’a-Seyyâre* ve *Seb’a-i Seyyâre* olarak iki farklı şekilde geçer [B. 145; 989]. Bu isimlendirmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa S. Kaçalın, “Seb’a-yi Seyyâr Adı Üzerine Birkaç Söz”, Emîr Nizâmuddîn Alî Şîr-i Nevâyî, *Seb’a-yi Seyyâr (Yedi Gezegen)* içinde 8-10, haz. Güzin Tural (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014).

derece cazip bir mevkidir. Şehrin sahrası bağ, bahçe ve akarsularla doludur; etrafı dağlarla çevrili olduğu gibi, burada pek çok kaplıca, kaplıcaların içinde birbirinden güzel kişiler vardır.

Tasvir odaklı beyitlerden sonra Rahîmî'nin seyranına şahit olunur. Mevsimlerden gece ile gündüzün eşitlendiği nevrüz vaktidir. Bahçeler yeşillenmiş, ağaçlar yapraklanmış, bitkiler çiçeklenmiştir. İnsanlar bağlara akın etmiş, sevgililer bahçelerde buluşmuştur. Yari olmayanlar gam ve keder içindeyken olanlar safa sürmektedir. Rahîmî, bu türden manzaralarla karşılaşınca aşkın müptelası olmak ve bir güzele bağlanmak ister. Doğanın canlanışına ve insanların bu canlanış içerisindeki mutlu hâllerine şahitlik edip hüzne gark olarak akşam vakti evine döner. Aşka tutulmak için Allah'a yalvarır ve bu sırada uykuya dalar. Rüyasında “pîr-i ‘ışk” olarak nitelendirdiği kişiyi görür. Bu kişi, Rahîmî'nin hâlini sorunca o da çektiği ayrılık derdini izaha başlar. Görülmemiş güzellikte bir sevgiliye erişmeyi, bu yolda kendisine yardım edilmesini ve içinde bulunduğu durumdan çıkmayı ister. İhtiyar, ona güzellik feleği içinde yedi dilber olduğunu, onlara “seb ‘a-i seyyâr” denildiğini, her birinin kendine mahsus güzellikte yaratıldığını söyler. Bunları görmek isterse göğün yedi katına eş tuttuğu mahallelerini dolaşabileceklerini belirtir. Teklifi mutlulukla kabul eden Rahîmî, ihtiyarın, kendisine bu yolda rehberlik etmesini diler. Bu bölümden sonra, teşbihe dayalı olarak göğün en alt katından en üst katına doğru bir yolculuk başlar. Her bir mahallede, gösterişli saraylar içinde, orada mukim güzele karşılaşır ve bu güzelleri çeşitli yönleriyle tasvir eder.

Yolculuğun ilk durağı göğün birinci katıyla ilişkilendirilen Kamer menzildir. Sonrasında sırasıyla Utarid, Zühre, Afitab, Mirrih, Müşteri ve son olarak Keyvan (Zuhal) menziline mukabil mahalleye gelir. Her bir mahalde sırasıyla Attarzâde, Şeyhoğlu Ahmed, Pür-melek, Sunullah, Kâsım Beg, Büryancızâde Ahmed adlı kişileri temaşa eder ve güzellikleri karşısında onlara hayran olur.⁴² Artık seyyarelerin bulunduğu göğün yedinci ve son katına benzetilen yere, Keyvan menziline geldiklerinde hepsinden üstün güzelliğe sahip Keyvanzâde Mustafa ile

42 Attarzâde ile Kâsım Beg'in isimlerinin geçtiği beyitlerin ikinci mısraları birbirine benzerdir:

Ya' nî 'Attâr-zâde gül-ruşâr Kim muhammeddür ol şeker-güftâr [B. 355]

Ya' nî Kâsım Bég oldu ol sultân Kim muhammeddür ol şeh-i hûbân [B. 411]

Bu beyitlerdeki “muhammed” kelimelerinin “övlümeye değer” manasında kullanıldığını düşünüyorum. “Mehemmed” şeklinde okunması hâlinde zikredilen her iki kişinin adı olması da muhtemeldir. Rahîmî'nin kelimeyi hem “övlümeye değer” hem de isim olacak şekilde tevriyeli kullandığı da düşünülebilir. Gerek elde bunu doğrulayacak bir verinin olmayışı gerekse aynı bağlamda kullanılmaları isim olmaları ihtimalini azaltıyor gibi. Bunun yanında, kesin olmamakla birlikte dikkat çekmek istediğim bir başka husus, Kâsım Beg'in kimliğidir. Lâmi'î Çelebi'nin *Nâme-i Şehrengîz-i Mahâbîb-i Dil-Firîb-i Burusa* adlı eserinde Kassâb Ali'nin gulâmı olarak nitelendirilen Kâsım adlı mahbubdan iki beyitle bahsedilmiştir:

Biri şol çeşm-i hûnî hûb kaşşâb Cigerler gamzesi tîğiyle hûn-âb

Ğamından şinelerdür şerha şerha N'ola gelmezse vaşf-ı hûsni şerhe

Bkz. Tezcan, “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”, 190. Rahîmî de Kâsım Beg adlı zatı Mirrih katına konumlandırmış ve onun, bu seyyareyle bağlantılı olarak kan dökücülüğünden bahsetmiştir. Kâsım adının “bölici, üleştirici” manasına geldiği de gözden kaçırılmamalıdır, bk. Mertol Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 1. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 1106. Her iki şair tarafından aynı şekilde vasfedilmeleri, arada bir tarih uyumsuzluğu yoksa -ki Lâmi'î'nin eseri 929 (1523) yılından sonra yazılmıştır ve iki eserin yazımı arasında en fazla on altı sene vardır- bahsedilen kişilerin aynı kişi olabileceğini düşündürmektedir. Fakat bu konuda kesin hüküm vermenin imkânı yoktur.

karşılaşır. Göğün ilk altı katındaki seyyareleri kendilerine mahsus özelliklerle Keyvanzâde'nin maiyetindeki kişiler olarak nitelendirir. Onun her bir güzellik unsurunu ayrıntılı şekilde tasvir eder. O âna kadar aşktan uzaklaştığı için sevgili arayan Rahîmî, Keyvanzâde Mustafa'nın karşısında kendinden geçer ve ona âşık olur. Aşk ızdırabı yanında hayretle ve hayranlıkla ağlayarak uykudan uyanır.⁴³ Sabaha kadar gözyaşları döker ve ızdırapla kendinden geçer. Güneşin doğuşu, ona sevgiliye kavuşma ümidi verir. Hayran olduğu güzeli aramak niyetiyle gamhanesinden ayrılır ve uzun uzun tasvir ettiği bağ ve bahçeleri dolaşmaya başlar. Bu sırada gördüğü bir eğlence meclisi karşısında kıskançlıkla hayrete düşer ve yere yığılır. Akli başına geldiğinde akşam olduğunu ve meclisin dağıldığını fark eder. Rüyasında gördüğü güzeli bulamadığı için kara bahtına lanetler okuyarak evine döner. Keyvanzâde'nin yüzünü hayal ederek bu memnuniyetle gözyaşları döker. Çıktığı yolda kendisine yoldaş olup olmayacağını anlamak maksadıyla nasihat dinlemeyen gönlüne çeşitli sorular yönelterek onunla konuşmaya başlar. Gönlünün, aşka müptela olduğunu ve ne yaparsa yapsın bundan vazgeçmeyeceğini anlayınca birlikte aşk yoluna girerler.

Sabah olduğunda yine bahçeleri dolaşmaya çıkar, çileyen bülbülün etkisiyle Keyvanzâde'yi hatırlar ve derdi tazelenir. Bu hâl üzereyken eski bir dostuyla karşılaşır. Dostu, içerisinde bulunduğu hâli anlar ve daha önce onu bu hâlde görmediği için merakla nedenini sorar. Rahîmî, bir müseddesle Keyvanzâde Mustafa'nın adını da vererek sevdiğinin güzelliğinden bahseder.

Günler bu hâl içinde geçerken, hilalin görüldüğü ve ertesi günün bayram günü olduğu haberi verilir. Bu havadis karşısında, Keyvanzâde'yi görme ümidi gönlünü kaplar. Akşam vakti heyecanla evine döner. Geçmek bilmeyen geceye sitem eder. Sabah olduğunda bayram namazını kılmak için herkes camiye gider. İnsanlar gönüllerinden Allah'ı geçirirken; Rahîmî, Keyvanzâde'nin benini, kaşını, yüzünü ve boyunu düşünür. İbadet sona erince herkes yakınlarıyla bayramlaşmak için evine döner. Rahîmî ise derde müptela yalnız biri olarak yine bahçeleri dolaşır ve bu sırada yolu Pınarbaşı adlı, güzellerin bulunduğu bayram yerine çıkar. İnsanlar burada sevdikleriyle gezmekte ve herkes kendi hâlinde bayramı eğlenerek geçirmektedir. Bu sırada, güzeller şahına yaraşır bir taht kurulduğunu; insanların, bu tahta oturacak kişiyi beklediğini görür. Bir köşeye geçip gelecek kişiyi gözler. Bir süre sonra halk galeyana gelir. Beklenen kişi, yani Keyvanzâde Mustafa tahta oturur ve akşam vaktine kadar bu yerde kaldıktan sonra buradan ayrılıp kasrına geri döner. Rahîmî'nin payına yine ayrılık düşer. Bu

43 Ali Emre Özyıldırım, *Ebkâr-ı Efkâr*'da, âşık ve maşuğun karşılaşma anında her ikisinin de "hayret"e düştüğünü belirterek bu kelimenin, Fikrî Çelebi tarafından ilgili bölümde yoğun olarak tercih edilmesinin tesadüf olmadığını söyler. "Tasavvuf terminolojisinde özellikle İbn Arabî ekolünde bu kelimenin vuslat anının âşık üzerindeki etkisini göstermek" amacıyla kullanıldığını; kelimenin, şair tarafından sözlük anlamının yanında bu manaya gelecek şekilde bilinçli olarak seçildiğini ifade eder. "Bu kullanımla, rüya vasıtasıyla ideal âlemde takdir edildiğini anladığımız aşkın sıradan bir beşerî aşk olmadığı âdeti daha da vurgulanmış olmaktadır ki söz konusu durum, bu çözümlemede dile getirilen ve ilhamını tasavvufi bir bakıştan alan idealize arka planın daha bariz hissedilmesine imkân verir" bk. Ali Emre Özyıldırım, *Mâşî-zâde Fikrî Çelebi ve Ebkar-ı Efkâr'ı - On Altıncı Yüzyıldan Sıradışı Bir Aşk Hikâyesi*, 1. Baskı, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 139-140. Aynı kelime, *Seb'a-Seyyâre*'deki ilgili beyitte muhtemelen aynı bilinçle yer bulmuştur. Nitekim, Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin İbnü'l-Arabî'ye fazlasıyla bağlı olduğu bilindiğinden, onun silsilesine mensup Rahîmî'nin de Arabî ekolünün etkisinde olduğu rahatlıkla söylenebilir.

ayrılıktan dolayı feleğe serzenişte bulunur: İhsan ettiği iyilik ve güzelliikleri az zaman sonra tersine çevirdiğini belirtir.

Mevsim hazana erer, bahçeler sararıp solar. Rahîmî, ibret nazarıyla sonbaharın sarartıp soldurduğu bahçeleri dolaşır. Bağlarda yeşermiş her bir bitkinin bu hâlden şikayetçi olduğunu müşahade eder. Bu durum, Rahîmî'ye iki yüzlü dünyanın faniliğini ve güzellerden vefa umulmayacağını hatırlatır. Doğanın farklı çağrışımlar yaratan unsurları Rahîmî'yi hayrete ve farkındalığa sevk eder. Uyku, ten gözünün kapısını kapatırken can gözününkini açar. Rüyasında, ilahi aşk yolunun mürşidini görür. Bu mürşid, Rahîmî'ye, mecazi aşkın esiri olduğu için kederlenmemesi gerektiğini; aşk ehli için bunun da bir yol olduğunu söyler.⁴⁴ O, bu yoldan çıkıp aşk ile Allah'ın ve Hz. Muhammed'in şeriatinin yoluna girmeli, hakiki aşkın şarabından içip heves kadehini kırmalıdır. Bunları duyan Rahîmî, kendinden geçer. Aşkın önemi üzerinde durarak saf aşka ('*ışk-ı pâk*) ermeyi, yani Allah aşkına doymayı diler ve bunun için dua eder. Eserinin herkes tarafından okunmasını; ahaba faydalı, hasetçilere zararlı olmasını diler. Okuyanlardan hayır dua bekleyerek mesnevisini sonlandırır.

1.3. Metinde Geçen Bazı İfadelere Mahsus Açıklamalı Notlar

Seb'a-Seyyâre, yeryüzü ve gökyüzü arasında kurgulanan bir eser olduğu için metinde eski astronomi bilgisine ve bu bilgilere dayalı halk inançlarına yer verilmiştir. Rahîmî, tabiat tasvirine dayalı olarak çeşitli söz sanatlarını ve ifade kalıplarını kullanırken kimi zaman da bazı ifadeler, çeşitli seyyarelerin birbiriyle yaklaşması esasıyla yer verir. Bu türden söylemlerin neyi ifade ettiğinin anlaşılması, gökyüzünde yaşanan astronomik hadiselerin halk nazarındaki yansımalarını bilmekle mümkündür. Kimi zaman da klasik Fars ve Türk şiirinde yer bulmuş, kinaye çerçevesinde anlam ifade eden terkiplere yer verilmiştir. Ayrıca metinde geçen sosyal hayata dair bazı oyunlar, giyim kuşam isimleri, mimari ayrıntılar, muhtelif deyim ve atasözleri de dikkate şayandır. Tüm bunlar, metnin edebî, tasvirî ve temsili değerini artıran unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, metnin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bazı izahata yer verilmesi elzemdir:

44 Nuran Tezcan'ın mecazi ve ilahi aşk ile bu ikisi arasındaki geçişkenlik konusunda aktardıkları, Rahîmî'nin *Seb'a-Seyyâre* içerisindeki seyr ü sülukunu da özetler niteliktedir: "O dönemin güzeli sevmeye anlayışı yalnız kadına yönelik olmayıp erkeğe belki de daha çok erkeğe yönelikti. Bunun tasavvulla da ilgisi vardı. Tek ve gerçek varlık olan Tanrı, mutlak güzelliğe (*cemâl-i muṭlaḳ*) sahiptir ve kendi güzelliğini yarattıklarına da yansıtmıştır. Tanrı varlığı tüm güzelliklerde tecelli etmiştir. Tanrı güzelliğini taşıyan güzel insanı sevmek mecazî aşktır. Cemâl-i muṭlaḳ'ın bir tecellisi olan bütün güzellikleri sevmek, onlara meyletmekle insanın gerçek aşka, yani Tanrı aşkına varacağına inanılmıştır. Tanrının tecellisi düşüncesi bazı ayetlere dayanarak sûfilerce daha da ileri götürülmüş, "Tanrı, dünyada yaşayan insanlarda görülebilir" düşüncesi geliştirilmiştir. Sûfiler böylece güzel insanlarda tanrısal güzelliği yüceltmişler, Tanrı sıfatlarından bir sıfat bir *şâhid* olabilir, düşüncesini geliştirmişlerdir. Bu *şâhid* henüz bıyıkları çıkmamış güzel delikanlı yüzüdür. İnsan, Tanrı güzelliğine *şâhid* tabir edilen güzel delikanlılara da hayran olur. Sûfilerin bu anlayışı, din adamlarının reddetmesine rağmen yaygınlaşmıştır. Mutasavvıfların mecazî aşk dedikleri, gerçek olmayan aşk, yani dünyevî aşk, Tanrı aşkına yani gerçek aşka bir hazırlıktır. İnsan güzelliği, Tanrı güzelliğinin bir yansımasıdır" bk. Tezcan, "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", 166-167.

► **göl-i zerd, B. 21.** Güneşten kinayedir.⁴⁵ *Göl-i zerd-i felek* olarak da geçer.⁴⁶ Rahîmî, felekleri seyreden güneşin, Allah'ın gül bahçesi olarak nitelendirilen kudretindeki sarı bir gül olduğunu söyler. Tamlama, beyitte bu ilişki nedeniyle teşbih unsuru olarak kullanılmış olmalıdır.

► **Hel etâ, B. 58.** İnsân Suresi'nin başlangıç ifadesi. Bu sure, İbn Abbas'tan (ö. 68/687-688) rivayet edildiğine göre Hz. Ali, Hz. Fâtıma (ö. 11/632), Hz. Hasan (ö. 49/669), Hz. Hüseyin (ö. 61/680) ve cariyeleri Fıdda'nın adadıkları üç günlük adak orucunu, ellerindeki tek yiyeceği gün aşırı yanlarına gelen dilenci, yetim ve esirle paylaştıkları için üç gün boyunca hiç yemek yiyemeden tutmaları ve bu nedenle aç ve perişan hâlde kalmaları üzerine nazil olmuştur.⁴⁷ Şair, Hz. Ali'den bahsedilen beyit içerisinde, bu surenin ona güzel bir hilat olduğunu belirtir.

► **yénür şan-, B. 74.** Bir şeyin gerçek değerini biçememe, onu yanlış ve aslından farklı değerlendirme manasında kullanılan deyim olmalıdır. Rahîmî; Husrev, Şîrîn, Leylî, Mecnûn, Vâmık ve Azrâ gibi mesnevi kahramanlarının aşkı bu şekilde değerlendirdiklerini belirtir. Benzeri bir ifade *Dîvân-ı Şem'î*'de kayıtlıdır.⁴⁸ Necâtî Beg (ö. 914/1509), zahidin “gâm-i nigârî”, Medhî ise mürit ve şeyh arasındakileri anlayamayanların “âyîn ü erkânı” yénür sandığını söyler.⁴⁹

► **germ ét-, B. 137.** Farsçada “germ şod” şeklinde kullanılıp “incitmek, elem çektmek” manasına gelen ifade.⁵⁰ *Seb 'a-Seyyâre*'de diğer geçtiği yerlerde aynı manayı vermez; fakat bu beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır. Anlatacağı hikâyenin, dertlilerin dertlerini arttıracığı, yabancıların soğuk gönüllerini ısıtacağı veya elemle dolduracağı söylenir.

► **Bînarbaşı, B. 180, 764.** Bugünkü Bursa'da aynı isimle anılan; *Seb 'a-Seyyâre*'nin bir nevi şehrengiz özelliği gösteren ilk bölümlerinden birinde ayrı bir başlık altında tasvir edilen; ancak ilerleyen bahislerde, yaşanan bazı önemli olayların mekânı konumunda olan mahal. Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi, bu yer hakkında şu bilgileri verir:

Meşhûrdur. Bir tarafında Bînarbaşı Şuyı sîm deryâsı gibi cereyân eder ve bir 'âlî meydândur. Âb-ı revânlar ve çemenzârlar üzerinde ehl-i şafâ zevk ederler. Meydâna nâzîr Aşmaaltı ta 'bîr olunur bir kahve vardır. Şâm-ı Şerîf'ün Karpuzkaldıran kahvesine şebîh. Cebel-i Seyyid Nâşîr'dan tağ şuyı énüb fevvâresi 'arş-ı kulüb-ı 'uşşâka resîde olur. Burusa'nuñ 'îd-gâhıdur. Bî-naşîr bir maqâmdur.⁵¹

45 Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî*, 657.

46 Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Kattî*, haz. Mürsel Öztürk ve Derya Örs, 2. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 295.

47 Zemahşerî, *El-Keşşâf 'An Hakâ'iki Ğavâmidü'l-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi'l-Te'vîl, Keşşâf Tefsiri (Metin - Çeviri)*, çev. Necdet Çağır, vd., ed. Murat Sülün, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020), VI:1070-1072.

48 Prizrenli Şem'î, *Şem'î Dîvânı*, haz. Murat A. Karavelioğlu, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 162, G. 55:1.

49 Ali Nihad Tarlan, *Necâtî Beg Divanı*, 1. Baskı, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1963), 187, G. 68:1; Nezihe Seyhan, “Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)”, (Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2000), 153, K. 11:24.

50 Murat Güneş, “Hâliş İbrâhîm-i Pozarefçevî [öl. 1752] Mecme'u'l-Emsâl (İnceleme, Tenkitli Metin, Dizinler, Açıklamalar)”, (Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2020), 1394.

51 Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, vr. 44a [Tıpkıbasım].

Rahîmî'nin bu mahallin canlılığından, güzelliğinden, kalabalıklığından ve özellikle bayram yeri olarak kullanıldığından bahsetmesi, Gazzîzâde'nin verdiği bilgilerle uygunluk gösterdiği gibi dönemler içerisinde aynı amaca hizmet ettiğini yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Lâmi'î Çelebi'nin kaleme aldığı *Şehrengîz-i Mevâzi* 'i *Şerîfe-i Bursa* adlı eserde ve *Dîvân*'ında kayıtlı on bir ve yedi beyitlik iki ayrı gazelde de Rahîmî ile ortak olarak Pınarbaşı'nın bayram yeri oluşuna, salıncaklarına, burada dönen su dolaplarına, Bursa'nın periye benzeyen güzellerinin bu yerde toplandığına değinilir.⁵²

► **Görünür andâ kınsa fûr-ı felek / Fî'l-meşel büstân içinde kelek, B. 191.** Feleğin ihtişamı ve keleğin değersizliği arasındaki tezat ile ses uyumuna bağlı olarak geliştirilmiş söylem.⁵³ “*Feleğe kelek denmez, Simurg’a sinek*”⁵⁴ şeklindeki atasözü de aynı tezatın benzer bir ifadesidir. Rahîmî'nin beytinde ise klasik şiir geleneğinde zalimliği ve döneçliğiyle yer bulan feleğin ve bu felekte yer eden dağın, Bursa'nın sahrasına konulduğunda bostandaki kelek kadar değersiz ve küçük görüneceği ifade edilir. Bu sayede Bursa, felek karşısında yüceltilir.

► **arpaca, B. 196.** “Zerre kadar” manasına gelen deyimleşmiş söylem biçimi. Tarihî metinlerde “milim milim” anlamına “arpa arpa” şeklinde de geçer.⁵⁵ Rahîmî, fazla söze gerek olmadığını belirtmek amacıyla kullanmıştır. Benzeri iki örnek, Muhammed'in *Ferruh u Hüma* (*Işk-nâme*) adlı eserinde şu şekildedir:

Kime kim vârdise arpaca devlet
Bırakdı hırmenine od u âfet
Degül bir arpaca hîç nesne mes'ûl
Kapuñda ne kim olmaz yerde maqbûl⁵⁶

► **Dér gören vardı burc-ı 'Akreb'e Mâh, B. 212.** Eski kozmoloji anlayışında Kamer'in, Akrep burcu ile yaklaşması uğursuzluk alameti sayılır. Bu zamanda fitne ile fesat, savaşlar ve yağmurlar artar, sıkıntılar, üzüntüler çoğalır ve yalan haberler yayılır. Halk, bu vakitte yolculuğa çıkmanın sıkıntıya sebep olacağına, insanları tehlikelerle karşılaştıracığına inanır.⁵⁷ Fuzûlî'nin

52 Mustafa İsen ve Hamit Bilen Burmaoğlu, “Bursa Şehr-engîzi (Lami'î Çelebi)”, *Türklük Araştırmaları Dergisi* 3 (1987): 78-79, B. 259-267; Hamit Bilen Burmaoğlu, “Lâmi'î Çelebi Dîvânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)”, (Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1983), 341-342, G. 525, 526.

53 Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, 1. Baskı, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2020), IV:354-355.

54 Edirneli Ahmed Bâdî Efendi, *Armağan (Proverbs and Idioms in the Classical Ottoman Poetry)*, haz. Süreyya Ali Beyzadeoğlu, vd., *Sources of Oriental Languages and Literatures* 63, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 2004), 92-93.

55 Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Muhammed, *Ferruh u Hüma* (*Ferruh-nâme*), edited by Semih Tezcan and İsmail Hakkı Aksoyak, *Sources of Oriental Languages and Literatures* 148, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 2021), 313, n. 2414.

56 Muhammed, *Ferruh u Hüma*, 304, 313, B. 6948, 7182.

57 Sabahat Deniz, “16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî-Fuzûlî-Hayâlî Beğ-Nev'î-Yahyâ Beğ)”, (Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1992), 147, 223.

(ö. 963/1556) ünlü müseddesinde de buna işaret edilmiştir.⁵⁸ Rahîmî'nin beytinde, güzeller şahı, güzelliği nedeniyle aya, “ğayrılar” ise istenmemeleri ve muhtemel çirkinlikleri nedeniyle akrebe benzetilmektedir. Astronomi bilgisi dâhilinde ise güzeller şahının, kaplıca havuzunda başkalarıyla oynadığını görenler, Mâh'ın, Akrep burcuyla yakınlaştığını söylemekte, yani bunu uğursuzluk addetmekte, fitne ve fesatın artacağı, sıkıntıların ve üzüntülerin çoğalacağı şeklinde yorumlamaktadır.

► **arslan ağzı, B. 216.** Kaplıcalarda, ağız kısmından sıcak su akan, aslan başı şeklinde taş, mermer veya madenden yapılmış musluk. “Bahçe ve meydan havuzlarında su akan ve onları tezyin etmek üzere konulan mücessem arslan başı.”⁵⁹ Evliya Çelebi (ö. 1095/1684?), Ilgın'daki kaplıcayı anlatırken “*bir havz-ı azîm binâ edüp iki yerden mermer esed başı eşkâlinde âb-ı germâb havza cereyân eder*”⁶⁰ şeklinde bu tür musluklardan bahsetmektedir. Bu mimari ayrıntı, *Dîvân-ı Cinânî*'de tevriyeli şekilde kullanılmış, *Dîvân-ı Fennî*'de ise doğrudan ele alınmıştır:

Havz içinde düşmesün ağyâr-ı nâdân ağzına
Ol ğazâl-i vahşîyi göndermeñ aslan ağzına⁶¹
Kemerlerdür gelicek arslan ağzı altında
Kiriş mi bilmem o kaşı kemâna kaplıcalar⁶²

Rahîmî'nin beytinde de sevgililerin, kaplıcada arslan ağzının altına gelmesi durumunda, bunu görenlerin, Mihr'in, Esed burcunda karar kıldığını söyleyecekleri belirtilir.

► **Kıldı burc-ı Esed'de Mihr karar, B. 216.** Mısra, kaplıcalara mahsus mimari bir ayrıntı olan arslan ağzı ile klasik şiir geleneğinde kimi zaman güneşle özdeşleştirilen sevgilinin bir arada düşünülmesi üzerine kurulmuştur. Ancak bu tasavvur, gökyüzüyle ilişkilendirilmiş ve böylesi bir yakınlaşmanın Mihr'in, Esed burcunda karar kıldığı şeklinde yorumlanacağı belirtilmiştir. Eski kozmoloji anlayışında güneşin Esed burcuna girmesi, beylerin ve padişahların halka ve fukaraya adalatle yaklaşacağına, kuvvet ve saadette olmalarına, havanın ısınacağına ve tahıl bolluğuna delalet eder.⁶³ Öyleyse, sevgilinin aslan ağzının altında yılanması, görenler tarafından olumlu karşılanacak ve onlara keyif verecektir.

► **el el üstünde oynar, B. 235.** Rahîmî'nin doğa tasviri içerisinde, çınar ve diğer ağaçlar özelinde zikrettiği el oyunu. Benzeri bir başka örnek *Dîvân-ı Me'âlî*'dedir:

58 Fuzûlî, *Türkçe Divan*, haz. Kenan Akyüz, vd., 1. Baskı, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1958), 445, M. 6:3.

59 Celal Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, 1. Baskı, (İstanbul: Maarif Basımevi, 1958), I:106.

60 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), III:15.

61 Cihan Okuyucu, *Cinânî (Hayatı-Eserleri-Dîvânının Tenkidli Metni)*, 1. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994), 574, G. 214:1.

62 Hacı İbrahim Demirkazık, *Mustafa Fennî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 1. Baskı, (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2022), 152, G. 73:9.

63 Emre Kundakçı, “Ahkâmü'l-Küllîyye 'Alâ Tahvîl-i Sini'l-Âlem: Dil İncelemesi, Metin, Türkiye Türkçesine Aktarım, Sözlük, Tıpkıbasım”, (Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2020), 248; Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî*, 248.

El el üstine kimüñ eli dëyü oynadılar
Bâğda geldi çenâruñ kâmadan üstün eli⁶⁴

► **necm-i hüda, B. 364, 370.** Nahl Suresi'nin 16. ayetine telmihtir: “Yine O, [yıldızlar gibi] daha başka alametler/işaretler yarattı. Nitekim geceleyin yolculuk yapanlar yıldızlara bakarak yönlerini tayin ederler.”⁶⁵ Yön bulmada önemli rol oynayan yıldız için kullanılır. *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* mütercimine göre Cedy burcu ile Ferkadân yıldızını,⁶⁶ Süddî'den (ö. 127/745) nakleden Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre ise Ülker yıldız kümesini, İkizler burcunu veya kutup yıldızını karşılar.⁶⁷ Fars şiirinde *kevkeb-i hidâyet* olarak da geçer. Mürşid veya hakiki yolun göstericisi manasına da gelir.⁶⁸

► **Şan 'Utârid'dür êtdi Delv'e hulûl, B. 365.** Eski kozmoloji anlayışına göre Utarid'in, Delv burcuna girmesi, insanlarda gam ve kedere, yiyeceklerin azalmasına, pazarlarda durgunluğa ve havanın kuraklığına delalet eder.⁶⁹ Öyleyse, Utarid menziline teşbih edilen mahallede bulunan Şeyhoğlu Ahmed'in hayali, Rahîmî'nin bedenine yerleştiğinde gam ve kedere sebebiyet verdiği söylenebilir. Bu gam ve keder, muhtemelen Şeyhoğlu Ahmed'in güzelliği ve ona hayran olunması nedeniyledir. Rahîmî'nin bir sonraki beyitte boyunun iki büküm olduğunu söylemesi de bu düşünceye katkı sağlar.

► **Güiyâ necm-i Tîr ü burc-ı Kemân, B. 366.** Eski kozmoloji anlayışında göğün üçüncü katında bulunan Utarid, aynı zamanda ok manasındaki Tîr kelimesiyle de anılır. Rahîmî'nin eserinde de kimi zaman bu ismiyle zikredilir [B. 436]. Bu seyyarenin şerefi Sünbûle'de, vebalı ise Kavs'tadır.⁷⁰ Utarid'in Kavs burcunda bulunması, çeşitli beyitlerde yaya gerilmiş ok tasavvurunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁷¹ Aynı benzetmeye, Rahîmî'nin beytinde de yer verilmiştir: Rahîmî, beli iki büküm olduğundan yaya, Utarid menziline teşbih edilen mahallede meskun Şeyhoğlu Ahmed adlı güzel ise uzun boyuyla ve bu menzilde bulunmasıyla oka teşbih edilmiştir.

► **alçağlıg eyle-, B. 367.** “Alçak gönüllülük etmek, tevazu göstermek” manasına gelen deyim. “Alçağdan gel-” şeklinde de kullanılır.⁷² Rahîmî'nin beytinde, Şeyhoğlu Ahmed'in

64 Me'âlî, *Dîvân [Analysis, Text, Translation, Explanation, Index, Facsimile]*, edited by Hakan Taş, Sources of Oriental Languages and Literatures 149, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 2021), 244, G. 260:4.

65 Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali - Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 1. Baskı, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 309.

66 Bekir Sarıkaya, *Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, edt. Günay Kut, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 143.

67 Zemahşerî, *El-Keşşâf 'An Hakâ'iki Gavâmidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil, Keşşâf Tefsiri (Metin - Çeviri)*, çev. Muhammed Coşkun, vd., edt. Murat Sülün, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), III:946.

68 Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî*, 640.

69 Kundakçı, “Ahkâmü'l-Küllîyye”, 251.

70 Ahmet Atilla Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 90 (1994): 152.

71 Deniz, “16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Dîvânlarında Kozmik Unsurlar”, 215.

72 M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, 1. Baskı, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 24; Ahmet

güneşe benzeyen yüzünü arz etmesi karşısında ayın, ona tevazu gösterdiği belirtilir. Klasik Türk şiiri geleneğinde bu deyimın geçtiği kimi beyitlerde Rahîmî'nin beytinde olduğu gibi güneş karşısında ayın/hilalin alçaklık ettiğinin/alçaktan geldiğinin belirtilmesi dikkat çekicidir. Bu kasıtlı kullanıma, astronomik bir hadiseye, belki de güneşin doğmasıyla ayın ufuk çizgisinin altına kaymasına, yani batışına atfen tevriyeli olarak yer verildiği düşünülebilir.

► **zer zevrağ, B. 380.** Rahîmî, bu beyitte feleği kadehe, şafağı şaraba, hilali ise şarap içerisindeki altından kayığa benzetir. *Zevrağ-ı zerrîn* güneşten, *zevrağ-ı sîmîn* ise hilalden kinaye olmasına rağmen⁷³ buradaki teşbih tam tersi yöndedir. Benzeri kullanımlara başka şairlerin beyitlerinde de rastlanır.⁷⁴

► **rağs-ı sipihr, rağs-ı gerdün, B. 407, 437.** Feres-i A'zâm, Feres-i Ekber, Feres-i Sâni, Esb-i Felek veya Kanatlı At adlarıyla da bilinen Pegasus Takımyıldızı. Batlamyus'un (ö. 168?) *el-Mecistî* adlı eserinde de Kuzey göğünde bulunan takımyıldızlar arasında geçer. Yunan mitolojisinde Zeus'un atı olarak bilinir ve yılan saçlı Medusa'nın kanı ile deniz köpüğünden yaratıldığına inanılır.⁷⁵ Klasik Türk şiirinde at ve felek manalarına gelen çeşitli kelimelerle oluşturulmuş tamlamalarla zikredilir. Rahîmî, Mirrih katına eş değer mahalde bulunan Kâsım Beg'i vassettiği sırada bu takımyıldızından bahseder: Bu zat, şah olup güneş atına bindiğinde, ortaya çıkan kızılığın, şafaktan dolayı değil, felek atının kan işlemesi nedeniyle görüldüğünü söyler.

► **şâh-ı sipihr, B. 420.** Güneşten kinayedir. Klasik şiir dilindeki muadilleri şu şekilde sıralanabilir: “*Şâh-ı âsmân, şâh-ı ahterân, şâh-ı encüm, şâh-bâz-ı şehir, şâh-ı teb-lerze, şâh-ı çerh, şâh-ı Çin, şâh-ı hâver, şâh-ı hıttâ, şâh-ı hargâh-ı minâ, şâh-ı hancer-keş, şâh-ı Rûm, şâh-ı sitâregân, şâh-ı seyyârât, şâh-ı seyyâre, şâh-ı sîmîn-serîr, şâh-ı şark, şâh-ı ıtırık-ı felek, şâh-ı felek, şâh-ı kevâkib, şâh-ı gerdün, şâh-ı müşelles-i burûc, şâh-ı maşrık, şâhen-şân-ı Zend u Avestâ, şâhen-şâh-ı şubh, şâhen-şâh-ı felek, şâh-ı nîmrûz, şâh-ı yek-esbe.*”⁷⁶

► **kevkeb alışdur-, B. 424.** Tarihî metinlerde bugün olduğu gibi “yıldızı barış-/ulduzu barış-” şeklinde de geçen, “birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak”⁷⁷ manasına gelen deyim. Rahîmî, Büryancızâde Ahmed ile dost olmadıklarını belirtmek için kullanmıştır.

Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, 1. Baskı, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016), I:251.

73 Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî*, 344; Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, 843.

74 Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı (Tenkitli Basım)*, 2. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 360, G. 420:8; İsmail E. Erünsal, *The Life and Works of Tâci-zâde Ca'fer Çelebi, with a Critical Edition of His Divân*, 1. Baskı, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983), 97, K. 16:6.

75 Mustafa Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 54; Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî*, 36, 557-558; El-Fergânî, *Cevami İlmi en-Nücûm ve Usûl el-Harekât es-Semâviyye (Astronominin Özeti ve Göğün Hareketlerinin Esasları)*, çev. Yavuz Unat, 1. Baskı, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012), 202.

76 Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî*, 428.

77 Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkçe Türkçesi Lugatı*, 1. Baskı, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2019), IX:372.

► **şeb-küle, B. 435.** Abdülbaki Gölpınarlı, gece yatılırken giyilen ve teri emen, keçeden bir külah çeşidi olduğunu belirtir.⁷⁸ Reşat Ekrem Koçu, siyah keçeden yapılmasının yanında “şibih külah” (külah benzer) terkininin halk ağzında bozulmuş şekli olmasının ihtimaline değinir.⁷⁹ Ahmet Talat Onay, Gölpınarlı'ya ek olarak sonraları askerî bir serpuşa isim olduğunu, kırmızı çukadan ay biçiminde dikildiğini aktarır.⁸⁰ Ahmet Atillâ Şentürk ise tarihî ve edebî metinlerden hareketle bunun kırmızı, turuncu, mor ve siyah gibi çeşitli renklerde resmî bir serpuş olması gerektiğini, altın nakışlı türlerinin bulunduğunu, özellikle leventlerin bu külahı eğri taktığını, uçlarının kıvrık olduğunu, kürklü türleriyle de karşılaşılabilirdiğini ve etrafına tül bent sarılabildiğini ifade etmektedir.⁸¹ *İstanbul Kadı Sicilleri*, farklı milletlere mensup kölelerin de bu külahı taktığını göstermektedir. Rahîmî'nin beytinde ay, Keyvanzâde Mustafa'ya şeb külahlı bir “çâker” olarak tavsif edilmektedir.

► **altun üs[kü]f, B. 435.** “Saraya bağlı hizmetliler ve kapıkulları tarafından giyilen, yeniçeri bôrklerinden farklı olarak başa geçen sırmalı kısmı önce silindir biçiminde ve yukarıya doğru konikleşen, beyaz ve kırmızı renkte bir serpuş çeşittir.”⁸²

► **şemsî dülbend, B. 483.** “Muhtemelen sırma tellerle dokunmuş tül bentlerle sarıldığı için parlaklığıyla güneşi andırması bakımından bu isimle zikredilen bir destar çeşididir.”⁸³

► **ķanda iki, B. 506.** Bu tabirin, *Tarama Sözlüğü* başta olmak üzere diğer sözlüklerde hem yapı hem de anlam bakımından bir karşılığının bulunamadığı, “hangi” anlamına gelen “ķanda” kelimesinden türediğı, ancak bu kelimeden anlam bakımından farklılık arz ettiğı belirtilmiş, *Dîvân-ı Mîhrî*’deki bir gazelde “ķanda durur ķanda iki” şeklindeki rediften ve bağlamdan hareketle “acaba nerededir, merak kuşku ifade eden bir söz” şeklinde anlamlandırılmıştır.⁸⁴ Ancak “ķanda iki” kullanımının birleşik bir tabir olarak değerlendirilmesi ve “ķanda” kelimesinden türediğinin söylenmesi yanlıştır. Türkçede şüphe, tereddüt, tahmin, endişe ve ünlem bildiren, Farsça “ki” ile herhangi bir bağlantısı olmayan bir “iki” edatı vardır. Uygur metinlerinde tahmin ve şüphe edatı olarak sıkça kullanılan “erki”, Batı Oğuzcasında “iki”ye dönüşmüş, kısa müddet sonra “ki”ye evrilmiştir. Zeynep Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesinde bu şekle tek tük rastlandığını belirtmiş de Sabahattin Küçük’ün bu konuyu ele alan makalesi, örneklerin

78 Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri Tercemesi ve Şerhi*, 4. Baskı, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2017), 298.

79 Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, (Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1969), 217.

80 Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü - Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, (İstanbul: H Yayınları, 2009), 414.

81 Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, 1. Baskı, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2021), V:112-117.

82 Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, I:304-310.

83 Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, 1. Baskı, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2019), III:142.

84 Tuğba Bıyık, “Mîhrî Hatun Divanı’nda Tespit Edilen Özgün Kelime Kullanımları ve Bağlamsal Açıdan Farklı Bir Bağdaştırma Örneğı”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 2, 4 (2018): 216-217.

çeşitlenmesini sağlayarak bu bahse açıklık kazandırmıştır.⁸⁵ *Seb ‘a-Seyyâre’*’nin ilgili beytinde, Keyvanzâde Mustafa’yı aramak niyetiyle gül bahçelerini dolaşan Rahîmî, kendine, endişe bildiren “kanda iki (acaba nerede?)” sorusunu sormaktadır.

► **çar-güşe, heşt-behişt, B. 516.** Bu iki kavram, “dört köşe” ve “sekiz cennet” gibi sözlük anlamlarının yanında bahçe süslemelerinde ve peyzajda bazı şekilleri tarif etmek amacıyla terim anlam kazanmıştır. *Çehar bağ*, merkezinde eksenel yürüme yollarının bulunduğu dört parçalı bir bahçe düzenlemesini, özellikle Timurlular ve Safeviler tarafından kullanılan *heşt-behişt* ise merkezi açıklığı çevreleyen sekiz çıkmalı sekizgen bahçe planını karşılar.⁸⁶ *Çehar bağ* planının bir diğer amacı da farklı tarhlarda birbirinden ayrılması istenen çiçeklerin peyzajında kullanılmasıdır. İslami bahçeler üzerine kapsamlı çalışması bulunan Fairchild Ruggless, bu konuda şu açıklamaya yer verir:

Tarihçiler yakın zamana kadar tarihsel metinlerde kullanıldığında ‘çehar bağ’ teriminin düz anlamıyla dörde ya da dördün katı bir sayıya bölünmüş bir bahçeye işaret ettiğine inanıyordu. Dolayısıyla ne zaman bahçeler üzerine yazılmış tarihsel bir metinde bu terimle karşılaşılsa, terimin dört parçalı formda bir bahçeyi tarif ettiği varsayılıyordu. Ancak 16. yüzyıl Buhara’sı hakkında bir çalışma, terimin tarihçilerin hayal ettiğinden daha serbest bir şekilde kullanıldığını göstermiştir; yani ‘bahçe’, ‘bostan’ ve ‘rabaz’ gibi diğer Farsça isimlerde olduğu gibi, ‘çehar bağ’ terimi de farklı boyut ve şekillerdeki, farklı işlev ve önemleri olan bahçelere işaret edebilir. Erken dönemlerde ‘çehar bağ’ teriminin özellikle dört parçalı bahçeye işaret ediyor olması daha muhtemeldir, bununla beraber yine de kelimeleri biçimle eşitlemekten kaçınmamız gerekir. Aynı zamanda bu bahçe tipine bir İslami kimlik atfederken de dikkatli olmamız gerekir, çünkü dört parçalı planlama kavramı İslamdan önce de mevcuttur; çeşitli versiyonları hem Akdeniz hem İran tarihinde görülmüştür.⁸⁷

Rahîmî’nin aynı beyit içerisinde geçen bu iki kavramı terim anlamıyla kullanıp kullanmadığı kesin olarak bilinemese de ihtimal barındırdığından işaret edilmesi ve değerlendirmeye alınması gerekir.

► **şovuk âh, B. 528.** Farsçada *âh-ı serd*, *bâd-ı serd* veya *dem-i serd* olarak da geçen, “ümitsizlik feryadı (*âh-ı nevmîdî*)” manasına gelen ifade.⁸⁸

► **saķaline gül-, B. 532.** “Ciddi gibi görünen sözlerle alay etmek,”⁸⁹ “karşısındakini anlamaz, iş bilmez biri yerine koyarak onu küçümsemek, hafife almak, bir kimseye karşı güler yüz gösterip alay etmek” manasına gelen ve muhtemelen *rîş hand kerd* yapısıyla Farsçadan Türkçeye geçen deyim.⁹⁰ Rahîmî, gülün, bûlbülle alay ettiğini belirtmek amacıyla kullanmıştır.

85 Sabahattin Küçük, “Türkçede Şüphe Bildiren ki Edatı Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* LIII, 426 (1987): 364-372.

86 Fairchild Ruggless, *İslami Bahçeler ve Peyzajlar*, çev. Nurcan Boşdurmaz, 1. Baskı, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017), 28.

87 Ruggless, *İslami Bahçeler ve Peyzajlar*, 76.

88 Güneş, “Hâliş İbrâhîm-i Pozarefçevî [öl. 1752] Mecme‘u’l-Emşâl”, 254.

89 Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, 217.

90 Sezer Özyaşamış-Şakar, *Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü*, 1. Baskı, (İstanbul: Dün Bugün Yarı

► **yatuk, B. 550.** *Tarama Sözlüğü*, kelimeye “ağız dar, boğazı kısa, karnı yassı su kabı” manasını verir.⁹¹ Kelimenin, özellikle on dördüncü ve on altıncı yüzyıllar arasında kullanımda olduğu anlaşılmaktadır. Rahîmî, sözcüğe, ayın daire şeklindeki yüzeyiyle ilişkilendirerek benzetilen olarak yer verir.

► **câm-ı zerrîn, zerrîn-kedû, B. 551, 686.** *Zerrîn-turunc, turunc-ı zerrîn, zerrîn-siper, zerrîn-sâgar, zerrîn-şadef, zerrîn-kâse, zerrîn-külâh ve zerrîn-hümâ* gibi tamlamalar güneşten kinayedir.⁹² Bu iki tamlama, *Seb'a-Seyyâre*'de geçtiği beyitlerde kelime manasının yanında güneş ilgisiyle zikredilmiştir. 288 numaralı beyitte karanlığın çöktüğü, dünyanın siyah came giyinmiş bir güzele döndüğü ve âhın, bu güzele *zerrîn-külâh* olduğu belirtilmiştir. Burada, altından sarı bir külâh (*zerrîn-külâh*) ile âh arasında bağlantı kurulmuşsa da âhın mübalağa vesilesiyle güneşle ilişkilendirilmiş olabileceği de düşünülebilir.

► **geñ yaqadan, B. 558.** *Tarama Sözlüğü*, “geñ yaka” maddesi karşısında bu tabire “geniş, asude taraf, hal” manasını vermiş;⁹³ Andreas Tietze, tabirin Hammer tarafından “kıyı boyunca” anlamına gelecek şekilde çevrildiğini, bu mananın başka yerlere ve beyitlere de uygun düştüğünü, tabire “uzaktan”, “tehlikeden uzakta” manasının verilebileceğini belirtmiştir.⁹⁴ Mehmet Çavuşoğlu bu deyim özelinde yazdığı makalesinde de aynı görüşü savunur.⁹⁵ M. Ali Tanyeri de Tietze'yi izleyerek deyime “uzaktan” manasını verir.⁹⁶ Saadet Karaköse ise tüm bu araştırmacılardan ayrılarak deyim “geniş yakadan”, “fazlaca” manalarına geldiğini, bugün bu tabirin yerine “bol keseden atmak” deyiminin kullanıldığını belirtmişse de⁹⁷ hatalıdır. Mehmet Çavuşoğlu'nun *Divân-ı Hayretî*’den alıntıladığı “Boynın egsün geñ yaqalardan benefşe derd ile” mısraıyla başlayan beyit,⁹⁸ deyim menekşe ile beraber kullanılması noktasında Rahîmî'nin beytiyle ortaklık arz eder. Çavuşoğlu, bu beyitte, menekşenin klasik Türk şiirindeki vasıflarını da dikkate alarak deyime “yabanlarda, tenhalarda” manasını verir.⁹⁹ Deyim, Rahîmî'nin beytinde de Hayretî'nin (ö. 941/1534) beytinde olduğu gibi menekşenin “bahçede çalı ve ağaç diplerinde, dağlarda, duvar diplerinde”¹⁰⁰ bitmesiyle bağlantılı olarak “uzaktan uzağa” manasında kullanılmıştır.

Yayınları, 2021), 243-244.

91 *Tarama Sözlüğü*, 3. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), VI:4388.

92 Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istılâhât-ı Nücûmî*, 340; Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katt*, 841.

93 *Tarama Sözlüğü*, 3. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), III:1650.

94 Andreas Tietze, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili”, *Türkiyat Mecmuası* 9 (1951): 119; Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, 1. Baskı, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2016), III:187.

95 Mehmet Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında*, (Ankara: Umran Yayınları, 1981), 87-93.

96 Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, 111.

97 Saadet Karaköse, “Fuzûlî-Emrî: ‘Dâmen’ Ölçeğiyle İki Sahanın Panoraması İki Şairin Sosyal Konumu ve Üslubu”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2, 1 (2019): 73.

98 Hayretî, *Divân*, haz. Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri, 1. Baskı, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981), 27, K. 9:70.

99 Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında*, 91-92.

100 Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında*, 91.

► **gece ğarībündür, B. 586.** Özellikle on beşinci ve on altıncı yüzyılda kaleme alınmış metinlerde “dün ğarībündür” şeklinde de karşılaşılan atasözü.¹⁰¹ Yalnızlığı, çaresizliği, kimsesizliği ve bunlardan dolayı yoğun şekilde yaşanan sıkıntılı vakti anlatmak için kullanılır. *Dîvân-ı Necâtî*’de pek çok örneğine rastlanır.¹⁰² Rahîmî, bir sonraki mısra da bu gariplerin, sabırsız âşıklar olduğunu açıklar. Devam eden beyitlerde ise gecenin edebî tanımını yaparak teşbihler üzerinden âşıklara hatırlattıklarından bahseder.

► **Pervîn, dendân, B. 729.** Pervin, İkd-ı Pervin, Ülker, Süreyya, İkd-ı Süreyya, Peren veya Pleiades olarak da anılır. Boğa Takımyıldızı’nın (*Taurus/Sevr*) boyun kısmında, Ankakuşu yıldızının yanında; *Celaeno, Electra, Taygeta, Maia, Sterope I, Sterope II, Merope, Atlas ve Pleione* yıldızlarının oluşturduğu yıldız kümesidir.¹⁰³ Yunan mitolojisinde Atlas ile Pleione’nin kızları olduklarına inanılır. Bundan dolayı Yedikızkardeş olarak da bilinir. Kuzey göğünde yılda iki defa görünür: Güneş, Sevr burcuna girdiğinde, bahar başlangıcında sabaha karşı, güneş doğmadan hemen önce ortaya çıkar ve bu sayede baharın geldiği anlaşılır. İkinci kez görünüşü sonbahar mevsimine rastlar. Bu sefer, gece göğünde yükselir ve kışın başlangıcını haber verir. Bu dönemde fırtınalar eser, denizler kabarır ve sular donar. Göğün en üst noktasına ulaştığı dönem, kışın en soğuk günlerine tekabül eder. Kasım ayının ortalarında, güneş doğmadan hemen önce batar.¹⁰⁴ Milattan önceki yıllardan beri gökte göründüklerinde ekinlerin biçileceği, kaybolduklarında ise toprağın ekim vaktinin geldiği anlaşılır. Milattan önce sekizinci yüzyılda yaşayan Hesiodos’un *İşler ve Günler*’inde bu yıldızlardan şu şekilde bahsedilir:

Ekini biç, görünce gökte
Pleiad yıldızlarını, Atlas kızlarını.
Görünmez oldukları zaman da ek toprağını.
O yıldızlar kaybolur kırk gün kırk gece.
Ama yılın çarkı durmaz döner
Ve insanlar bilemeye başlayınca oraklarını
Gözükürler yeniden gökte.¹⁰⁵

Bu yıldız kümesi, gökyüzünde sıralı şekilde bulunmaları nedeniyle Senâyî (ö. 525/1131), Enverî (ö. 585/1189), Cemâlüddîn-i İsfahânî (ö. 588/1192), Nizâmî-yi Gencevî ve Hümâm-ı Tebrîzî (ö. 713/1313-1314) gibi Fars şairleri tarafından gözyaşı, inci, küpe, üzüm salkımı,

101 Tarlan, *Necatî Beg Divanı*, 339, G. 317:5; Ali Nihad Tarlan, *Ahmed Paşa Divanı*, 1. Baskı, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1966), 131, G.12:9.

102 Tarlan, *Necatî Beg Divanı*, 59, 257, 339, 485; K. 14:14, G. 181:5, G. 317:5, G. 546:7 vs.

103 Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, 110.

104 Robert Brown, *Researches into the Origin of the Primitive Constellations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians*, (London, Edinburg, Oxford: Williams and Norgate, 1899), I:156; Sabine Beckmann, “The Mystery of Taurus-kowing the Way Possibilities for Astronomical Knowledge in the Bronze Age”, *Journal of the Washington Academy of Science* 91, 1 (2005): 56, 64; Fatma Büyükkarcı, *Firdevsî-i Tavîl and His Da’vet-nâme (Interpretation, Transcription, Index, Facsimile and Microfiche)*, Sources of Oriental Languages and Literatures 29, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 1995), 134-135.

105 Hesiodos, *Theogonia - İşler ve Günler*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 63.

ağaç, çiçek, gerdanlık, tespih vb. gibi pek çok unsurun yanında dişe de benzetilmiştir.¹⁰⁶ Pervin'in sikkе sembolizminde sıklıkla üzüm salkımıyla temsil edilmesi, örneğin Kilikya'da Mallos'un bir sikkesinde vücutları üzüm salkımından oluşan güvercinlerin görülmesi, Khilak, Arvad ve II. Juba'nın sikkelerinde de üzüm salkımına yer verilmesi ve bunun, Pleiades yıldız kümesini karşıladığının belirtilmesi,¹⁰⁷ farklı milletlerin aynı yıldız kümesini aynı şekilde tasavvur etmesi noktasında dikkat çekici bir ortaklıktır. Rahîmî'nin beytinde, göğün zenci çehresi gibi karardığı ve Pervin'in onun dişleriymişçesine parladığı belirtilir. Şair, açıkça söylemese de Pervin'in gece göğünde görüldüğü belirtildiğine göre mevsimlerden sonbahar başlangıcı olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyede, bu beyitten sonra zamanın hasat mevsimine evrildiği anlaşılır. Artık bahçeler sararıp solmaya, hikâyeye sona yaklaşmaya başlayacaktır.

► **hurûs-ı 'arş, B. 732.** Kültürel İslam inancı dâhilinde yazılmış bazı eserlerde, arşın sınırında, Sidretü'l-Münteha adlı ağacın yakınındaki bir direğin üstünde durduğu belirtilen ve horoz şeklinde tasavvur edilen melek. Adı, miraç anlatısını konu alan bazı metinlerde Keyâyil olarak geçer. Miraç sırasında Hz. Muhammed tarafından bir rivayete göre birinci gökte, diğerine göreyse arşın altında görüldüğü aktarılır. Tanrının adını tespih etmekte ve insanlara namaz vakitlerini bildirmektedir. Gece olduğunda belirli aralıklarla "Allah'a ibadet etmek isteyen yok mu?" diye feryat ettiği ve insanları uyandırmaya çalıştığı, sesini yalnızca ibadet ehli olanların duyduğu ve davete icabet ettiği belirtilir.¹⁰⁸ Ayakları birinci kat gökte, başı arşıdadır. Yeşil, beyaz ve kırmızı renkli olup bu renkler aynı zamanda güneşin renkleri olduğundan mitik bir anlama sahiptir. Bir başka geleneğe göre göğsü sarı altından, karnı beyaz gümüşten, ayakları kırmızı yakuttan ve yeşil zümrüttendir. Kanatlarını açtığında doğuyu ve batıyı kapladığına; öttüğünde, yeryüzündeki horozların onun sesini duyup insanlara namaz vakitlerini haber verdiğine inanılır. Kıyamet vaktinde Allah'ın ona kanatlarını toplayıp susmasını, bu sayede yeryüzü ve gökyüzündekilerin kıyamet zamanının yaklaştığını anlayacaklarını söyleyeceği aktarılır. Gönül Alpay-Tekin'in incelemesi, bu horozun mitik köklerinin, Yakınoğu'nun kadim anlatılarına kadar uzandığını ortaya koyar. Wensinck, bu kuşun bütün kainatı kaplayan güneş karakterli, onun renklerine sahip bir kuş olduğunu söyler ve bu tasavvurun Yahudi folklorunda da bulunduğunu bildirir.¹⁰⁹ Rahîmî'nin beytinde geçmek bilmeyen geceden şikayet edilirken güneşin doğmadığı, *hurûs-ı 'arş*ın ise ötmediği belirtilir. Bu durumun, bir kıyametmişçesine değerlendirildiği düşünülebilir.

► **süsenî hil' at, B. 771.** Klasik Türk şiirinde *libâs-ı süsenî*, *süsenî câme*, *süsenî aqlas*, *süsenî fûta*, *kabâ-yı süsenî* ve *süsenî ferrâce* gibi şekillerde pek çok beyitte geçen ve herhangi bir kumaş türünden ziyade kumaşın rengini belirtmek amacıyla kullanıldığı anlaşılan ifade. Rahîmî, gökyüzü rengiyle (*çerh-i nîlî*) ilişkilendirmiştir.

106 Ebu'l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istilâhât-ı Nücûmî*, 104, 109-112.

107 Brown, *Researches into the Origin of the Primitive Constellations*, 166-167.

108 Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, I:354-355; Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* XXVIII (1998): 89.

109 Gönül Alpay-Tekin, "Gökyüzüne Çıkan Tarihi-Efsanevi ve Dinî Şahsiyetler", *Simurg'un Kanadı - Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri*, haz. Selim S. Kuru ve Sibel Kocaer, 1. Baskı, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2020), 519.

► **el arkasını yere ko-**, **B. 805.** Ahmet Talat Onay, yenileceğini anlayan pehlivanların elinin arkasını yere vurduğunu ve bu sayede pes ederek güreşmekten vazgeçtiğini, bu deyimini bu hareketten doğduğunu belirtir.¹¹⁰ Tanyeri, deyme “pes demek, aczini itiraf etmek” manasını verir.¹¹¹ Ahmet Atillâ Şentürk ise bir kimsenin huzurunda tevazu ve mahfiyet ifade etmek amacıyla eli yere koymak şeklinde icra edilen bir selamlama şekli olduğunu, sadece güreş türünden sporlarda değil, günlük hayatta da bu uygulamaya yer verildiğini veya büyüğün huzurunda onun büyüklüğünü kabul etme anlamında bir davranış olarak sergilendiğini söyler.¹¹² Rahîmî’nin beytinde, Keyvanzâde Mustafa’nın servi boyunu gören çınar, el arkasını yere koyar, yani onun güzelliğini ve ululuğunu kabul eder.

► **kes düş-**, **B. 868.** Çeşitli örnekler üzerinden bu deymi ele alan M. Fatih Köksal, deyim olumsuz bir mana ifade ettiğini, “zor duruma düşmek, mahcup olmak, utanmak” anlamlarında kullanıldığını belirtir.¹¹³ Deyim, Rahîmî’nin beytinde de bu anlamlar çerçevesinde yer bulmuştur.

► **karaşu**, **B. 871.** Modern tıpta glokom olarak adlandırılan, göz içi basıncının artması nedeniyle görme siniri başında çukurlaşma ve görme işlevlerinde bozulma meydana getiren, körlüğe sebebiyet verebilen göz hastalığı.¹¹⁴ Rahîmî’nin beytinde, geleneğe bağlı olarak göze benzetilen nergisle birlikte geçer ve nergisin gözlerinin karasıyla dolduğu belirtilir.

► **feth-i bâb**, **B. 905.** Kelime karşılığı olarak “kapının açılması” manasına gelen tamlama, müneccim ıstılahında ayın geri dönmesi, iki yıldızın kendi evlerindeyken birbirine karşı simetrik duruşu anlamına gelir. Yağmur alameti olan bu durumdan dolayı, gökbilimciler tarafından yağmur mevsiminin başlamasına ve yağmur yağmasına *feth-i bâb* denilmiştir. Ayrıca, bir işin açık ve belirgin olması manasına gelir.¹¹⁵ Bu terimin, Kamer Suresi’nin 11. ayetinden dolayı bu manayı kazandığı belirtilir: “Biz de göğün kapılarını açtık, bardaktan boşanırcasına yağmur yağdırdık.”¹¹⁶ Rahîmî’nin beytinde ilahi bir farkındalığa vesile olarak uykunun, ten gözünün kapısını kapattığı ve can gözününkini açtığı ifade edilir.

Sonuç

Seb’a-Seyyâre, hakikat ve hayalat arasında kurgulanmış bir eserdir. Okuyucu, eserin başında günlerini Bursa’da geçiren, sıradan hayat yaşayan, aşka düşmek hevesinde biriyle karşılaşır. Yaşanılan hayatın gerçekliği esasında tevhit bölümünden itibaren canlı doğa tasvirleriyle, bu tasvirlerin kuvvetlenmesine katkı sağlayan teşbih, istiare, tenasüp, teşhis, mübalağa ve hüsn-i talil

110 Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, 376.

111 Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, 96.

112 Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, IV:91-93.

113 M. Fatih Köksal, “Edebiyatımızda Kalıp Sözler ve Divan Şiirinden Dört Örnek”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 30 (2003): 335-337.

114 Ömer Faruk Recep, *Göz Bilimi Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), 106.

115 Ebu’l-Fazl Musaffâ, *Ferheng-i Istılâhât-ı Nücûmî*, 552; Güneş, “Hâliş İbrâhîm-i Pozarefçevî [öl. 1752] Mecme’u’l-Emşâl”, 1208; Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, 253.

116 Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 595.

gibi sanatların yoğun olarak tercih edilmesiyle okuyucuya yansıtılır. Bu tasvirler, aynı zamanda anlatının alt katmanında ilerleyerek sonunda tezahür edecek olan ve eserin temsili yönünü ön plana çıkaran ilahi vahdet anlayışının da delilleridir. Şair, doğayı uzun uzun ve ayrıntısıyla anlatır. Rahîmî, âşık olduğu kişiyi benzeri anlatılardaki gibi ilk kez rüyasında görür. Buna vesile olan, aşk pîridir. Rüya, “arzuların tatmini” hususunda Rahîmî'nin bilinçdışından yükselerek zihninde ve dolayısıyla okuyucu huzurundaki eserde tezahür eder. Eserin bundan sonraki bölümü, okuyucuyu hakikatten uzaklaştırıp rüyanın ortasına bırakır. Fakat bu rüya, yalnızca hayale bağlı değil, zemini hakikate oturan bir rüyadır. Aşka kavuşmak isteyen Rahîmî, göğün katlarıyla ilişkilendirdiği kişileri tek tek tasvir ederse de gönlünü kaptıracağı kişi Bursa'nın bu altı güzeli değil; göğün son katına konumlandığı Keyvanzâde Mustafa'dır. Eserin gökyüzü tasavvuruyla kurgulanması konusunda Rahîmî'nin ilham kaynağı, muhtemelen Keyvanzâde Mustafa'nın nisbesidir. Zuhal adlı seyyareyle bağlantılı Keyvanzâde nisbesi, bu kişinin aynı zamanda sınırları zorlayan güzelliğiyle şairin zihninde, göğün en üst katına konumlandırılması fikrini inşa etmiştir. Eser adının, aynı nedenle *Seb'a-Seyyâre* olarak belirlenmesi muhtemeldir. Aşk hâlinin çarpıcılığıyla rüyanın sonlanması neticesinde yaşanan hayata dönülür. Rahîmî'de bir dönüşüm gerçekleşmiş, aşkın üzerinde uyandırdığı etki onu mecnuna döndürmüş, sahralarda değilse bile sevdiğini bulabilmek ümidiyle Bursa'nın bahçelerini dolaşmaya başlamıştır. Hikâyenin bundan sonrası arayışla geçer. Nevruzla başlayan eserde mevsim yaza dönmüş, bayram günü gelmeden bir gece önce Pervin, gökyüzünde görünmüş, yani bu yıldız kümesi kış mevsiminin yaklaştığını haber vermiştir. Pervin'in görüldüğü söylenmeden hemen önce, geçmek bilmeyen geceden uzun uzun şikayet edilmesi tesadüf olmasa gerektir. Nitekim Haziran ayının sonlarında geceler uzamaya başlar ve bu durum yoğun olarak Eylül-Ekim aylarında fark edilir. Pervin'in gece göğünde görüldüğü dönem de Ekim ayına rastlar. Rahîmî, bundan dolayı hem içinde bulunduğu heyecanı yansıtmak hem de üstü kapalı şekilde sonbahar mevsiminin geldiğini belirtmek için böyle bir ayrıntıya yer vermiştir. Keyvanzâde Mustafa'ya kavuşamamasıyla ve yine rüya vesilesiyle, mecazi aşkın değil, ruhani aşkın kıymetli olduğu bilincine varmış, mevsim hazana ermiştir. Eserin sonundaki hazan fikri ve tasviri, mecazi aşkın canlılığını kaybederek ortadan kalkışıyla da bağlantılı görünür. Gerçek olduğu belirtilen ve yoğun bir anlatımla aktarılan bu mecazi aşk öyküsü, geleneğe dayalı olarak, sebeb-i telif bölümünde şair tarafından aralanan perdenin sonunda tamamen açılmasıyla temsili bir anlatıya dönüşüp Rahîmî'nin ilahi aşka yönelmesiyle son bulur.¹¹⁷

117 Ali Emre Özyıldırım'ın şu ifadeleri, *Seb'a-Seyyâre* için de doğrudan geçerlidir: “...manzum hikâyeler olarak özgünlük ve edebilik (sanatsallık) iddiası taşıyan mesnevîlerin şairler katında ancak temsili bir arka planları olduğu takdirde bir değer ifade edecekleri yolundaki algının uzunca bir süre, tabii istisnalar hariç, genel kabul gören bir anlayış olduğu unutulmamalıdır. Bu noktada aşk mesnevîlerinde asıl hikâyenin ötesinde temsile konu olan altmetnin istisnalar hariç ilahî (tasavvufî-felsefî) bir hakikate göndermede bulunduğu görülmektedir ki bunun sebebi şüphesiz -tasavvuf kaynaklı- ideal (= hakikat) algısının duyular ötesi (mistik/ilahî) bir âleme ait olduğu gerçeğidir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse nasıl görülen ama özünde bir gerçekliği bulunmayan kesret âleminin ötesinde vahdet (hakikat) âlemi yer alıyorsa metnin sadece bir kıssadan oluşan yüzey yapısının arkasındaki gizli alt anlam da asıl ideale (= hakikat) tekabül eden ana metin olmaktadır. Yani bütün bir hikâye, tasavvufî hakikat yolculuğunun müşebbehünbihinden ibarettir” bk. Özyıldırım, *Mâşî-zâde Fikrî Çelebi* ve

Eserde, âşık konumundaki Rahîmî'nin tecrübe ettiği aksiyona paralel olarak esasında gökyüzünde de birtakım değişimler yaşanmaktadır. Eserin başında açıkça söylenmese de gece ve gündüzün eşitlendiği ve nevrüz vaktinin idrak edildiği belirtildiğinden Güneş, Hamel burcundadır. Yani yeni bir yıl başlamıştır. Güneş, bu andan itibaren Sevr, Cevza ve Seretan burçlarından geçecek, bu sırada gücünü toplayacak ve Esed burcuna girdiğinde en parlak ve güçlü hâline kavuşacaktır. Güneşin bu burçta bulunduğu dönem, yaz mevsiminin en sıcak günlerine tekabül eder.¹¹⁸ Bundan sonrasında Sünbüle ve Mizan burçlarına geçer. Mizan burcundayken gece ve gündüz eşitlenir. Artık geceler uzayacağından yavaş yavaş gücünü kaybetmeye başlar. Pervin yıldız kümesinin gece vakti kuzey göğünde görünmesi kışın habercisidir. Güneş, Akreb ve Kavs burçlarından sonra Cedy burcuna girdiğinde artık kış mevsimine gelinmiştir. Delv ve Hut burçlarını geçtiğinde¹¹⁹ bir yıllık devrini tamamlayan Güneş, tekrardan Hamel burcuna girerek yeni bir yılı başlatır.

Klasik şiir geleneğinde ve İslâm kozmolojisine dair yazılmış *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* türü kitaplarda kimi zaman gökyüzünün bir bahçe olarak tasavvur edildiği görülür. Bu hayal, sadece klasik şairlerimize mahsus olmayıp milattan çok önce Mezopotamya'da yaşamış insanların zihninde de aynı şekilde tezahür etmiştir. Sema, geniş bir çimenlik, yıldızlar bahçedeki çiçekler veya ağaçların yaprakları, çeşitli yıldız kümeleri ve burçlar bu bahçede dolaşan hayvanlar, örneğin güney göğündeki Irmak Takımyıldızı (*Eridanus/Nehr*) bu bahçeden geçen bir nehir olarak düşünülmüştür.¹²⁰ Göğün hâkimi konumundaki güneş ise bu hikâyelerde ana kahraman olarak önemli bir rol oynamıştır. Bu tasavvur üzerinden çeşitli efsaneler üretilmiş, gökyüzüyle bağlantılı olarak Yakındoğu edebiyatlarında bir söylem biçimi hâline gelmiş ve bu hikâyeler, sonraki devirlerde bu coğrafyalarda verilen edebî ürünlere de sirayet etmiştir.

Gökyüzüyle bağlantılı olarak yazılan *Seb'a-Seyyâre*'de, Rahîmî'nin yaşadıklarınıyla gökyüzünde yaşananların birbiriyle uyum içerisine ilerlediği dikkat çeker. Eserde, ayrıntılı olarak sürekli bahçe tasvirlerine yer verildiği ve âşık konumundaki Rahîmî'nin evinde durmayıp daima bu bahçelerde dolaştığı görülür. O, hikâyenin başında sevgili bulabilmek ümidiyle yeni bir yolculuğa çıkacakken Güneş de Hamel burcuna girerek yeni bir yılı başlatmış ve on iki burcu dolaşacağı bir seyahate çıkmıştır. Rahîmî, bahçelerde gezip sevgilisini ararken, Güneş de gökyüzü bahçelerinde dolaşmaktadır. Esasında o da sevgilisi olarak düşünülen geceyi kovalamaktadır. Bayram gününün gecesinde Pervin, gökyüzünde görünmüş ve Güneş, kış mevsiminin başlangıcında gücünü kaybetmeye başlamışken; Rahîmî de Pınarbaşı adlı bayram yerinde fiziki olarak ilk defa Keyvanzâde Mustafa'yla karşılaşmış, ancak ona kavuşamayarak gam ve kederle bitkin düşmüştür. Güneşin de hiçbir zaman geceye kavuşmadığı malumdur. Fakat bu durum, Rahîmî'nin mecazi âştan sıyrılıp ilahi aşka doğmasına vesile olmuştur. Güneş de yeni bir yılı başlatmak için tekrar Hamel burcuna girecektir. Kısacası eserde, güneşin

Ebkâr-ı Efkâr'ı, 103-104.

118 “Güneş kaçan ki Esed burcuna gelse havâ gâyet ıssı olur.” bk. Sarıkaya, *Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, 144.

119 “...ve kaçan ki Hût burcuna gelse havâda rutûbet ve şovukluk olur.” bk. Sarıkaya, *Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, 144.

120 Gönül Alpay-Tekin, “Anka ve Güneş”, *Sîmurg'un Kanadı - Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri*, 332-333.

gökyüzündeki dönüşümüyle âşık konumundaki Rahîmî'nin yeryüzündeki dönüşümü, yani temsili bir üslupla aktarılan mecazi aşktan ilahi aşka geçişi birbirine paraleldir.

Seb 'a-Seyyâre'nin dikkat çeken özelliklerinden biri de doğaya ait unsurların teşbih, istiare, tenasüp, teşhis, mübalağa ve hüsn-i talil sanatlarıyla yoğun, ayrıntılı ve canlı şekilde tasvir edilmesidir. Rahîmî'nin bu tasvir kuvveti, eserin başından sonuna kadar kesintisiz devam eder. Gece, gündüz, yeryüzü, gökyüzü, yıldızlar, seyyareler, ağaçlar, yapraklar, meyveler ve her türlü çiçek, insana veya kendilerine mahsus özelliklerle donatılarak başarılı şekilde kişileştirilir. Bu kişileştirme, insana has duyguların ve psikolojik hâllerin çarpıcı ve samimi şekilde yansıtılmasına katkı sağlar. Bazı telmihler ve iktibaslar anlatının çeşitlenmesine vesile olur. Bu sırada, saray mensuplarından halka kadar her türlü insan ve insanlık manzarası edebiyatın malzemesi hâline getirilip işlenerek esere yerleştirilir. Kısacası, eserin başarılı bir gözlem ve tasvir gücüyle kaleme alındığı, eserde, insan psikolojisinin çarpıcı şekilde yansıtıldığı ve Rahîmî'nin şairlik kudretinin *Seb 'a-Seyyâre*'ye değer kattığı söylenebilir. Eser üzerine yapılacak muhtelif tahlil ve mukayese çalışmaları, metnin edebî değerini ve şairin üslup özelliklerini daha net şekilde ortaya koyacaktır.

2. Metin Tesisinde Takip Edilen Yol

- Transkripsiyonda Reşit Rahmeti Arat'ın belirlediği ilmî transkripsiyon kurallarına,¹²¹ *labial hı*'nın (*vâv-ı ma'dûle*'nin) yazımında Tulga Ocak'ın önerilerine¹²² uyulmuştur. Örn. *h'urşîd*, *h'oş* (bu kelimenin bir diğer telaffuzu olan *h'veş*), *h'or* vb.
- Varaklar nüshada numarasızdır. Metinde belirtilen numaralar, nüshanın ilk sayfasından itibaren sayılarak tarafımdan verilmiştir.
- Fonolojiye göre “çîm” (چ) ve “pe” (پ) sesiyle telaffuz edilmesi gereken kimi kelime ve ekler “cîm” (ج) ve “be” (ب) harfleriyle yazılmışsa aynen transkribe edilmiştir: *olub*, *héc*, vb.
- Klasik imlada *elif* harfiyle yazılan *ā* sesi yazmada *elif* ile yazılmamışsa *ā* ve klasik imlada *vāv* harfiyle yazılan *ū* sesi yazmada *vāv* ile yazılmamışsa *ū* harfiyle gösterilmiştir: *peygâmbër*, *kûhsâr*, vb.
- Bazı kelime ve ekler, kafiye delaletiyle ses uyumuna yani telaffuza göre transkribe edilmiş, bu minvalde *a* ile *e* arası bir sesi karşılayan *kapalı a* sesi,¹²³ *á* harfiyle gösterilmiştir: *gám*, *bî-ğáš*, *názár*, *mánzár*, *á'zám*, *ğuşşá* vb. Nitekim bu kelimeler çoğu zaman *elem*, *âteş*, *fer*, *eyler*, *eşer*, *müsellem*, *hişşe* gibi *e* sesinin baskın olduğu kelimelerle kafiyeleendiğinden bu şekilde belirtmeli ve *e* sesiyle seslendirilmelidir. Yine kafiyeedeki telaffuz delaleti ('âşikler - yek-ser, B. 778) ve Meninski'nin tanıklığıyla,¹²⁴

121 Reşit Rahmeti Arat, “Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu”, *Reşit Rahmeti Arat Makaleler Cilt I*, haz. Osman Fikri Sertkaya, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987), 32-68.

122 Tulga Ocak, “Labial hı'nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu”, *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış - Nevîn Önberk Armağanı*, haz. Mehmet Ölmez, (Ankara: Simurg Yayınları, 1997), 167-172.

123 Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 66-67.

124 Madde başı benzeri örnekler şu şekildedir: 'âşikâ, 'âşikâne, 'âşik-i dîvâne, 'âşik-i dîvâne olmağ, 'âşik-i mecnûn,

‘*âşik*’ kelimeleri ‘*âşik*’ şeklinde transkribe edilmiş ve bu kelimeye eklenen ekler, ses uyumuna sokulmuştur.

- *Kapalı e* sesi, *é* harfiyle gösterilmiş, *hîç* ve *tîz* kelimeleri de bu harfle transkribe edilmiştir: *édem*, *dédi*, *héç*, *téz* vb.
- İmlada gösterilen ses düşmeleri tınak “’”, gösterilmeyip vezin gereği sesin düşürülmesi gereken yerler alt çizgi “_” işaretiyle gösterilmiştir: *K’oldı*, *ne_éderse* vb.
- Semih Tezcan’ın teklifi uyarınca¹²⁵ velar ünlülü kelimelerin son sesinde görülen tonlulaşmaya mukabil palatal ünlülü kelimelerin son sesindeki tonlulaşma temayülü dikkate alınarak ardından vokalle başlayan bir kelime gelmesi durumunda *kāf*/harfiyle biten Türkçe kelime ve eklerin sonundaki /k/ sesi /g/ şeklinde okunmuştur: *Göriceg eyledi*, *Girdüg el-hâşılı* vb.
- Vezin gereği değiştirilmesi gereken muadil okuyuşlar metinde değiştirilmiş, yazmadaki hâli **M** kısaltmasıyla aparatta belirtilmiştir: *dil-efgāram* : *dil-figāram* **M** vb.
- Kafiyei sağlamak amacıyla bazı beyitlerde nüshaya müdahale edilmiş, ilgili değişiklikler aparatta gösterilmiştir: *zār u āh* : *āh u zār* **M** vb.
- Vezin gereği eksik kelime veya ekler tamir yoluna gidilerek köşeli parantez [] içerisinde metne eklenmiştir.
- Yazmada, yıpranmaya bağlı okunamayan beyitler, mısralar veya kelimeler köşeli parantez içerisinde sıralı noktalarla [...] belirtilmiştir.
- Okunuşundan emin olunamayan kelimeler, yazmadan yapılan görsel alıntılarıyla aparatta gösterilmiştir.
- Eser isimleri ve farklı dillerden yapılan iktibaslar italik dizilmiştir.
- Makalenin, “Metinde Geçen Bazı İfadelere Mahsus Açıklamalı Notlar” başlıklı bölümünde izah edilen çeşitli kavramların geçtiği beyit veya mısraların yanına * işareti konulmuş, böylece metnin okunması sırasında ilgili maddelere beyit numarası esasıyla bakılmasına işaret edilmiştir.

3. Seb‘a-Seyyâre’nin Transkripsiyonlu Metni

[71b]

Kitâb-ı Seb‘a-Seyyâre

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1.	Āyet-i lā-ilāhe illāllāh	Hest ser-nāme-em bi-ḥamdillāh
	Çünkü evvel yazıldı bu āyet	Oldı ser-nāme çün der-i cennet
	Her ki cāndan bu hırzı eyleye yād	Der-i Firdevs’i nāmem éde güşād
4.	Lafzatullāh ki oldı ism-i zāt	Ya ‘nī müstecmi‘-i cemī‘-i şifāt
	Her ki bu ismi édine ma‘lūm	Aña bir nesne kılmaya mektūm

‘*âşik-i meftūn*’, ‘*âşik-i şeydā*’, ‘*âşik olmak*’, ‘*âşik olmuş*’, bk. Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 340.

125 Semih Tezcan, *Süheyl ü Nev-bahār Üzerine Notlar*, 1. Baskı, (Ankara: Simurg Yayınları, 1994), 12-13.

1a *lā-ilāhe illāllāh*: “Allah’tan başka ilāh yoktur”, bk. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 407.

7. Biline çün bu ism-i â'zâmdür
Oldı zıkr-i muvahhidân-ı İlâh
Şâni' oldur kamu cihân andan
Yokdur aña şerîk ü h'îşâvend
10. Güllere reng ü bû véren oldur
Güllerüñ hüsniñi mükemmel éden
Nâfeyi müşk-bâr éden oldur
- [72a] 13. Servi ol-dur[ur] eyleyen ser-keş
Étdi arz u semâyı âbâd ol
Hâlîk-ı hâk ü âb [u] nâr [u] hevâ
16. Hâk-ile bād âb-ıla âteş
Aşl-ı terkîb-i ekşer-i mevcûd
Ol Hudâvend-i her dü kevn ü mekân
19. Qudretinden kılub kamu âyât
Şun'ına kılmağa nigâh sipihr
Oldı bu âftâb-ı 'âlem-gerd
22. Bağladı hıdmetine çerh miyân
Rûz u şeb oldı seb'a-seyyâr[e]
- Münâcât li-Vâhibi'l-Hâcât**
- Éy Hudâ bende-i şikeste-dilem
25. Oldı derdâ kuvâ-yı nefsanî
Beni dâyim hevâya yêltürler
- [72b] Uyalı anlara hârâb oldum
28. Bu hevâ câmi şöyle mest étdi
Râh-ı 'işyânda olmışam pâ-mâl
Şöyle bîmâr étdi gâm câni
31. Halk-ı 'âlem olursa hikmet-dân
'İlm-i hikmetde olsa Eflâtûn
Bu dil-i hâsteyle şifâ bulamaz
34. Hâlümi étdi derd ü gâm derhem
Ya'nî kıl bâb-ı 'ilm-i hikmeti feth
Tâ 'uşâta 'inâyetüñ érişe
37. Hem **Rahîmî**'ye rahmet ét yâ Râb
- Na't-ı Seyyidi'l-Mürselîn ve Hâteme'n-Nebiyîn** 'Aleyhi Efđalı's-Şalâvat
- Bula nâmem cihânda zîb ü behâ
K'oldı maşşûd-ı âferîniş ol
40. Şaçı ve 'l-leyl ü yüzi şems-i dıhâ
Ol sipihr-i risâletüñ mâhi
- [73a] Çaldı çün kûs-ı penc-nevbet-i şer'
- Mülk-i ma'nî aña müsellemdür
Hasbiyallâhu lâ-ilâhe sivâh
Oldı mevcûd cism ü cân andan
Oldı ol bî-şebîh ü bî-mânend
Bülbüle güft-ü-gü véren oldur
Dîde-i nergesi mükâhhal éden
Lâleyi dâg-dâr éden oldur
Bâg-ı dehr içre nâzûk [ü] dil-keş
Kıldı ketm-i 'ademden îcâd ol
Şâni'-i mihr ü mâh u arz u semâ
Zıdd-iken birbiriyle eyledi h'eş
Oldı gâlib bu çâr-cevher-i cûd
Âferînde-i zemîn ü zemân
Zâhir étdi bu deñlü maşnû'ât
Çeşm-i rüşendür aña mâh u mihr
Gül-şen-i kudretinde bir gül-i zerd *
Kemer-i gayret aña Kâhkeşân
Râh-ı 'ışkında olmaya güm-râh
- Zâr u ser-geşte-hâl ü hâste-dilem
Mülk-i cismüñ vezîr ü sulţânı
Veh ki kâr-ı hebâya yêltürler
Bî-şarâr u pür-iztirâb oldum
Beni gûyâ ki mey-perest étdi
Bilmezem neye érür âhîr-i hâl
Kimse bilmez bu derde dermânı
Ya'nî her biri şânî-yi Loğmân
Hâzîk u kâmil-i Şifâ Kânûn
Birisi derdine devâ bulamaz
Éy tabîb-i ezel érür merhem
Der-i dârû's-şifâ-yı rahmeti feth
Hâşa vü 'âma rahmetüñ érişe
Mağfîret kıl 'inâyet ét yâ Râb
- Çünkü 'unvânı ism-i Ahmed ola
Nûr-ı çeşm-i çerâğ-ı bîniş ol
Mihr-i raşşân [u] mâh-i bedr-i recâ
Burd-ı çerh-i nübüvvetüñ şâhı
Şaldı bu şeş-cihâta şavet-i şer'

7b *Hasbiyallâhu lâ-ilâhe sivâh*: “Bana Allah yeter, ondan başka ilâh yoktur”, bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 204.

23a seb'a-seyyâr[e] : seb'a-i seyyâr **M** (Nüşaya bağlı kalındığı takdirde beyitte kafiye yoktur).

40a *ve 'l-leyl*: “Geceye andolsun”, Kur'an-ı Kerîm, “Leyl”, 92:1; *şems-i dıhâ*: “Güneşe ve ışığına (...) andolsun!”, Kur'an-ı Kerîm, “Şems”, 91:1, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 680; 679.

43. Mihrdür mehçe-i 'alem aña
Râh-ı Hâk' a revân olunca o şâh
Oldı seyrân-gâhı çün eflâk
46. Esbinûñ na'line hilâl nişân
O Hâbîb'e nişâr kıılmağa Hâk'k
Kıldı kevneyne çün Hâk anı resûl
49. Şaldı ol mihr sâye-i himmet
Bî-nihâyet selâm u hem de'avât
Rûh-ı pāk-i Resûl'e ola müdām
52. Dağı aşhâb u âline her ân
K'eyledi kaşr-ı dîni bünyâd ol
Çünki bünyâd olundu kaşr-ı dîn
55. Cism-i İslâm'a cândur ol meh-veş
[73b] Evvelâ ol şehe refîk u şefîk
Oldı şâninci Hâzret-i 'Osmân
58. Yâr-ı râbî' 'Alî o şîr-i Hudâ
Her birisi 'imâd-i hâne-i dîn
Éy Hudâ çün Raḥîmî dil-haste
61. Derdine rahmetünden eyle kerem
- Sebeb-i Tahrîr-i İn Risâle ve Müceb-i Tasṭîr-i İn Maḳale**
- Bir gün oldı hevâ-yı 'ışk-ıla dil
K'olub efsânede füsûn-sâz ol
64. Éde ser-cümle hâl-i 'ışkı beyân
Çün bu fikr-idi dilde endişem
Elûme girdi Husrev ü Şîrîn
67. Göriceg eyledi beni meftûn
Olmış-ıdı hikâyet-i zîbâ
Lîk efsâne-i dürtüg ekşer
- [74a] 70. Ki kimi genc-i vaḥdet içre muḳîm
Kimi 'uzlet-güzîn-i rindâne
Kiminûñ zikri vuşlet-i 'Azrâ
73. Rûz u şeb dillerinde vuşlet-i yâr
Cümle bûs-ı kenârda hayrânlar
Bir ki sehḥâre eyleyüb meftûn
76. Cümlesinûñ belâ vü derd ü gâmi
Bir suḥen kışsa-i cünûnumdan
Ki benem 'âşîk-i sitem-dîde
79. Ya'nî mecnûn-ı 'ışk-ı şahrâ-gerd
- Çerhdür çetr-i muḥterem aña
Ḳabe ḳavseyn oldı menzil-gâh
Oldı teşrîf-i ḥîl'at-ı levlâk
- Resm-i râh-ı Burâk'ı Kâhkeşân
Encümi kıldı zer sipihri ṭabaḳ
Étdi teklîf o şâha şadr-ı ḳabûl
Ḥ'oş geçe sâyesinde tâ ümmet
Şad-hezâr hezâr bâ-şalavât
Bâ-hezâr i'tizâr u bâ-ikrâm
Érişe bu du'â-yı bî-pâyân
Mülk-i İslâm'ı kıldı âbâd ol
Çâr-rûkn oldı çâr-yâr-ı güzîn
Çâr-yâr oldı çâr-'unşur-veş
Yâr-ı gâr Ebû Bekr-i Şiddîḳ
Kâtib-i vahy u câmi'-i Ḳur'ân
Hel etâ aña ḥîl'at-ı zîbâ *
- Râzî olsun bu cümleden o Mu'in
Vara der-gâha zâr u dem-beste
Ḳıl Resûl'ün şefâ'atin merhem
- Güft-ü-güy-ı fesâneye mâyil
Ḳıla bir nazm-ı nûkte-perdâz ol
Ser-be-ser ḳîl-ü-ḳâl-i 'ışkı beyân
Oldı efsâne-cüylük pîşem
Gördüm anı fesâne-i rengîn
Ḳışsa-i şûr-ı Leyliy ü Mecnûn
Ḥâlet-i 'ışk-ı Vâmîk u 'Azrâ
Néce ekşer ki belki ser-tâ-ser
Kimi kaşr-ı selâmet içre muḳîm
Kimi 'işret-nişîn-i şâhâne
Kiminûñ fikri şoḥbet-i Leylâ
Mübtelâ-yı hevâ-yı şoḥbet-i yâr
'İşkî beñzer yénür şanur anlar *
- Ḳılmış anları ḳayd-ı bend-i cünûn
Ḡuşşâ vü süz u miḥnet ü elemi
Bir şerer süziş-i derûnumdan
Ne sitem şad-belâ vü gâm-dîde
Pây-mâl-i diyâr-ı miḥnet ü derd

44b *Ḳabe ḳavseyn*: "...iki yay mesafesi kadar...", Kur'ân-ı Kerîm, "Necm", 53:9, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 590.

45b *levlâk*: "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), ben âlemi yaratmazdım", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 567.

58b *Hel etâ*: "Gerçek şu ki kendisinden 'insan' olarak söz edilmeye değer bir varlık hâline gelinceye kadar insanın üzerinden uzun zaman geçti", Kur'ân-ı Kerîm, "İnsân", 76:1, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 657.

68b *Ḥâlet-i 'ışk-ı* : *Ḥâlet-i 'ışk u M* (Tamlama, *vâv* harfiyle gösterilmiş de olabilir).

- Dîde ğarķ-āb-ı eşk-i ḥasretdür
Anlar olmuş esîr-i bûs-ı kenār
82. Yokdur anlarda 'ışķ-ı rūḥānî
Zene dil-dāde néçe dîvāne
Merd olanlar eder mi meyl-i zen
- [74b] 85. Oldı çünkim nisā ḥayāl-i recîm
Şoḥbet-i zenden ét ḥazer zinhār
Ḥāşılı fîkr [ü] zîkr-i şoḥbet-i zen
88. Nev-cüvān[ān]-ı dehre 'ışķ olsun
Ya'nî şāḥān-ı milket-i ḥübî
Ḳaḅgı dil k'olmaya bulara esîr
91. Bunlara kim degülse dil-dāde
Merd olan bir şeḥe esîr olur
Dil vérüb bir nigār-ı dil-bende
94. Cām-ı 'ışķı içüb ola bî-bāk
Ola dîdār-ı şāḥına ḳānî
Vére biñ şevķ [u] zevķ-ıla cānı
97. Anlaruñ ḥāl-i 'ışķın el-ḥāşıl
'Āķıbet eyledi beni ilkā
Raķam-ı vaşf-ı ḥüsn-i yārum edem
- [75a] 100. Naẓmumuñ muḥkem ola bünyādı
Yā İlāḥî 'ināyet eyle baña
Ṭab'uma sūzende kuvvet vér
103. Fîkr ü bikrüm ḥalelden ét ḥālî
Şeker-i nazmı baña i'ṭā kıl
Eyle elmās-ı ṭab'umı bî-bāk
106. Dilümi bülbül-i suḥen eyle
Feyz-i cām-ıla bezm-i Cāmî'den
Luṭf kıl baña süziş-i Ḥusrev
109. Baña dürr-i suḥen 'atā eyle
Dilümi eyle bülbül-i nālān
Bāğ-ı ṭab'-ı Nevāyî'den de n'ola
112. Milket-i nazma ṭab'um ét gül-şen
Dilümi bāğ-bān-ı nazm eyle
Ḳılma bezm-i suḥende ṭab'umı süst
- [75b] 115. Ṭütî-yi ṭab'a kūt-ı kuvvet vér
Eyle her bir sözümi dürc-i dürrer
Beni söz mülkine suḥen-sāz ét
- Dil ḥarîķ-ı şerār-ı miḥnetdür
Bendeyem ben de 'āşîķ-i dîdār
Heb esîr-i hevā-yı nefsanî
Girmemişler ṭarîķ-ı merdānā
Êr odur k'olmaya ṭufeyl-i zen
Dêdi Ḥaķ *inne keydekunne* 'aẓîm
Ve ḳinā rābbenā 'aẓābe'n-nār
Êde her ṭab'-ı zîreki kevden
Pādşāḥān-ı dehre 'ışķ olsun
Şehryārān-ı şeh-r-i maḥbûbî
Ḳala dünyāda dāyimā dil-gîr
Olmaya bend-i ğâmden āzāde
Bir cüvānuñ ğâmiyle pîr olur
Ḳıla ol şāḥ-ı ḥüsn-e dil bende
Ya'nî mest-i şarāb-ı 'ışķ-ı pāk
Göz ucına nigāḥına ḳānî
Görse bir gez selām-ı pinḥānı
Görmedi 'aybdan mu'arrā ol
Ki edem ḥasb-ı ḥālümü inşā
Şerḥ-i 'ışķ-ı dil-i fiğārum edem
Yār olursa hidāyet-i Hādî
Hādî sensin hidāyet eyle baña
Sözüme behcet ü ṭarāvet vér
Bîkr-i fikrüm zeleden ét ḥālî
Dilümü ṭütî-yi şeker-ḥā kıl
Beni söz gevherine kıl ḥakkāk
Mübtelā-yı gül-i suḥen eyle
La'l vér *Maḥzen-i Nizāmi*'den
Şala nazmum çerāğına pertev
Ya'nî nazm-ı Ḥasen 'atā eyle
K'êde Firdevs gül-şeninde fiğān
Bî-nevāyam êrürse berg-i nevā
Ḳıl zebānum o ravzaya süsen
Bülbül-i gül-sitān-ı nazm eyle
Ki ṭura cām-ı nazmum elde dürrüst
Dilüme söz yérine sükker vér
K'êde cān sem'ini o dürr-ile pür
Ya'nî ṭab'um ḥikāye-perdāz ét

85b *inne keydekunne* 'aẓîm: "Siz çok müthiş tuzaklar kurarsınız", Kur'ân-ı Kerîm, "Yûsuf", 12:28, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 277.

86b *Ve ḳinā rābbenā* 'aẓābe'n-nār: "Rabbimiz! Bizi cehennem azabından koru", Kur'ân-ı Kerîm, "Âl-i İmrân", 3:16, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 87.

102a sūzende (?) : M

115b Dilüme : Diline M (Beyte her iki şekilde de mana verilebilmekle birlikte öncesinde ve sonrasında gelen beyitlerde birinci tekil şahıs anlatıma yer verilmesi burada da kelimenin "dilüme" okunması gerektiğini düşündürmektedir). Beyitte kafiye yoktur.

118. Tâ ki derd-i derûnî şerh' edem

Ol ki iṭnâb vére ṭarḥ' edem

Āgâz-ı Rivāyet-i Miḥnet ü Derd ve İbtidâ-yı Hikāyet-i Ğuşşâ-i Pür-Derd

Yéne bir ḥ'v'ş fesâne zıkr' édeyin

Kışşa-i 'āşikâne zıkr' édeyin

Kılayın şerḥ' vaşf-ı ḥālūmden

Dil-i pür-ğuşşâ vü melālūmden

121. Déyeyin dildeki hevāmı size

Ya'nî ser-cümle mâcerāmı size

Ne hevâda uçar kebüter-i dil

Ne mekânda açıldı şeh-per-i dil

Dildeki sūz-ı 'āşikâne nedür

Déyeyin anı yanâ yanâ nedür

124. Néce oddan çerâğ' oyandurdum

Yâ dili kaṅgı şem'e yandurdum

Néce âteş erişdügin cânâ

Dil néce şem'e oldı pervâne

Néce ser-keş nihâle dil vérdüm

Néce dil-keş ğazâle dil vérdüm

127. Néce serv-i ḫade hevâ-dâram

Néce gül-zâra bûlbûl-i zâram

Néce serv ü behâr sevdügümi

Néce gül yüzlü yâr sevdügümi

[76a] Néce ol serv-i bâğ-ı âmâli

Sevûb oldum yolında pâ-mâli

130. Dilde bu deñlü ıztırâb neden

Cânâ bu vech-ile şitâb neden

Reh-i ḫayretde intizârlıgum

Ġâm-i 'ışk-ıla bî-ḫarârlıgum

Dil n'ıçün ğonce lâle-veş kâdur

Yâ n'ıçün andâ dâğ pinhândur

133. Ben néce oldum ol güle ḫayrân

Bûlbûl-i dil n'ıçün kılor efgân

Cevr-i cânândan ḫikāyetümi

Çerḫ-i devrândan şikāyetümi

Ser-be-ser ḫālūmi beyân édeyin

Râz-ı pinhânımı 'ıyân édeyin

136. Kılayın bir hikāyet-i dil-keş

Her dile sūz-ıla ura âteş

Ehl-i derdüñ füzün éde derdin

Germ éde ğayrınıñ dil-i serdin *

Yazayın bir fesâne-i dil-sūz

Ki ola pür-ḫarâret ü pür-sūz

139. Naẓmı ğāyetde âb-dâr ola

Lîk her sözi pür-şerâr ola

Bir tılısm eyleyem kitâb içre

Gizleyem ya'nî nârî âb içre

Sîne-i sūz-nâke âb vére

Her dil-i serde tef ü tâb vére

142. Ola saṭr-ı siyâḫ içinde nikât

Zulemât içre mişl-i âb-ı ḫayât

Her sözümi andâ Hızır-peyker ola

Sâķî-yi bezm-i zinde-diller ola

[76b] Kime érse bu cām nüşından

Tâze cân bula zevḫ-ı nüşından

145. Zıkr' edem bunda yédi meh-päre

Tâ ola adı **Seb'a-Seyyäre**

Der-zıkr-i Āheng-i Seyr Kerden Diger (?) ve Heme Şehr Gerdiden

Ben ki bir 'āşik-i dil-efgāram

Mülk-i 'ışk içre merd-i bî-kāram

Gündüzün rāḫ-ı ğâm müsāfiriyem

Géce miḥnet-serâ mucāviriye

148. Mülk-i 'ışk içre şöyle tenhāyam

Sāyem olur olursa hem-sāyem

Bursa şehrinde édüb ārāmı

'İşk-ıla geçürtürdüm eyyāmı

Nā-geh erişdi bir ḫazâ mübrem

Ya'nî dūr oldum 'ışkdan bir dem

151. Gül-şen-i 'ışkdan cüdâ oldum

Bâğsuz murğ-ı bî-nevâ oldum

Oturub künc-i ğâmde ḫaste vü zâr

Güşe-i ğuşşâde şikeste vü zâr

Dédüm eyâ baña ne ḫâl oldı

Ki yérüm ḫâne-i melâl oldı

154. 'İşksuz oldı tende dil mürde

'İşksuz oldı cânım efsürde

'İşksuz künc-i ğâmde ḫayrānam

'İşksuz şanki cism-i bî-cānam

'İşksuz ḫāl-ı füsürde tenüm

'İşksuz şanki cism-i mürde tenüm

157. Künc-i miḥnetde ıztırâb étdüm

Seyre āheng édüb şitâb étdüm

[77a] Keşf' edem tâ ki küçe-i şehri

Ser-be-ser cümle güşe-i şehri

Hem temâsâ edem nigârların

Gonce-leb serv-i gül-'izârların

Der-Vaşf-ı Aḥsenü'l-bilâd Maḥrûse-i Burusa-i Ḥurrem-âbâd

160. Néce şehr ol ki eyleyen seyrân
Âbı mâ-verd ḥâki misk-sirişt
Şimdi budur cihân içinde cinân
163. Şehr-i zîbâ vü ḳadd-i yâr be-hem
Şehr-i ra'nâ feẕâları dil-keş
Oldı ferrâş o şehre bâd-ı şabâ
166. Hıst-ı dîvârları şanasın zer
Oldı her ḥâne burc-ı çerḥ-i ümîd
Yok 'acâyib binâlara pâyân
169. Gerçi ḥurrem binâya yokdur ḥadd

Ġayra bakmaz ger olsa bâğ-ı cinân
Bedel olmaya aña heşt-behişt
Ḥüblar aña ḥürî [vü] ğilmân
Şâḥ-ı Tübâ vü gül-sitân-ı İrem
Şuları dil-güşâ hevâsı ḥ'eş
Ebr-i faşl-ı rebî'idür saḳḳâ
Ser-be-ser ferşi râhınuñ mermer
Ki olur her birinde bir ḥ'urşîd
Cümle u'cûbe-i zemîn ü zemân
Mevzî'-i dil-güşâya yokdur ḥadd

Evşâf-ı Câmî'-i Kebîr-i Dil-peẓîr

- [77b] Lîk var andâ bir ulu câmi'
Ḳubbeler âsmâna hem-serdür
172. Var her derde tâḳ-ı bî-hemtâ
Néce câmi' ki gül-sitân-ı dîn
Ya'nî destârlar aña bir aḳ gül
175. Şehr içinde menâreler éy yâr
Tâ yıķılmaya işbu çerḥ-i nigûn
Bunları şanma kim menâre-durur
178. Her biri mülk-i dîne oldı temâm

Cümle rûy-ı zemînden vâsî'
Her kemer Kehkeşân'a beñzerdür
Devr-i ḳavs-i ḳuzah ḳadar bâlâ
Büstân-ı şafâ-yı ehl-i yakîn
Oldı ḥuffâz-ı ḥ'oş-edâ bülbül
Her biri top-ı âsmâna medâr
Oldı yér yér menâre aña sütûn
Miḥver-i çerḥ-i pür-sitâre-durur
'Alem-i ser-firâz-ı İslâm

Evşâf-ı Bîñarbaşı

- Çeşme-sârı 'aceb firâvândur
Şan Bîñarbaşı'dur ḥayât âbı *
181. Aḳar ayağına perî-rûlar
Andâ her sebz-câme serv-i revân
Oturur çevresine dil-berler
- [78a] 184. Şoḳsa her serv-ḳad aña barmaḳ
Görsem engüşt-i yârı şu içre
K'oldı ol pāk 'âşîḳ-i dîdâr
187. 'Aks-i rûyına ḳılsam andâ nigâh
Aḳsa sâḳını şuya girse dérem
Görüb andâ vefâ güzellerden

Çeşm-i her çeşme çeşme-i cândur
Kâm-ı 'uşşâḳa şevḳ-ı cüllâbî
Serv-ḳad lâle-ḥad semen-bûlar
Güyyâ Hızır u çeşme-i ḥayvân
Olur anlar o cûya nîlûfer
Görinür şuda gonce-i zanbaḳ
Ḳaluram böyle güft-ü-gü içre
Aña tûmâr-ı mihr şundı nigâr
Şanuram râh-ı Kehkeşân'da mâh
Başdı râh-ı vefâya yâr ḳadem
'Âşîḳ el yuya cân-ıla serden

Evşâf-ı Şahrâ

190. Cümle şahrâsı bâğ [u] büstândur
Görinür andâ ḳonsa tûr-ı felek
Olmaya vûs'atine heḥ ḳıyâs
193. Sebze-zâr-ıla her taraf aḳan âb
Şularınıñ ḥabâbı çerḥ-mişâl

Ser-be-ser gül-şen [ü] gül-istândur
Fi'l-meşel büstân içinde kelek *
Güyyâ fikr-i ṭab'-ı ḥurde-şinâs
Şafḥa-i sebz ü cedvel-i sîm-âb
Köpriler 'aks-i râh-ı Kâhkeşân

194 Beyitte kafiye yoktur. İlk mısraın sonundaki "çerḥ-mişâl" ifadesi kafiyein sağlanması amacıyla belki de "çerḥ idi şan" şeklinde düzenlenmelidir. "Şan" kelimesi, farklı beyitlerde benzer kullanımla [B. 180, 225, 237, 365, 404, 447, 519, 552, 742, 779, 973] pek çok kez geçmektedir.

Evşâf-ı Kühsâr

- Şehr ü şahrâsını anuñ yek-bâr
 196. Ola ol kûha nisbet étsek Kâf
 [78b] Aña göre görine çerğ-i berîn
 Ebr-i muzlim-durur aña zûlemât
 199. Hızr-veş her şanevberi zinde

Evşâf-ı Kapluca-i Hürrem-câ

- Oldı kaplucası felek-rif'ât
 Maṭla'-ı mihrdür ki her dil-ber
 202. Oldı her kubbesi felek-girdâr
 Başalı câmekâna her gül pâ
 Câmekânında cem' olur hûbân
 205. Hâvzına girse yüzse her dil-ber
 Giricek şuya her meh-i tâbân
 Batsa her mâh-çehre aña temâm
 208. Êtse her mihr-ruḥ özin per-tâb
 Oldı dîvâne her perî-rûya
 Hâvz yüz kızdurur ne_ederse éder
 [79a] 211. Serv-veş varsa girse hâvza nigâr
 Oynasa gayr-ıla şuda ol şâh
 Şuya ṭalsa o yâr-ı sîmîn-ber
 214. Taḳla ursa o gevher-i nâ-yâb
 Görelî hâvz o pâk-dâmânı
 Dér gören varsa arslan ağzına yâr *
 217. Déyeler seg raḳîbe hey yâ hû
 Yâr bélindeki siyeh mîzer
 Ol siyeh mîzer ortasında miyân
 220. Kara fûṭa açılsa sâḳ-ı sefid
 İsteyen dehri andâ seyr eyler

Der-Vaşf-ı Şıfat-ı Behâr u Ezhâr

- Gönce-veş ol zemân k'olub dil teng
 223. Êrişüb i'tidâl-i faşl-ı behâr
 'Arz édüb ya'nî ṭâl'ât-i pîrüz
 [79b] Kıldı şahrâyı 'azm édüb ḥadrâ
 226. Aḳ şüküfeyle sebz berg-i dıraḥt
 'Asker oldı aña nücüm-âşâr
 'Alem-i sebzî ile serv meger
 229. 'Anberîn bûy-ıdî nesîm-i hevâ
 Güller açıldı güldi gül-şende
 Ceyb-i jengârîden çıkarub ser
 232. Görinür gülse gönce-i ḥandân
 Çeşm-i nerges açıldı ḥ'âbından

Eylemişdür ihâṭa heb kühsâr
 Hâşılı arpaca ne lâzım lâf *
 Güyyiâ âsmân-ı rûy-ı zemîn
 Şuları zûlmet içre âb-ı ḥayât
 Şanki âb-ı ḥayât içre andâ

Ki varur andâ her kamer-ṭâl'ât
 Toğar andâ çü âftâb-ı şehër
 Câmlardur nücüm-ı mihr-âşâr
 Yüz sürür géce gündüz aña şabâ
 Çün Şüreyyâ vü kûbbe-i devrân
 Şanuram şuya düşdi her gül-i ter
 Devr-i hâvz olur aña hâle nişân
 Déyeler mihre ḥâyil oldı ḡamâm
 Ol ḥarâretle ıztırâb éder âb
 Ki_urdı zencîri mevc ol şuya
 Âni her hûbî sînesine çeker
 Hâvz-ı Kevşer'le ola Ṭübâ-vâr
 Dér gören vardı burc-ı 'Aḳreb'e Mâh *
 Ka'r-ı deryâda şanuram gevher
 Şaçar üstine âb anuñ dür-i nâb
 'İşḳ-ıla çâkdür girîbânı
 Kıldı burc-ı Esed'de Mihr qarâr *
 Dehen-i şîre düşdi ol âhû
 Oldı âb-ı ḥayâta lûle meger
 Zûlemât içre çeşme-i ḥayvân
 Ebr içinde olur çü berḳ bedîd
 N'ola dérlerse câm-ı İskender

Seyr-i gül-zâra eyledüm âheng
 Bulmuş-ıdî tesâvî leyl ü nehâr
 Geldi iḳbâl-ile şeh-i nev-rüz
 Ol[dı] şan Hızr o şâha râh-nümâ
 Aña sebz ü sefid ḥayme-i taḥt
 Cümle etḫâl-i gönce-i eşcâr
 Oldı ceyş-i behâra ser-'asker
 Gül-feşân olmuş-ıdî bād-ı şabâ
 Bunı gördi şen oldı gül-şen de
 Gül-ruḥın 'arz éderdi gönce-i ter
 Deheni içre jâle çün dendân
 Baş kaldırdı câme-ḥ'âbından

226b taḥt : baḥt M

232a Görinür gülse : M

- Açılıb bu sürür u şādiden
 235. Alub eşcârı aşğa her bār
 Böyle hürrem olunca bāğ u rāğ
 Oldı şan jāle ile pür her gül
 238. Gül-şen içre benefşe açıldı
 Gördi bu şun 'ı gonce-i zanbağ
 [80a] Bergden cāmeler geyüb eşcār
 241. Çünki érdi behār-ı rüh-efzā
 Nefesinden bulub hayāt memāt
 'Ālem-i pīr oldı tāze cüvān
 244. Toldı bostāna serv-i sīmīn-ten
 Serv-kađ hūblar şalınmağda
 Bir yañadan kirişme-i güller
 247. Bir yaña nāz-ı dil-ber-i hāndān
 Bir yaña hūblar éderler nāz
 Bir yaña sāz u şevk [u] 'İş [ü] tārāb
 250. Bir yaña 'işve-i perī-rūlar
 Kimisi şevk-ıla terāne kıllur
 Kimisi serv-i bāğ-ı istiğnā
 253. Kimi sünbüllerin [kemend] étmış
 [80b] Kimi nūş eylemekde cām-ı tārāb
 Kimi olmış enīs-i meclis-i Cem
 256. Kimisi hem-nişīn-i ehl-i sürür
 Kimi gül gibi rüyı pür-jāle
 Kimisi gül gibi olub hāndān
 259. Kimi gonce gibi çemende güler
 Kimi elde tutar şafāyıla cām
 Kimisi cām-ı 'ışk-ıla ser-mest
 262. Kimi dil-dār-ıla olub hem-dem
 Ben de bu günde kaşd-ı geşt étdüm
 Gördüm ol dem sürür-ıla yeksān
 265. Dāmen-i kūh u deşt pür olmış
 Serv-kağler sürür-ıla h'uş-hāl
 Her gözel nev-şüküfte gonce-i bāğ
 [81a] 268. Āteşīn gül- 'izār her şengül
 Her gül-i tāze 'izz ü nāz eyler
 Göricek bu niyāz u nāzı dil
 271. Ney gibi sūz-ıla vérüb āvāz
 Dédi yā Rāb koma beni derhem
 Beni bir serv-i nāza kıl bende
 274. Beni bir servüñ ét hevā-dārı
 Bir şeh-i hūsne eyle bende beni
 'İşkı ben bī-kese zahīr eyle
- Gerden-i serve kōl şalardı çemen
 El el üstinde oynar üşdi çenār *
 Lāleler şevk-ıla urındı dāğ
 Āşiyān-ıla beyza-i bülbül
 Neyl-i ruhsāre-i çemen oldı
 Geldi İslām'a götürüb barmağ
 Bu sürūra ÷onandılar yek-bār
 Oldı güyā şabā dem-i 'İsā
 Tāzelendi o demde cümle nebāt
 'Azm-i gül-geşt kıldı halk-ı cihān
 Gonce-femlerle oldı pür gül-şen
 Gonce-lebler gülüb açılmağda
 Bir yaña güft-[ü]-güy-ı bülbüller
 Bir yaña āh-ı 'āşık-ı giryān
 Bir yaña 'āşık-ı hāzīn niyāz
 Bir yaña sūz-ı 'ışk u sūr u şā'āb
 Bir yaña şīve-i semen-būlar
 Kimisi āh-ı 'āşıkāne kıllur
 Kimisi gird-bād-ı deşt-i vefā
 Kimi boynına anı bend étmış
 Kimi cām-ı firāka hem-meşreb
 Kimi olmış nedīm-i bezm-i nedem
 Kimisi bezm-i yārdan mehcūr
 Kimi kan yaşın eylemiş lāle
 Kimi bülbül gibi éder efgān
 Kimi boynın benefşe gibi eger
 Kimi derd-ile dürd-i gām-āşām
 Kimi dām-ı maħabbete pā-best
 Dil-i nā-şādın eylemiş bī-gām
 'Azm-i gül-geşt-i kūh u deşt étdüm
 Seyre çıkmış cemī'-i pīr ü cüvān
 Lāle-ruhlarla her yağa tōlmış
 Cism-i 'uşşāk sāye-veş pā-māl
 Dil-i 'uşşāk lāle-veş pür-dāğ
 Cān-ı 'uşşāk sūhte bülbül
 'Āşık-ı hāste-dil niyāz eyler
 Bu sürūra düzetti sāzı dil
 Muñrıb-ı 'ışka oldı hem dem-sāz
 Zaħmuma derd-i 'ışkı kıl merhem
 'İşk-ıla sāye gibi efgende
 Kī olam 'ışk-ıla dil-efgārı
 Rāh-ı 'ışk içre kıl revende beni
 Kāldum ayağda dest-gīr eyle

277. Bana cām-ı mey-i maḥabbeti şun
Cānumı kıl şipend-i aḥker-i 'ışk
Bu niyāz-ıla seyr édüb tā şām
280. Devr édüb cümle gül-şen-i ḥāki
Āteşin ruḥlar-ıla her meh-veş
[81b] Līk her şāh[a] çāker o[lı]madı [dil]
283. Seyr édüb [.....]
Geldüm aḥşam beytü'l-aḥzāna
Bāde-i pūr-şarāb-ı ḥayreti şun
Dil-i sūzānum eyle micmer-i 'ışk
Héc bir yérde kılmadum ārām
Eyledüm seyr her gül-i pāki
Dil-i sūzāna urdılar āteş
Birisine [müyesser o]lmadı dil
Gāh giryān u zār u geh [.....]
Menzilüm ol[.....]

Der-Şıfat-ı Şeb-i Tār [...] ve be-Ḥ'āb Reften-i Çeşm-i Bīdār

- Şeb-i 'anber-nişār u miskīn-fām
286. Şems destārını çıkardı cihān
Tutdı çünkim cihānı bir zulemāt
Dehr bir ḥūba döndi cāme-siyāh
289. Toldı māh [u] nücūm-ıla eflāk
Bu aşıl gécede olub gāmğīn
Her gişi cāme-ḥ'āb-ı rāḥātde
292. Her gişi sāz u söz [ü] 'işret éder
Her gişi vaşl-ı yār-ıla ḥurrem
[82a] Her gişi mes[.....]de
295. Her gişi bir nigāra dil-dāde
Her gişi [.....] bende
Her gişi [.....]
298. Her gişi [.....] sürür-āşām
Her gişinüñ muḥarrer aḥvāli
K'ey Ḥudā ben ḡarībe raḥm eyle
301. Ya 'nī 'ışk-ıla mübtelā eyle
Tā olam bend-i 'ışka üftāde
Ola bu yolda tā refīkum 'ışk
304. Dil bu yüzden ḥayāl eyler-iken
Çeşm-i bīdārüm aldı nā-geh ḥ'āb
Şanma kim ḥ'āba ḡarḳ olam yek-bār
Érişüb kıldı zemānı aḥşam
Zülf-i şeb-rengini taḳındı revān
N'ola bulsam Ḥızr-veş āb-ı ḥayāt
K'aña zerrīn-külāh olubdur āh
Şanki gül yüzlülerle gül-şen-i pāk
Kılmada nāle vü fiğān u enīn
Dil yatur pister-i melāmetde
Dil ser-āğāz-ı şavt-ı ḥasret éder
Dil firāk-ı nigār-ıla pūr-gām
[Dil.....] günlere nedāmetde
[Dil.....] baḥt-ı üftāde
Dil taḥayyürde ḳalmış efgende
Dil fiğān étmede déyüb yā Rāb
Dil içer zehr-i ḳahr-ıla pūr-cām
Dil taḥayyür diyār[ı] pā-māli
Bende-i bī-şekībe raḥm eyle
Şāh-ı 'ışka beni gedā eyle
Ḳayd-ı dünyā-yı dūndan āzāde
Ḥāşılı mürşid-i tarīkum 'ışk
Bāri'ye 'arz-ı ḥāl eyler-iken
Şaldı ol ḥ'āb cism ü cānuma tāb
Gözlerüm ḥ'āba vardı dil bīdār

Der-Şıfat-ı Āmeden-i Pīr-i 'Işk-ı Sālik-perver ve Resīden-i Dilberān-ı Āstān-ı Felek-girdār

- [82b] 307. Dīñleñ imdi rivāyet-i 'ışkı
Déyeyin yanā yanā yārānā
Ol zemān kim bu dīde-i pūr-āb
310. Dil-i bīdār gendü ḥālinde
Geldi érdi o demde pīr-i 'ışk
Néce bir künc-i gām celīsisin
313. Dil görüb aña iḥtirām étdi
Merḥabā éy cemāl-i mürşid-i 'ışk
İbtidā-yı ḥikāyet-i 'ışkı
Şemme-i sūz-ı dilden efsāne
Olmış-ıdı ḡarīk-ı lezzet-i ḥ'āb
Nāliş eyler gām ü melālinde
Dédi ḥālün ne éy esīr-i 'ışk
Néce bezm-i elem enīsisin
Bu maḳūle néce kelām étdi
Merḥabā éy kemāl-i mürşid-i 'ışk

285b aḥşam (?) : M

294a Her gişi mes[.....]de : M

- Ayağın tozu kuhl-i çeşm-i cihân
 316. Bu şafâ-yı cemâle 'ışk olsun
 Beni mürd-iken eyledi ihyâ
 Başladı aña dil hikâyetini
 319. Dédi éy reh-nümâ-yı her güm-râh
 Ben esîr-i gâmi édüb âzâd
 Beni bî-çâre kılma kıl çâre
 [83a] 322. Baña bir yâr-ı bî-bedel bulivér
 Gül-i h^voş-büy-ı bâğ-ı dehr olsun
 Kim getürmemiş ola devr-i sipihr
 325. Dédi éy ehl-i 'ışka râh-nümâ
 Çerh-i hüsni içre yêdi dil-ber var
 Her biri âftâb-ı çerh-i cemâl
 328. Her biri mihr-i evc-i istignâ
 Her biri bir meh-i pesendîde
 Bunların gibi mâh-ı bedr-i temâm
 331. Anları étmeg isteseñ seyrân
 Çıkalum heft-çerh-i devvârâ
 Ya'nî bu cümleñün mañallâtın
 334. Ser-be-ser édélüm temâşâyı
 Bu sözi dédi çün o 'İsî-dem
 [83b] Çün bu câm-ı peyâmı nûş étđi
 337. Şâd olub şevk-ıla dil-i pür-gâm
 Oldı mesrûr-ı guşşâ-âmîz ol
 Dédi éy mürşid-i reh-i tahkîk
 340. Gerd-i râhuñ gibi bu cism-i haķîr
 Çekmeyem dañı dâmenüñden dest
 Böyle dédi vü düşđi pâyine
 343. Rehberi oldı ol bülend-pâye
 Hâne-i gâmden eyleyince hurûc
 Anı kaç'-ı menâzil eylediler
 346. Ya'nî bir bâr-gâha érdiler
 Bâm-ı kaşrı şu veche bâlâ-ter
 Oldı her mânzâr-i kaşr güyâ
Evşâf-ı Ân Dil-ber-i Kâmer-ruh
 [84a] 349. Olur ol kaşr içinde bir meh-rû
 Ayuñ on dördi gibi hûb-liķâ
 Dil-i divâne fâş étđi hayâl
 352. Ol meh-i bedre hâle-ile felek
 Béline hâle zer-nişân kemer
 Mâh-ı bedr-i münîr-i çerh-i vefâ
 355. Ya'nî 'Atfâr-zâde gül-ruhsâr
 Muntazır aña dîde-i a'yân
 Bu nevâ-yı maķâle 'ışk olsun
 Nefesüñdür meger dem-i 'İsâ
 Gâm-i hicrândan şikâyetini
 Vâdî-yi hayret içre kıaldum âh
 Kıl tarîķ-ı maķabbete irşâd
 Koma şahrâ-yı gâmdede âvâre
 Gönce-leb serv-ķad gözel bulivér
 Serv-i dil-cüy-ı bâğ-ı dehr olsun
 Görmemiş ola çeşm-i mâh u mihr
 Mürşid-i râh-ı der-geh-i 'ulyâ
 Dérler anlara seb'a-i seyyâr
 Her biri mâh-ı bedr-i burc-ı kemâl
 Her biri encüm-i sipihr-i 'alâ
 Her biri nûr-ı merdüm-i dîde
 Görmedi çeşm-i rûşen-i eyyâm
 Gel olalum süy-ı sipihre revân
 Édelüm seyr-i seb'a-seyyâre
 Âstân-ı sipihr-âyâtın
 Bir bir ol küçe-i felek-sâyı
 Tâze cân buldı dil olub hürrem
 Mest-i bî-hûş olub hurûş étđi
 Düşđi başdan ayağına ol dem
 Hâdeler étđi girye-âmîz ol
 Ol bu yolda bana refîķ [u] şefîķ
 Dest-gîr ol ki oldı dâmen-gîr
 Seng-i redd-ile eyleseñ de şikest
 Reh-i 'ışk içre başđı pâ yéne
 Ol da ardınca gétdi çün sâye
 Kıldılar bu yüce maķâma 'urûc
 Mesken-i Mâh'ı menzil eylediler
 Şanasın çerh-i Mâh'a érdiler
 Hem-ser olmış o mâha çerh-i Kâmer
 Ol mehe seyr için burûc-âsâ
 Bir kâmer-tâl'ât ü hilâl-eburû
 Şanki ebrûsı gurre-i ğarrâ
 K'ola bir ay başında iki hilâl
 Oldı zerrîn yaķalu gök gömlek
 Ol şeh-i hüsni mâh-ı nev hançer
 Pâdşâh-ı serîr-i burc-ı behâ
 Kim muhammeddür ol şeker-güftâr

Reften Ez-Āstāne-i Dil-ber-i Kāmer-tāl'āt ve Resīden-i Der-gāh-ı Yār-ı 'Uṭārid-sīret

- Çünkü gö[r]indi bu meh-i tābān
K'aña ser-geşte olmuş-ıdı felek
358. Bağıdılar çünkü mäh-i tābāna
Andā sākin olub birez müddet
Bir yüce āstāna érdiler
361. Oldı bir kaşr o kūy içinde bedīd
[84b] Nisbet étseñ ol āstāna eger
- Evşāf-ı Yār-ı 'Uṭārid-peyker**
- Sākin olmuşdı andā bir āfet
364. Şeb-i tār-ı hecrden étdi rehā
Kıldı bu cismüme hayālī nüzül
Ben dü-tā kadd-ile o serv-i revān
367. Mihr-i rüyını 'arz édince o şāh
Görelī kaşını felekde hilāl
Ya'nī Şeyh-oğlı Ahmed ol dür-i nāb
- Der-Gözeşten Ez-Kūy-ı Yār-ı 'Uṭārid-hey'et ve Resīden Be-Küçe-i Dil-dār-ı Zühre-cebīn-i Mihr-şüret**
370. Zāhir olduğı dem o necm-i hüda *
Gördi çün dil o necm-i tābānı
Gördi ebrūları hilāl-āyīn
373. Ol aralardan eyleyince güzër
[85a] Gezüb ol küçede néçe müddet
Sağfı olmuş anuñ bu çerh-i nigün
376. Cāmlar ol serāya şems ü kamer
- Evşāf-ı Ān Dil-ber-i Zühre-cebīn**
- Cāy édinmiş anı felek-āyīn
Bezmine Zühre oldı muṭrib-i hāş
379. Çengīdür Kehkeşān o bezme meger
Çerhdür bāde vü şarāb şafağ
Şahñ-ı nuql andā çerh-i çinī-fām
382. Olmuş ol şūh peyker-i Nāhīd
Pür-melek ya'nī ol ferişte-sirişt
- Gózer Kerden Ez-Küçe-i Dil-ber-i Zühre-cebīn ve Resīden Be-Āstāne-i Dil-dār-ı Mihr-āyīn**
- Çün görindi ol aḥter-i tābān
385. Dédi yā Rāb nedür bu hüsñ ü cemāl
Olmaz ādemde bu ruḥ-ı pür-nür
[85b] Gétđi ol aradan da āhır ol
388. Bir mekāna érub görür nā-gāh
Aña sağf-ı serāy şanki sipihr
N'ola dërsem burüc-ı sābi'dür
- Seyr édüb anı qaldılar hayrān
Aña dem-beste-idi ins ü melek
Yağıdılar cānı 'ışkı tābına
Geçüb andan da kıldılar hicret
Tā sipihr-i 'Uṭārid'e hem-ser
Bām [u] dīvārı gey ref' ü ba'īd
Pest ola aña göre çerh-i Kāmer
- Bir 'Uṭārid-şıfat kamer-tāl'āt
Dil-i güm-rāhumı o necm-i hüda *
Şan 'Uṭārid'dür étdi Delv'e hulül *
Güyyā necm-i Tīr ü burc-ı Kemān *
Görüb alçağlığ eyledi aña Māh *
Reşk éder kadd-i hāmlığı aña dāl
Şems-i ruḥsarı şaldı cānuma tāb
- Mäh-ı bedr-i sipihr-i istignā
Nār-ı hasretle yağıdı tāb anı
Oldı dīvāne étdi āh u enīn
Dil-güşā bir mekāna érdiler
Gördiler hāne-i felek-rif'āt
Der [ü] dīvārı küngür-i gerdün
Hāle güyyā o cāmlar üzre kemer
- Bir kamer-ruḥ nigār Zühre-cebīn
Çerh urur bu sipihr olub raqqāş
Mihr ü meh ola andā dāyireler
Meh-i nev ol mey içre zer zevrağ *
Bu nücüm aña sükkerī bādām
Néce meh nūr-ı burc-ı çerh-i ümīd
Ne melek hüsñ-ile çü hūr-ı behişt

Evşâf-ı Ân Âftâb-ı 'Âlem-tâb

391. Ol serây içre çerh-i çârüm-vâr
Göz terâzûsına çeken anı
Mihri rüyına göre şems-i münîr
394. Mihre beñzer dër-idüm ol meh-rû
Hûblardur nücüm o 'Îsî-dem
Şems-i rüyında zâhir olsa dehen
397. Ya' nî mâh-ı sipihr-i luţf-ı İlâh

Eylemişdi bir âftâb qarâr
Añmaya Mihr ü burc-ı Mîzân'ı
Görine zerre deñlü h'or u haķâr
Mihr olsaydı ger hilâl-ebrû
Hüsn-ile oldu neyyir-i â'zâm
Kurş-ı mihr üzre zerre şana gören
Mihr-i burc-ı ümîd **Şun'ullah**

Reften ez-Der-gâh-ı Yâr-ı Âftâb-cemâl ve Resîden be-Küçe-i Dil-dâr-ı Mirrîh-hışâl

- Ol meh-i burc-ı çerh-i hüsn [ü] behâ
'Arza kıldı yüzün çü mihr-i cihân
- [86a] 400. Bu harâretle izîrâb étdi
Dédi pîr olma zâr u ser-gerdân
H'âh u nâ-h'âh dil güzêr kıldı
403. Seyr édüb güşe güşe ol câyı
Bâm-ı kaçır-ı sipihr hem-serdür

Âftâb-ı sipihr-i evc-i vefâ
Zerre gibi dil oldu ser-gerdân
Zerre-veş her yaña şitâb étdi
Bir yaña dañı édelüm seyrân
Bir mekânı dañı mâķâr kıldı
Gördi ol hane-i felek-sâyı
Çerh-i pencümle şan ber-â-berdür

Evşâf-ı Ân Ser-ver-i Mirrîh-şalâbet

- Andâ bir şâh olurdu 'izzetle
406. Hey'eti cümle hey'et-i Behrâm
Ol şeh olub süvâr kıldı mihr
Hün-ı 'uşşâķı döküb ol hünî
409. Nîzedür bu şu'â-yı mihr aña
Ġamzelerle o çeşm-i hün-h'ârı
Ya' nî **Ġasım Bég** oldu ol sultân

Necm-i Mirrîh-veş şalâbetle
Ġamzeler aña tîĝ-ı hün-âşâm
Ne şafaķ kan kaçandı raķş-ı sipihr *
Dâmen-i çerhi kıldı gül-günî
Siper olmuş meh-i sipihr aña
Oldılar ol şehün sileh-dârı
Kim muhammeddür ol şeh-i hûbân

Gózer Kerden-i Kûy-ı Dil-ber-i Mirrîh-heybet-i H'ân-h'âr ve Resîden-i Küçe-i Dil-dâr-ı Müşterî-tâl'ât [u] Mihr-ruşsâr

412. Bu şeh-i şehir-i milket-i hûbî
[86b] Çünki dil aña bir nigâh étdi
Dédi bu hüsn-e éy nigâr aķsent
415. Olmaz âdemde bu tarâvet-i rû
Sürüb ol aradan dañı maķmil
Seyr kıldı o mevzi' i fi'l-hâl
418. Bâm-ı dîvân-ı kaçır-ı şöyle bülend

Dile şaldı belâ vü âşûbı
Aldı hayret anı vü âh étdi
Şad hezâr âferîn hezâr aķsent
Yâ perîsin ya hürî éy meh-rû
Étdi bir özge câyı dil menzil
Gördi bir kaçır-ı âsmân-timşâl
Felek-i sâdise ola mânend

Evşâf-ı Dil-ber-i Müşterî-tâl'ât

- Andâ bir aķter-i se'âdet var
Vaşlınuñ müşterîsi şâh-ı sipihr *
421. Ol melek encüm-i se'âdetdür
Gelse bâzâr-ı hüsn-e ol meh [ü] mihr
Vaşlına cân dilerse ol cânân
424. Bizüm ile o necm-i burc-ı behâ
Ya' nî **Büryancı-zâde Ahmed** dür

Mihr-i raķşân u Müşterî-girdâr
Sîm ü zer aña 'arz için meh ü mihr
Âftâb-ı sipihr-i 'izzetdür
Germ olub ola müşterîsi sipihr
Müşterîyüz fedâ aña yüz cân
Kevkeb alışdurımadı hayfâ *
Hûblar içre ol ser-âmeddür

**Der-Gózešten ez-Küy-y Dil-ber-i Müşteri-ťál' át u Kámer-çehre ve Peyvesten
be-Der-gâh-y Yâr-i Zuřal-âyin-i Şâh-y Heft-Sipih**

[87a] Ol şeh-i Müşterî-şîfat nâ-gâh 427. Ol melek yüzlü şem'-i süz[â]n-veş Dil-i sūzānumı_odlara yaqdı Eyleyüb anı bir zemān seyrān 430. Êrdiler bir bülend eyvāna Şöyle rif'âtde kim bu heft-eflāk Olmağa dāyim ol serā rüşen	‘Arz-ı dîdār eyledi çün māh Şaldı mülk-i dile o dem âteş Néce dil cānumı_odlara yaqdı Oldılar bir yañaya dañı revān Hem-ser olmış sipihr-i Keyvān’a Aña nisbetle şanki tûde-i hāk Mihr ü mehdür aña iki revzen

Evşâf-ı Ân Şâh-ı Mesned-nişîn-i Serîr-i Hübî ve Midhât-i Ân Şehryâr-ı Mülk-i Maḥbûbî

433. Andâ bir şâh-ı hüsni sultândur
Zîr-i destinde bende her şeh-i hüsni
Mâh bir şeb-külehlî çâker aña *

436. Tîr ol kaşı yaya bir bende
Rağs-ı gerdün esb-i reh-vârı *
Aña her necm-i hüsni râm olmış

439. Ya 'nî **Keyvân-zâde** ol meh [û] mihr
Muştâfâ pâdşâh-ı heft-sipîhr

[87b] **Dîden-i Dil be-Lâl-i Ân Hüsni-i [...] ve Bîdâr Şoden-i Dîde-i İzîrâb-i Dil [...]**

Göriceğ ol se'âdet ahterini
Néce ahter ki âftâb-ı cemâl

442. Vêrmîş âfâka hüsni nûrî fer
Reng alur gül ruhuñuñ alinden
Aña beñzer cihânda nağs-ı nigâr

445. Cânı yokdur ki kaşd édüb Mânî
Eylese ger bu nağşı seyrân ol
Kad-i bâlâ vü ol ruh-ı meh-veş

448. Tûñî-yi sebz-i Sidre hâl-i cebîn
Lebi cândan haber vérür anuñ
Lebleri üzre hâl-i misk-âsâ

451. Ol turunc-ı zenağda dağ-ı hâl
Müntehâ kaddi şâh-ı Tûbâ'dur

[88a] [.....]

454. [.....]
[.....]
[.....] diyâr-ı İrem

457. Bedeni nûrdan sirişte gibi
Nûrdan bir mücessem âdemdür
Sâye şalsa bize olurdu o hûr

460. Nâzâr édüb o şâh-ı dil-bende
Hayret aldı dil-i figârı o dem
Sâkî-yi 'ışk elinde ol dem dil

Şanki çerh-i Zuhal'de Keyvân'dur
Mihri-ile fikende her meh-i hüsni
Altun üs[kü]flî bende hâver aña *

Bezm-gâhında Zühre sâzende
Necm-i Behrâm-durur silâh-dârı
Müşterî müşterî gulâm olmış

[.....]
Mihr-i rağsân-ı burc-ı evc-i kemâl
Andan êrmîş cihâna nûr-ı bâşâr
Kızarur şerm édüb cemâlinde
Görmemiş dîde-i ulû'l-ebsâr
Nağş éde böyle nağs-ı rûhânî
Kâla taşvîr gibi bî-cân ol
Şan ser-i serv üzre kûş-ı güneş
İki per aña ebrû-yı miskîn
'Aynıdur 'aynı çeşme-i cânuñ
Şanki tûñî-yi Hind-i şekker-hâ
'Âşîke 'arz-ı 'ışk éder fî'l-hâl
Bâğ-ı huld içre Sidre-âsâdur
[...] tâvus-ı huld-ı Sidre-nişîn
Hâl-i ruhsâr aña tezerv olmış
Gunc-ıla na'li gönce-i handân
Hâ-ı h'os-bûsi sebze-zâr-ı İrem
Gerçi merdüm velî ferîşte gibi
Néce cism ol ki cân-ı 'âlemdür
Mutaşavver olaydı sâye-i nûr
Oldı bîñ cân-ıla bu dil bende
Başdı ol demde kûy-ı 'ışka qadem
Bir ayağ içdi oldu lâ-ya'kil

455b Ğunc-ıla na'li (?): M (İlk mısra yazmada silik olduğundan bu mısraya da tatmin edici bir mana verilememektedir).

463. Étdi cām-ı maḥabbeti çün nūş
Çün melāmetden oldı bî-bāk ol
Zerre-veş âftāba meyl étdi
[88b] 466. Süziş-i nār-ı 'ışk eyledi kār
Mūmdı yanmağa o bî-çāre
Tābiş-i 'ışk urdı çün āteş
469. Āh étdükce şaçılurdı şerār
Āteş-i dil bula déyü teskîn
Şanur ol oda şu eşer dērler
472. Dil h'od olmışdı mest ü dīvāne
Şevk-ı 'ışk-ıla iztīrābından
Çünki oldum bu hāl-ile bīdār
475. Bir qarāra yaqub bu cān u teni
Müteḥayyir qalub bu ḥāletden
Ol gece şubḥ érince zār oldum
478. Hāşılı ol perīnūñ efkārı
Beni Mecnūn kıldı āḫir-i kār

Der-Zikr-i Bezm Kerden-i Ān Şāh-ı Hūrī-sirişt der-Ravza-i Bī-naẓīr Hem-çün Bağ-ı Behişt

- Urdı çün şubḥ āšnāyī dem
[89a] 481. Buldı Ya 'kūb gibi pīr-i cihān
'Arz-ı dīdār étdi mihr-i sipihr
Şebi şardı çü kākül-i şeb-gün
484. Maṭla '-ı mihrden toğub h'ūrşīd
Ben de gām-ḥāneden çıkub maḥzūn
Dédüm eyvā 'aceb figār oldum
487. Qanda bulam o taḥt u der-gāhı
Bilmezem kaṅgı çerḥe māhdur ol
Néce gül-zāra güldür ol dil-dār
490. Néce baḥruñdur ol dūr-i nā-yāb
Néce dil dil-beridür ol dil-ber
Néce deşt-i Ḥoten gāzālidür
493. Néce bağ-ı behār servidür
Néce bezme olur o şem '-i münīr
Néce cām olur aña leb-ber-leb
[89b] 496. Bu taḥayyürle oldum āvāre
Vardı dilden tefekkür-i encām
Dāmen-i 'ışka el urub bî-bāk
499. Gāh giryān u gāh nāle-kunān
Bu hevāyile 'azm édub çü şabā
Gendüm ol şāh-rāh-ı miḥnetde
502. Gerd-i rehden yüzüm türāb-ālūd
Göz açub her yaña ḥabāb gibi
Bād-veş eyleyüb tek-ü-püyı

Mest-i 'ışk oldı étdi cūs u ḥurūş
Kıldı ceyb-i selāmeti çāk ol
Şāh-ı 'ālī-cenāba meyl étdi
Dil-i sūzānum oldı āteş-bār
Oldı pervāne şem '-i dīdārā
Qaldı āteşde dil semender-veş
Rūşen olur şerārdan şeb-i tār
Şu seperdi bu dīde-i nem-gīn
Ḥāberi yok daḫı beter derler
Āşinā 'ışka baña bīgāne
Dīdemi dil oyardı h'ābından
Eyledüm ḥayretümden āh-ıla zār
Nār-ı 'ışk eylemiş iḥāta beni
Başladum ağlamağa ḥayretten
İztīrāb-ıla bī-qarār oldum
Étdi dīvāne ben dil-efgārı
Vādī-yi ḥayrete o Leylī- 'izār

Rūşenāyī bulur o gün 'ālem
Āftābın çü Yūsuf-ı Ken 'ān
Şanki vakt-ı şeherde ol meh-çihir
Şemsī dūlbendi altına gerdün *
Vérđi vaşl-ı nigārdan ümmīd
Sīne pūr-ḥārḥār u dil pūr-ḥūn
Çāre bilmem ne çāre zār oldum
Ben gedā néce görem ol şāhı
Mışr-ı burc-ı behāya şāhdur ol
Kaṅgı būstāna servdür ol yār
Kaṅgı kānda olur o gevher-tāb
Kaṅgı kişverde şehdür ol ser-ver
Kaṅgı bostān-ı cān nihālidür
Kaṅgı serv-i çemen tezervidür
Kaṅgı meclisedür o şāh-ı serīr
Kaṅgı gül-şende bāde eder 'aceb
Çāre-i fikre qalmadı çāre
Qalmadı şabr u tāqat u ārām
Eyledüm ceyb-i şabrımı şad-çāk
'Azm-i gül-geşt eyledüm ḥayrān
Tutdum ol hāl-ile reh-i şahrā
Şanki Mecnūn tarīķ-ı ḥasretde
Giryeden dīde-i ter āb-ālūd
Sūy-ı gül-zāra aqdum āb gibi
Cüst-ü-cū kıldum ol semen-būyı

505. Tâlib olub o serv-i dil-cûya
Seyr édüb gül-sitânları yek-ser
Érdi bir ravzaya yolum nâ-gâh
508. Néce gül-şen ki reşk-i bâğ-ı cinân
Gülleri rûy-ı hûr-ı 'în gibi
Sebz-i servi dili éder mesrûr
- [90a] 511. İşbu bâğuñ tutar elini çenâr
Başı taşraydı serv-i ra'nânuñ
Tolu her gûşesinde ter güller
514. Kañgı bülbül ki gördi bu bâğ
Görüneydi bu ravza-i ma'mûr
Çâr-gûşe o gül-şen-i âmâl
517. Eser ol gül-şen içre bād-ı nesīm
Âb her gûşede sebīl olmış
Bâğ şan bir nigârdur ra'nâ
520. Hem sefidâc-ı rûyıdur aq gül
Şöyle dil-keş ki şanki bâğ-ı cinân
Gülleri her tarafda hândândur
523. Her güli şanasın ki nakş-ı nigâr
Güyyiâ bülbül-idi 'âşik-i gül
- [90b] Gül éder 'izz ü nâz-ıla hânde
526. Gül ferâgatde hüsine mağrûr
Gül varub hem-nişin-i hâr olmış
Gül perîşân ola déyü nâ-gâh
529. Gül ki bād-ı şabâyıla қоша baş
Gül ki biñ nâz-ıla hırâm eyler
Gül éder bülbüline 'izz ü nâz
532. Gül güler bülbülün şakaline *
Çünkü gördüm bu bâğ-ı zîbâyı
'Azm édüb çünki bâbına érdüm
535. Hâşılı seyre girdüm ol bâğ
Ser ü sāmānı tağıdub ol dem
Seyr édüb gördüm andá bī-perhīz
538. Öñi bir havz-ı dil-güşā anuñ
- [91a] Andá bir néce kimse rindāne
Cümlesi sīm-ten sehī-қadler
541. Cümlesi serv-i sīm-sīmālar
Cümlesi gonçe-fem semen-ruhsār
Cümlesi şīve-ger perī-peyker
544. Cümlesi âfet-i dil ü cânlar
Cümlesi bāde-i gürür-ıla mest
Eylemişler hevā-yı meclis-i mey
547. Varur elden ele şafâyıla cām
- Döndi eşk-i dü-dīde bir cüyā
Dér-idüm қанда iki ol gül-i ter *
Şanki bâğ-ı behište buldum rāh
Görmemiş mişlini bu çeşm-i cihān
Sünbülü zülf-i 'anberīn gibi
Hulle-i sebz-ile çü kāmēt-i hûr
Zīr-i destinde-idi her eşcār
Nerges olmışdı gözçisi anuñ
Nāle eylerdi zār bülbüller
Añmadı dahı bâğ-ı uçmağ
Heb quşurını añlar-ıdı quşūr
Andá her gûşe heşt-behişt-mişāl *
Ki olur her meşāma müşk-şemīm
Güyyiâ cüy-i Selsebīl olmış
K'aña gülgünedür gül-i hamrā
Қара zülf aña destе-i sünbül
Bâğ-bān olsa seyr éder Rıdván
Zār bülbülleri firāvāndur
Bülbül-i zārı 'âşik-i dīdār
Ki güler güller ağlar bülbül
Bülbül olmışdı zār u şermende
Bülbül eyler fiğān andan dūr
Bülbül-i haste dil-fiğār olmış
Bülbül étmez o bâğda şovuk āh *
Bülbül olur hevâyıla evbāş
Bülbül 'izzetle ihtirām eyler
Bülbül eyler güline 'acַz [u] niyāz
Bülbül ağlar gülün zevāline
Diledüm kim kılam temāşāy
Der-i devlet-me'ābına érdüm
Gördüm ol demde bâğ-ı uçmağ
İlerü varmışam bir iki қadam
Ya 'nī bir şuffe-i şafā-engīz
'Aynıdur suyı āb-ı hayvānuñ
Bezm қurmuşlar-ıdı şāhāne
Lāle-ruḥ gonçe-leb semen-қadler
Bâğ-ı dilde nihāl-i ra'nālar
Gözleri 'ayn-ı nerges-i ḥummār
Milket-i nāz u 'işvede ser-ver
Gönül almaқda şūḥ u fettānlar
Mey-i nāb-ı sürür-ıla ser-mest
Cām-ı mey devr éderdi pey-der-pey
Tolaşur bāde-i sürür-encām

540b semen-қadler : semen-қadler M (Nüşhaya bağı kalındığı takdirde beyitte kafiye yoktur).

- Dillerinde hâreket-i mey-i nâb
Devr-i cânân-ıla öper mey-i cām
550. Kırş-ı meh bir yatuğ-ıdı sîmîn *
Cām-ı zerrîn-i bezm pür mey-i al *
Sâgar-ı zerle ol mey-i hamrâ
553. Andâ h'ânende bezmde bülbül
[91b] Mâh-ı nev bezme çeng ü şa'ş'a tār
Urur-ıdı hevâyı taqla şabâ
556. Berg-i gül töl cümle dâmen-i gül
Lâleler dâğ-dârı ol bezmün
Gönçe ağız açub o bezme deger
559. Nerges ol bezme bulmağ ister yol
Bağlamışdur çenâr karşuda el
Servler tırmış istiķâmetde
562. Āteş-i mey édüb buları germ
Birbiriyle muşâhabetde bular
Birinün tâb-ı meyle ruhları gül
565. Birinün çeşm-i mesti h'âb-âlūd
Birinün ruhları birisine gül
Birinün şacı sünbül ü reyhân
568. Biri tâb-ı mey-ile pür-âteş
[92a] Biri eylerdi âhuvâna nâzâr
Çünki bu meclise nigâh étdüm
571. Dest-i hayretle kılmışam bî-bâk
Bilmezem dağı n'olduğın ahvâl
Geldi çün yene 'aql-ı nâ-fercâm
574. 'Aqlı gelsün déyü yüzüme revân
Eyledüm yene bezm-gâha nâzâr
Kara bahtuma eyleyüb nefrîn
577. Kaddümi kıldı muṭrib-i gâm çeng
Görmedüm çün orada andan eşer
Çü gurüb étdi ol mihr-pāye
580. 'Azam-i beytü'l-hazen kılub maḥzün
Münâzara Kerd-em der-Şeb-i Tār-ı Hicrân bā-Dil-i Āşüfte-hāl-i Bî-ser ü
Sāmān
[92b] Çünki aḥşam olunca oldı vâtân
Şeb-i hicrânda mübtelâ oldum
583. Eyledüm geh cemâl-i yarı hayâl
Gâh gencîne-i şafâ buldum
Édüb efkârı pây-ı eglence
Ellerinde kadehle tölü şarâb
Fi'l-meşel hâle-ile bedr-i temām
Meclis içre tölü mey-i rengîn
Şafağ altında kırş-ı mihr-mişâl
Dest-i sâķide şan gül-i ra'nâ
Olmış-ıdı elinde dāyire gül
Muṭribi Zühre-çehre bir dil-dâr
Andâ rakḳâş-ı bezm-idi gūyâ
Meclis olmuşdı şanki hırmen-i gül
Gönçeler hârḥârı ol bezmün
Gén yağadan benefşe boynın eger *
Çeşm-i ümmîdi râha dikmiş ol
Meclis içre yelüb yöpürür yél
Ayağ üzre o bezme hizmetde
Dil-i sengînlerini kılmış nerm
Birbiriyle mülâfatetde bular
Birinün la'l-i nâbı gūyâ mül
Birinün lebleri şarâb-âlūd
Birinün zülfi birine sünbül
Birinün la'li gönçe-i ḥandân
Biri cām-ı gurūr-ıla ser-h'eş
Biri şîrâne kaşd-ı cân eyler
Reşk-ile derd-i dilden âh étdüm
Çün girîbân-ı sînemi şad-çâk
Düşüben hâke olmuşam pā-mâl
Gördüm olmuş karîb şeb-i hengâm
Şu seperdi bu dîde-i giryân
Gördüm ol cem'den görünmez eşer
Başladum kılmğa figân u enîn
Eyledüm âh u nâleyle âheng
Kalmadı bende cism ü cāndan eşer
Dil ü cân maḥv oldı çün sâye
Geldüm aḥşam olunca zâr u zebün
Ben dil-efgâr-ı zâra dâr-ı miḥen
Beyt-i aḥzâna mübtelâ oldum
Gâh fikr-i firâķ u gâh vişâl
Geh tılsım-ı gâminde zâr oldum
Şanki şâh oldum érişüb gence

555a şabâ : M (Önce, “behâr” şeklinde okunan bir kelime yazılmış, sonradan üstü çizilerek iptal edilmiştir. Ardından yazılan kelime, cetvelin altında kalmakla birlikte şād harfiyle başlamaktadır. “Hevâ” kelimesinden dolayı “şabâ” şeklinde okunmasını teklif ediyorum).

581b dil-efgâr-ı : dil-figâr-ı M

586. Ki démişler géce garībūndür *
Gécedür rāz-dār-ı her dil-i zār
Géce ḥalvet-serāy-ı 'irfāndur
589. Zülfi-yā nümūnedür şeb-i tār
Sırr-ı şebden olan gişi āgāh
Ḥāşılı ol géce olub bīdār
592. Dil-i sūz eşidüb ḥazīn oldı
Ol perī-çehreyi çün eyledi yād
Lāle-veş dil ki dāğ-dār oldı
595. Şevkdan bī-ḥ'od oldı āḥir dil
Oldı 'ışk-ıla çünki bed-nām ol
[93a] Gördüm érmez gāmīni pāyānā
598. Ġarażum buyıdı kılub aña pend
'İşk-ıla gördüm eyleyüb cūş ol
Getürüb 'ākıbet maḳāle anı
601. Dédüm aña ki var mı 'ışka nişān
Dédüm aña nedür 'alāmet-i 'ışk
Dédüm étme melāmet olmağı ḥū
604. Dédüm olmaz mı 'ışkuña pāyān
Dédüm olma o şem'e pervāne
Dédüm ol serv-ḳad diler-ise cān
607. Dédüm olma gām-i ḥaṭṭ-ıla tebāh
Dédüm olduñ belā oḳına nişān
Dédüm éy dil géder bu sevdāyı
610. Dédüm 'ışk eyledi seni mecnūn
Dédüm 'aḳluñı devşür uşlanā
[93b] Dédüm érmez başa hevā-yı 'ışk
613. Dédüm olduñ delü gerek tedbīr
Dédüm 'ışkı yéter éden pīşe
Dédüm 'ışkı güzāf şanduñ sen
616. Dédüm eyde nedür maḳālet-i 'ışk
Dédüm olduñ hevā elinde zebūn
Dédüm āḥir géder bu rāhda baş
619. Dédüm étme 'ademde ser-menzil
Dédüm ölmek degül-durur érlık
Dédüm āḥir neye érişür ḥāl
622. Étdi bu vech-ile édince ḥiṭāb
Gördüm olmış gedā-yı şāh-ı 'ışk
Ġarażum buyıdı su'ālümden
625. Ki olur mı benüm hevā-dārum
Baña ol hem-reh-i muvāfıḳ mı
[94a] Gördüm olmış bu nār-ı 'ışka şehīd
- Ya'nī 'uşşāḳ-ı bī-şekībūndür
Gécedür perde-dār-ı 'ayb-ı hezār
Géce vaḥdet-nümā-yı 'irfāndur
Ki olur misk-fām u 'anber-bār
Sūy-ı maḳşūda bulur āḥir rāh
Eyledüm fıkr [ü] zıkr-i şoḥbet-i yār
Kār-ı zārı ile enīn oldı
Ḳıldı āşüfte-ḥāl olub feryād
Jāle-veş dīdem eşk-bār oldı
Ağladı zār u zār vāfir dil
'Āşıḳ-ı zār [u] guşşā-fercām ol
Söyledüm aña bir ki efsāne
Bend ü pend-ile eyleyem pā-bend
Étmez aşlā naşīḥatum gūş ol
Çekdüm ol demde ḥ'oş su'āle anı
Dédi kim eşk-i dīde-i giryān
Dédi 'āşıḳ olur melāmet-i 'ışk
Dédi var sen selāmet ol beni ḳo
Dédi kim ibtidāsı terk-i cān
Dédi cān gāyetī oda yanā
Dédi şu gibi ola rūḥ revān
Dédi budur başumda ḥaṭṭ-ı siyāh
Dédi böyle diler o ḳaşı kemān
Dédi terk eyle sen bu gāvḡāyı
Dédi epsem ki *el-cünūn* "fünūn"
Dédi hey var ḳo bizi dīvāne
Dédi olsun başum fedā-yı 'ışk
Dédi kim zülfi-yāri kıll zencīr
Dédi yéter baña bu endīşe
Dédi sözümi lāf şanduñ sen
Dédi taḡyīr olımaḳ āyet-i 'ışk
Dédi boynumdadur kemend-i cünūn
Dédi evvel ḳademde gétsemi ḳaş
Dédi biz bağladüğ aña maḥmil
Dédi ölmek-durur baña dirlik
Dédi şıḡmaz burada fıkr [ü] me'āl
Dil-i ḥāzır-cevāb redd-i cevāb
Eylemiş cān fedā-yı şāh-ı 'ışk
Dil-ile böyle ḳıl-ü-ḳālümden
Reh-i 'ışk içre yār-ı gām-ḥ'ārum
Ya'nī her ḥāle yār-ı şādıḳ mı
Müm-veş yanmağı olub ḥ'urşīd

610b *el-cünūn* "fünūn": "Delilik, çeşit çeşittir", bk. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, ed. J. Milton Cowan, 3. Baskı, (New York: Spoken Language Services, Inc., 1976), 138.

627a şehīd (?) : M

628. İkimüz anuñ-ıla olduķ bir
Girdüg el-ḥaşılı dilîrâne

Pórsiş-i Hâl Kerden ez-Men-i Dil-şóde-i Bārî Ki der- 'İşk Kódām be-Serv-i Azād-ı Ú Giriftārî

- 'Āleme dikdi şubḥ rāyet-i nūr
631. Būlbūl okurdı eyleyüb ezber
Okıdı çünki būlbūl āyet-i 'ışk
Şöyle ser-pā-būrehne çāk kabā
634. 'İşk-ıla zinde cism ü dil ḥaste
Cān-ı āşüfte bî-ser-ü-sāmān
Mey-i 'ışk-ı nigār-ıla kanzil
637. Būlbūl-i gül-şen-i belā gibi zār
Şeherî 'azm-i geşt-i zār étdüm
Érdi bu gül-şene yolum āḫir
[94b] 640. Gülleri tāze rüy-ı yār gibi
Nergesi çeşm-i yārdur 'aynī
Serv-i āzādī cāmı eyler şād
643. Nāzār étdüm çün ol gül-istāna
Medḥ-i dil-dārumı okur būlbūl
Çünki bu ḥālete nigāḥ étdüm
646. Cūş édüb tazelendi derd-i derūn
Çün o gonçe-dehānı kıldum yād
Ben bu ḥāletle zār aḡlar-iken
649. Geldi nā-geh oraya bir yārum
Gördi ol gām-gūsār-ı dīrīne
Bir zemān qaldı vālīh ü ḫayrān
652. Söze geldi o yār āḫir-i kār
Dédi yéne ne ḥāl érdi saña
Böyle n'ichün şikeste-bāl olduñ
[95a] 655. N'ichün oldu sirişk-i dīdeñ kan
Saña kıandan érişdi bu ḥālet
Ne hevāyıla olduñ āvāre
658. Ne perīden érişdi saña cūnūn
Néce gonçe-dehāna dil vérdüñ
Ne şeh-i ḥüsne bende oldu dilūñ
661. Néce bî-mihr ü māha olduñ esīr
Seni mihr-ile kaḡı mihr-i cihān
Néce kākūlden érdi saña ḫayāl
664. Néce servūñ hevāsına düşdüñ
Néce çābük-süvārā kayd olduñ
Nār-ı 'ışk-ıla kaḡı lāle-i bağ

Ben aña arķa vü o baña zāḫīr
Reh-i 'ışk-ı nigāra merdāne
Ḥalka keşf oldu sırr-ı āyet-i nūr
Vird-i ve 'ş-şems ve 'd-duḫā o şehir
Beni āşüfte kıldı ḫālet-i 'ışk
Dil müşevveş dimāḡ pūr-sevdā
Pūr-melāl ü ḫazīn dem-beste
'Aql-ı āvāre zār u ser-gerdān
Cām-ı ḫayretle mest-i lā-ya 'kil
'Andelīb-i suḡen-serā gibi zār
Ya'nī gül-geşt-i nev-beḫār étdüm
Seyr kıldum taraf ḫaraf vāfir
Sūnbūli zūlf-i tāb-dār gibi
Dīde-i pūr-ḫumārdur 'aynī
Ki vérür qadd-i dil-rübādan yād
Būlbūl-i zār gelmiş efgāna
Ḥ'oş kulaḡ urmuş anı diñler gül
Şevk-ı 'ışk-ıla zār u āḫ étdüm
Cān u dilden cūnūnum oldu füzūn
Gūyiyā būlbūl eyledüm feryād
'İşk-ıla bî-ķarār aḡlar-iken
Hem-dem ü hem-nişīn ü gām-ḫ'ārum
Beni şeydā o yār-ı dīrīne
Oldı aḫvālūme benüm nigerān
Kıldı bu vech-ile baña güftār
Ki bu ḫüzın ü melāl érdi saña
Vādī-yi gāmde pāy-māl olduñ
N'ichün oldu bu çeşmūñ eşk-feşān
Néce āfetden érdi bu āfet
Ḥaste-ḫāl ü nizār u bî-çāre
Yā ne fettān eyledi meftūn
Kaḡı serv-i revāna dil vérdüñ
Mihr-i-ile figende oldu dilūñ
Néce gün yüzlü şāha olduñ esīr
Étdi bir zerre gibi ser-gerdān
K'olduñ ol fikr-ile perīşān-ḫāl
Sāye-veş ḫāk-i pāsına düşdüñ
Néce şayyād-ı cānā şayd olduñ
Yéne yaķdı bu ķara baḡruña daḡ

631b ve 'ş-şems: "Güneşe ve ışığına (...) andolsun!", Kur'an-ı Kerim, "Şems", 91:1; ve 'd-duḫā: "Andolsun kuşluk vaktine", Kur'an-ı Kerim, "Duhā", 93:1, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 679, 681.

645b zār u āḫ : āḫ u zār **M** (Nüşhaya baḡlı kalındığı takdirde beyitte kafiye yoktur).

664b pāsına : pāyine **M** (Nüşhaya baḡlı kalındığı takdirde beyitte kafiye yoktur).

667. Görmemişdüm seni bu vech-ile zār Derd-mend ü şikeste vü bīmār
Ol İlāh-ı kerīm ḥaḳḳıyçün Ol Ḥudā-yı ‘alīm ḥaḳḳıyçün
Ne mehūn mübtelāsısın déyivér Kaḡı şāhuñ gedāsısın déyivér
[95b] 670. Beni bu sırr-ı ‘ışka sırdaş ét Baña rāz-ı nihānuñ fāş ét
Çünkü ol yār étdi pursiş-i ḥāl Oldı cārī dilüme işbu maḳāl
Yāruñ ism-i şerīfın étdüm yād Eyleyüb bu müseddesi icād

Müseddes der-İsm-i Şerīf-i Ān Şehriyār Berāy-ı Cevāb Dāden Berāy-ı Yār-ı Ġām-güsār

[fā’ ilātün fā’ ilātün fā’ ilātün fā’ ilün]

1. Maṭla’-ı çerḡ-i melāḥat mihridür ol meh-liḳā Aña nisbet ḥüblar encümdür ol *şems-i ḡuḥā*
Mihir-i rüyı pertevdür ‘āleme véren ziyā Tīre-dil ‘āşıklere oldur meh-i bedr-i dücā
Aḡter-i burc-ı behādūr maṭla’-ı mihir-i vefā
Ya’nı **Keyvān-zāde** ol necm-i se’adet **Muştafa**
2. Yok sitārem kevkebüm olmaz karın ol māh-ıla Tālī’i bir olmağ olmazmış gedānuñ şāh-ıla
N’eyleyem çünkim aña kaldı işüm Allāh-ıla Ben gedāya baḳa mı ol şeh bu ‘izz ü cāh-ıla
Aḡter-i burc-ı behādūr maṭla’-ı mihir-i vefā
Ya’nı **Keyvān-zāde** ol necm-i se’adet **Muştafa**
3. Toğdı çün burc-ı şerefden ol se’adet kevkebi Oldı ol şāhuñ Şüreyyā müzesinün kekkebi
Kıldı zerrīn na’lçe çerḡ aña māh-ı yek-şebi Ger kim idügin şorarsañ éy dil ol şīrīn-lebi
Aḡter-i burc-ı behādūr [maṭla’-ı mihir-i vefā]
Ya’nı **Keyvān-zāde** [ol necm-i se’adet **Muştafa**] [96a]
4. Esb-i nāz üzre süvār olduḳça ol mihir-i cihān Ḥing-i gerdün şanuram altındağı esb-i revān
Güyyiā ol raḡşuñ olmuşdur ḳolañı Kehkeşān Māh-ı nev vērür o meh-rünüñ rikābından nişān
Aḡter-i burc-ı behādūr maṭla’-ı mihir-i vefā
Ya’nı **Keyvān-zāde** ol necm-i se’adet **Muştafa**
5. Çerḡ-i ḥüsnün mihir-i ‘ālem-tābidür ol pādşāh Sākī-yi zerrīn-kemerdür bezmine hāyleyle māh
Ḳurş-ı mihir olmuş-durur zerrīn-kedü-yı bezm-gāh * Çerḡ çinī şāhn u nuḳl encüm aña bī-iştibāh
Aḡter-i burc-ı behādūr maṭla’-ı mihir-i vefā
Ya’nı **Keyvān-zāde** ol necm-i se’adet **Muştafa**
6. Kişver-i ḥüsnün **Raḥīmī** şimdi ol sulṭānidür Mihir bir zerrīn-‘aşāyıla anuñ der-bānidür
Bu melāḥat çerḡinün ḥ’urşīd-i nūr-efşānidür Burc-ı ḥüsnün ol ḳamer-ṭāl’āt meh-i tābānidür
Aḡter-i burc-ı behādūr maṭla’-ı mihir-i vefā
Ya’nı **Keyvān-zāde** ol gün yüzlü māhum **Muştafa**

Āşkārā Şoden-i Hilāl-i ‘İd-i Se’adet-encām ve ‘Arz-ı Şikāyet-i Bī-pāyān-ı Şām

[fe’ ilātün mefā’ ilün fe’ ilün]

691. Bülbül-i ḥ’oş-nevā-yı gül-şen-i ‘ışḳ Ya’nı meddāḡ-ı serv ü süsen-i ‘ışḳ
Gül-şen-i ‘ışḳ içinde bülbül-i zār Dil-i pür-ḡārḡār-ı ‘ışḳ-ı nigār
[96b] O gülün ‘ışkıyla şām u şehir Oldı bir ‘andelīb-i haste-ciger
694. Añıcaḳ ‘İd-i vaşl-ı cānānı Dér-idüm cānum ola ḳurbānı
Şavm-ı hicrāna olmuş-ıdı esīr Yédügi demde ḡün-ı ḡasret yer
Ol-ısa pür-şerār-ı āteş-i ‘ışḳ Ben-isem olmuşam müşevveş-i ‘ışḳ
697. Ol ḡarīḳ-ı biḡār-ı derd ü elem Ben ḡarīḳ-ı ‘azāb-ı āteş-i ḡām

3c yek-şebi (?) : 95b M Krş. “yek-çebe/yek-şebe: bir gicelik”, bk. Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 1884.

- Geçürürken bu veche devrânı
Seyr éderken şikeste-dil bî-bâl
700. Göricek şandum anı ebrû-yı yâr
Bu hayâl oldu çünkü baña hayâl
‘İd yârûñ meh-i cemâlidür
703. Ki anuñ ‘İd-i vaşlına her ân
Âh o kurbânlar olduğum kanı
Olıcağ böyle ben suhen-perdâz
706. Gördüm étdi nidâ münâdî-yi ‘İd
Olıcağ ‘İd érdügi zâhir
- [97a] Gül-şen-i ‘İde sâye şalar o serv
709. ‘İdi seyr édüb ol hilâl ebrû
Umaram kim müyesser ola vişâl
Ben bu fikri éderken érdi şâm
712. Mürde-iken bu cân-ı nevmîdî
Bu ümîd étdi şevkümü efzûn
K’ola nezdîk-i va’de-i dîdâr
715. Çün o şâm-ı siyâha oldum esîr
Dédüm éy şeb nihâyetüñ yok mı
Éy şeb-i tîre kır-gün olduñ
718. Tîre-dilsin benüm gibi miskîn
Kara bahtum gibi siyeh-rûsın
Beni düşürdisen şeb-i târa
721. Rengüñ oldu çü reng-i hâme-i hecr
Neden oldu cihân bu resme siyâh
- [97b] Toğmadı kaldı şems-i ‘âlem-tâb
724. Olmaya gibi ‘âlem içre seher
Âh kim zulmetüñe yok pâyân
Okınubdur devât-ı çînî-dehr
727. Yâ cihân tolı dūd-ı âh oldu
Nâme-i hecri yazmağ-ıçün dehr
Çehre-i zengî oldu çerh-i berîn
730. Zikr-i ve’l-leyl étdi mukrîler
Degüb âhum sütünü tırdı sipihr
N’içün étmez hurûs-ı ‘arş fiğân *
733. Éy hurûs-ı seher tır eyle şadâ
Demüñi eyle şûr-ı İsrâfîl
‘Aceb olmaz mısın şadâ-perdâz
736. Yoğsa olduñ mı hecr-ile haste
Ya’ nî güftâra taqatuñ yok mı
- [98a] Oldum ol gece tâ-seher bî-h’âb
739. Baña biñ sâ’at oldu ol şeb-i târ
- Resîden-i Rûz-ı Sa’îd-i ‘İd-i Şafâ-âşâr u Sürûr-îşâr ve ‘Arz-ı Dîdâr u ‘İd-gâh-ı Ân Yâr-ı Mihr-ruşâr**
- Çünkü şubh-ı sa’îd-i ‘İd érdi
- Nâ-geh érişdi ‘İd evânı
Dédiler érdi ‘İd işte hilâl
Yāduma geldi ebrû-yı dil-dâr
Dédüm andâ sürûr-ıla fî’l-hâl
‘İdün ebrûları hilâlidür
Cân vérür cânım olmağa kurbân
Ki olam ‘İd-i vaşlı kurbânı
Güş-ı cânâ érişdi bu âvâz
Dédi yarın-durur o rûz-ı sa’îd
Dédüm oldu bu şavm-ı hecr âhir
Bu çemende hıram éder o tezerv
Mihr-i rüyını ‘arz éder her sū
Ya’nî seyr-i cemâl-i mihr-mişâl
Kûlbeme geldüm eyledüm âram
Eyledi zinde vaşl-ı ümmîdi
‘İşk-ıla hâlüm oldu dîger-gün
Âteş-i şevk téz olur her-bâr
Eyleyüb âh [u] nâle-i şeb-gîr
Şubh olmaz mı gâyetüñ yok mı
Zülf-i cânân gibi uzun olduñ
Âftâbuña olmayalı qarîn
Başuma sen ne kara yazusın
Ola bu bahtumuñ yûzi kara
Şanki olduñ sevâd-nâme-i hecr
Tıtdı mı yoğsa dehrî dūd-ı âh
Varısa ol mihirden étdi hicâb
Şubh-ı rûz-ı kıyâmet ola meger
Ki ‘ıyân ola çeşme-i hayvân
Dûde-i gâmlle tıldı rûy-ı sipihr
Baht-ı ‘âşık gibi siyâh oldu
Oldı pür-dûde-i devât sipihr
Ki ağarur dişleri gibi Pervîn *
Ve’đ-đuhâ zikri ündiledi meger
Devr étmez ki zâhir ola mihr
Ulur mı yoğsa rûbeh-i devrân
Bula her bî-nevâ demüñle nevâ
K’ola bîdâr haşr olur şanub él
Nâleden mi éşitmezüz âvâz
Ki kalubsın bu veche dem-beste
Nâle vü zâra taqatuñ yok mı
Tâb-ı mihr-i nigâr-ıla bî-tâb
K’ola her sâ’at andâ sâl-i hezâr
- Cümle halka nüvîd-i ‘İd érdi

- Oldı güyâ édince şubh zuhûr
 742. Şâhid-i dehr şan olub handân
 Şubh érüb géce gâyib oldı hemîn
 Halk-ı 'âlem çü gördi oldı seher
 745. Toldı her gûşe bâng-i zıkr-i Mecîd
 Halk cem' oldılar muşallâya
 Eyleyüb dilde keşf-i perde-i râz
 748. Rûy-ı 'aczi urub kamu hâke
 H'oş şalub hâk-i 'acze rûy-ı niyâz
 Elde tesbîhi zıkr éder her kes
 [98b] 751. Her kese fikr-i cennet-i dîdâr
 Her kes ister nihâl-i Tübâ'yı
 Tâk-ı mihrâba tutsa yüz her kes
 754. Her kes el kaldurub du'â eyler
 Her kes étdi rücû' hânesine
 Âhîr oldı çü resm-i tâ'ât-i 'îd
 757. Cem' olub her gışinûn aşhâbı
 Olur aşhâbı ile hem şöhet
 Ben gezüb küçe küçe dil pür-gâm
 760. Varmağa kûy-ı yâra tâkat yok
 Bu hevâyıla bî-karâr oldum
 Seyr kıldum taraf taraf gâmgîn
 763. Ağlayub bu gâm-ile âh étdüm
 Êrdi âhîr Bînarbaşî'na râh "
 Néce mecma' ki mecma'-i hûbân
 [99a] 766. Andâ heb hûblar temâşacı
 Şanki bâğ-ı behişt-idi o mekân
 Vérmege ol şerîf câya şeref
 769. Kimi géymiş libâs-ı gül-günî
 Kimi géymiş beyâz câme revân
 Kimisi süsenî géyer hil'at "
 772. Kimi géymiş libâs-ı 'anber-fâm
 Kimisi sebz-püş u dil hurrem
 Kimi géymişdi andâ surh şiyâb
 775. Kimisi géymiş-idi mâ'îler
 Andâ bir câmeihâ-yı gün-â-gün
 Dil-rübâlar éder çü serv-i revân
 778. Sürinür yanlarıncâ 'âşikler
 Kimi binmiş şalıncağa bî-bâk
 Yoğaru gétse şalınur dil-dâr
 [99b] 781. Gelse bälâdan ol meh-i tâbân
 Kimisi olmuş esb-i nâza süvâr
 Hem-'inân olsa iki esb-i revân
 784. Ben bu cem'iyete kılınca nâzâr
 Ki degül kimse kimseden âgâh
 Dil-i mecrûha merhem-i kâfûr
 Âşkâr étdi şubhdan dendân
 Güyiyâ penbe içre misk-i Çin
 Tutdı âfâkı şavt-ı mukrîler
 Kimi tevhi'd éder kimi temcîd
 Ol mekân-ı behişt-âsâya
 Her gışı eylemekde Hakk'a niyâz
 Nâliş étmekde İzid-i pâke
 Cümle ol bî-niyâza tâ'ât-sâz
 Hâl-i dil-ber geçerdî dilden pes
 Baña dîdâr-ı yâr u kûy-ı nigâr
 Ben dilerdüm o qaddi Tübâ'yı
 Baña ebrû-yı yâr olurdu heves
 Dil turub fikr-i merhabâ eyler
 Varub érişdi âşyânesine
 Buldı pâyânını 'ibâdet-i 'îd
 Cümle etbâ'-ile ahhâbı
 H'oş neşât-ıla eyleyüb 'izzet
 Bî-kes ü mübtelâ-yı derd ü elem
 Ya'nî bir bendeyem liyâkat yok
 Râh-ı hayretde hâk-sâr oldum
 Sû-be-sû küçe küçe zâr u hazîn
 'Âkıbet 'azm-i 'îd-gâh étdüm
 Zâhir oldı o mecma'-i dil-h'âh
 Néce hûbân ki reşk-i hûr-ı cinân
 Cân u dil milketine yağmâcı
 Ki éde seyr-i cenneti hûbân
 Turmuş aşhâb-ı hüsn şâf-ber-şâf
 K'ola gül-püş-ı serv-i mevzûnî
 Şanki ebr-i seffîd-i mihr-i cihân
 Çerh-i nîlî içinde mihr-şifat
 Çün şeb-i târ u mâh-ı bedr-i temâm
 Kûy-ı serv-i revân bâğ-ı İrem
 Şafağ içre çü mihr-i 'âlem-tâb
 Güyiyâ şuda aq nîlüfer
 Görinürdi çü reng-i bûkalemûn
 Gül-şen-i 'îdi sū-be-sū seyrân
 Sâye-veş hâk-ile olub yek-ser
 Şan melekdür tutar reh-i eflâk
 Géder elden qarâr-ı 'âşik-ı zâr
 Çerh urur şevk-ıla çü çerh-i revân
 Raşş-ı gerdûnda mihr-i 'âlem-vâr
 Dér gören étdi Mihr ü Mâh kıran
 Dédüm érişdi rûz-ı haşr meger
 Her kes öz hâline éderdi nigâh

- Her gişi gendü yârına nigerân
 787. Her gişi göz tütüb nigârına
 Vardum ol cem'e ben de ser-gerdân
 Geşt-i eṭrâf-ı 'îd-gâh étdüm
 790. Andâ bir şuffe-i şafâ gördüm
 Döşemişler serîr-i şâhâne
 Muntazır cümle hâlk vâlih ü zâr
 793. Ben de bir güşede qarâr étdüm
 Tâ görem ben daḥı ne şâhdur ol
 Bir zemândan bu hâlk cûş étdi
 [100a] 796. Gördüm ol şâh geldi devletle
 Çıkdı cün şeh-nişîne ol sulṭân
 'İzz ü nâz-ıla ol melek-mânzâr
 799. Andâ dîdârin étdi 'arz ol cân
 Sîm ü zer buña şanma ola behâ
 Her kime cezbe érdise andan
 802. Nâzâr édüb o şâha bî-pervâ
 Étdi andâ qarâr u ḥurrem ü şad
 Hıdmetinde yélüb yöpürdi şabâ
 805. Görüb ol servi böyle h'oş-reftâr
 Gelüb ol şâha her sehî-kâmet
 Oldı bu mihre göre her meh-veş
 808. Ki tülû' édüb olsa mihr 'iyân
 Ehl-i ḥüsnüñ bu deyr-i 'âlemde
 Nâzâr édüb o serv-i âzâdâ
 [100b] 811. Dér-idüm eyleyüb o şâha nidâ
 Serv-ḳaddüñe oldı dil bende
 Ḳâmetüñ serv-i bâğ-ı behcetdür
 814. Bu néce müy-i kâkül-i dil-cü
 Dehenüñ fikri cānuma éy meh
 Görinür leblerüñde ḥâl-i siyâh
 817. Geçdi cāndan o ḥançer-i müjgân
 Gün yüzüñ Ka'be-i ulû'l-elbâb
 Devr-i mihr-i ruḥuñda ay ser-mest
 820. Ol şeh-i şeh-nişîn-i 'izz ü vaḳar
 Tâ maḥall-i ḡurûba deg ol rûz
 Çünki ol serv-ḳadd ü gül-ruḥsâr
 823. Dil ü cāndan olub şenâ-h'ânı
 Yüzüm oldı yoluñda ḥâk-i ḳadem
 Serv-i ser-keş gibi gel éy meh-veş
- Ne ṭarafdan gele déyü ḥayrân
 Muntazırdur ḳudüm-ı yârına
 Derd-mendâne eyledüm seyrân
 Her yaña cân-ıla nigâh étdüm
 Şeh-nişîn-i feraḥ-fezâ gördüm
 Menzil olmağa şâh-ı ḥübânâ
 Ki gelüb 'arz éde o şeh dîdâr
 Maḳdem-i şâha intizâr étdüm
 Néce kişverde pādşâhdur ol
 İzṭırâb eyleyüb ḥurûş étdi
 'İzz ü iḳbâl-ile se'âdetle
 Ṭurdi dîvâna cümle pîr ü cüvân
 Ṭaraf-ı 'îd-gâha ḳıldı nâzâr
 Güyiyâ Mısr'a Yûsuf-ı Ken'ân
 Ki gören cân u ser éderdi fedâ
 Çekdi el ḥâşılı dil ü cāndan
 Biñ dil ü cân-ıla olurdu gedâ
 Şaldı bezm-i neşât için bünyâd
 Serv-i âzâd bende oldı aña
 Ḳodi el arḳasını yére çenâr *
 Ḳadd-i ḥâmde ḳalub éder 'izzet
 Şems-i raḥşân yanında encüm-veş
 Muзмаḥill ola nûr-i necm revân
 O şanem bütlerin şır ol demde
 Sâye-veş ḳaldum andâ üftâde
 Ben de kim bendeñüm be-ḥaḳḳ-ı Ḥudâ
 Kâkülüñ şaldı cānumı bende
 Hey ne ḳâmet bu ne ḳıyâmetdür
 Sünbül-i gül-şen-i dil ancaḳ bu
 Reh-i mülk-i 'ademde tüşe-i reh
 Şanki cānumda dâğ-ı 'ışḳ éy şâh
 Berg-i süsen bitürdi gül-şen-i cân
 Ṭâḳ-ı ebrûlaruñ aña mihrâb
 Oldı 'âşîḳler âftâb-perest
 Pādşâh-ı serîr-i 'ismet ü ḡâr
 Andâ oldı çü mihr-i 'âlem-sûz
 Eyledi ḳaşd-ı 'azm-i gül-şen var
 Dédüm éy mürde cismümüñ cānı
 Baş ḳadem aña cümleden aḳdem
 Ḥâk-i rāhumdan olma dāmen-keş

804b aña : baña **M**824b aḳdem : evvel **M** (Nüşhaya bağı kalındığı takdirde beyitte kafiye yoktur).825b rāhumdan : rāhuñdan **M** (Beyte her iki şekilde de mana verilebilmekle birlikte öncesinde ve sonrasında gelen beyitlerde (*dédüm*, B. 823; *yüzüm*, B. 824; *ḥâküm*, B. 827; *siyâh-isem*, B. 828, *başuma*, B. 829) birinci tekil şahıs anlatıma yer verilmesi burada da kelimenin “rāhumdan” okunması gerektiğini düşündürmektedir).

- [101a] 826. Gerd-i rāh oldı cism-i derd-ālūd
Ger qadēm başsañ éy dūr-i pākūm
N'ola hāk-i siyāh-isem nāzār ét
829. Devr-i mihrūñde tañ midur éy meh
Hey kıyāmet kudūmuñ-ile revān
Maqdemūñ ercūmend kıldı bizi
832. 'Ākıbet ol meh-i felek-rif'āt
'Azm-i rāh étđi 'izz ü rif'ātle
Bulđı ol rüz-ı vaşla da pāyān
835. Böyledür tavr-ı çerh-i kej-reftār
Mey-i nūşış şunarsa bir dem dehr
Şunsa ger cām-ı pūr-mey-i vuşlet
838. Bezm-i 'ālemde kanı 'İş ü tārāb
Bu bezimden saña ne var qalur
Hāşılı kışşadur dile neçe sāl
- [101b] 841. Gāh dīdār-ı yār-ıla hāndān
Cevher-i 'ışka dil olub kāni'
'İşka h'orsend-idi dil-i nālān
844. Geçdi bu hāl-ile neçe meh ü sāl
Meh ü sāl-ile geşt édüb şehri
- Verziden-i Şarşar-ı Hāzān der-Bāğ-ı Būstān-ı Behişt-şān ve Yār (?) Mülākāt
Kerden-i Sırr-ı 'İşk-ı Mā Dil-i Ser-gerdān**
- Söyle éy 'andelīb-i faşl-ı hāzān
847. Sensin ol zār bülbül-i gül-i 'ışk
Sen o gül-zāra olma bülbül-i zār
Gül-i gül-zār-ı 'ışka ol bülbül
850. Ol dil-efgār-ı verd-i bāğ-ı 'ışk
Bülbül-i bāğ-ı dehr olursa da lāl
Ki_édesin nakl ser-güzeştūñden
853. Dé yēne érđi kışşa-i guşşā
- [102a] Çünki faşl-ı hāzān érişđi revān
Esdı gül-zāra tünd-bād-ı fenā
856. Berg ü bārını bāğūñ étđi revān
Tolmış-ıdı hevā-yı germle dehr
Būstāna érişđi tābiş-i teb
859. Āteşin āh édüb sipihr şaçar
Cümle eşcār oldı āteş-bār
Dehrūñ édüb nāzār hāzānına
862. Bunı gördi çenār olub me'yūs
Serv sersem olub bu hāletden
Serv-i āzāde_esir-i gām oldı
865. Hātırına bihūñ érişđi gubār
- Dāmenūñ olsa n'ola gerd-ālūd
Kuhl ola 'ayn-ı 'āleme hākūm
Nāzārūñ kīmyāsı-ile zer ét
Başuma gün toğar-ısa nā-geh
Tāze cān bulđı bu dil-i bī-cān
Qadēmūñ ser-bülend kıldı bizi
Şāh-ı Kisrā-nihād u Cem-haşmet
Vardı qaşırına érđi devletle
Hāşılum yēne fūrkat oldı hemān
Eylemez bir qarāra hēc qarār
Cām-ı 'İşin éder o dem pūr-zehr
Vérür ardınca bāde-i fūrkat
Ki_olmaya āhırinde şūr u şā'āb
Yēne derd-i ser-i hūmār qalur
Rāh-ı 'ışk içre yörürem pā-māl
Geh gām-ı iftirāk-ıla giryān
Fikret-i vuşlete olur māni'
Ma'nide 'ışka 'āşik étđi hemān
Dil[e] geh şādī érđi gāh melāl
Seyr éderdüm bu yüzden ol mihrı
- Lāl olmadısa zebān-ı beyān
Lāl olmaz zebān-ı bülbül-i 'ışk
Gülleri zāyıl ola qala hār
Şanma kim sermedī qalur her gül
Dile ur lāle gibi dāğ-ı 'ışk
Sende güyā ola zebān-ı hāl
'İşk-ıla seyr-i küh [u] deştūñden
K'ala nerges o kışşadan hişşe
Geldi esdi şavurdı bād-ı hāzān
Güllerin gül-sitānuñ étđi hebā
Heb qaba yél qaba yéli nālān
Āteşin ebr éderdi şanki sipihr
Şararub beñzi tıtdı reng-i zeheb
Zerd-evrāk-ı bāğı şanki şerer
Şanki tūfān-ı Nūh-ıdı éy yār
Bāğūñ od düşdi yēne cānına
El ele urdı édüben efsūs
Diñelüb qaldı şöyle hayretten
Mübtelā-yı gām ü elem oldı
Qaldı gerd-i gām içre zār u nizār

839a "bezmden" kelimesi vezin gereği "bezimden" şeklinde okunmalıdır, krş. *bezingāh*, bk. Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 416.

- Oldı bu guşşâden enâr hâzîn
Çâkdür sînesi bu gâmler meger
868. Çün üzüm kesmege olundı yarağ
[102b] Âba dönmişdi zehre-i engür
Şararub beñzi gendüden gétđi
871. Ağlamağ-ıla kalıcağ bî-kes
Havfdan haste oldı kalmadı fer
Dil uzatduğ-içün behâra revân
874. Qaldı miskîn benefşe dil pür-gâm
Lâlenüñ pür derünü dağ-ı belâ
Nâhun-ı hâr urub 'izârına gül
877. Beñzini havf ağartdı yâsemenüñ
Oldı berbâd her gül-i gül-zâr
Çünkü berbâd gördi berg-i güli
880. Ben de bu faşl içinde ser-gerdân
Beni ser-geşte eylemişdi hevâ
Tutub ol demde râh-ı küh [u] deşt
883. Çeşm-i 'ibret açub o demde revân
[103a] Gördüm olmuş cemi' i eşyâ lâl
Her biri dehrden şikâyet éder
886. Dér-idi nâle eyleyüb bülbül
Her çemen uzadub zebân-ı hâl
Ki cihân fânîdür beğâ umma
889. İki yüzlülüg étdi saña cihân
Bağ mâtem-serây-ı hasretdür
Sünbül-i dil-güşâsı mâr-ı siyâh
892. Servler düd-ı âh-ı haste-dilân
Hançer-i dil-şikâfdür süsen
Şâh-ı güldür sinân-ı derd ü belâ
895. Ahker-i nâr-ı hecirdür nerges
Dil-i pür-hün-ı 'âşikân lâl
Âteşin gül ki avlasın bülbül
898. Qurı gavgâ şadâ-yı bülbül-i bağ
[103b] Pür-şafağ şanma çerğ-i câm-ı şarâb
Ser-nigün câmdur bu çerğ-i dü-tâ
901. Güş-ı cânâ érişdi çün bu şadâ
Aldı hayret beni bu hâletden
Añladum kim fenâsı var dehrün
904. Eyleyüb bu fenâ-yı dehre nâzâr
- Cigeri pâre pâre dil hünin
Dâneler katre katre hün-ı ciger
Göricek kes düşüb bozuldı bağ *
Havf éderdi ki bağdan düşe dūr
Belki bu korqudan ödı şıtdı
Qaraşu tıldı dıde-i nerges *
Ki gözin açâ dehre éde nâzâr
Qurudı süsenün dili bu zemân
Egnine géydi câme-i mâtem
Dil-i pür-hün-ı bağdı güyâ
Müy-ı pür-târını yolar sünbül
Kâmetin kıldı hâmbu gâm çemenün
Kalmadı gül-şen içre illâ hâr
Bülbülün guşşâden tutıldı dili
Eyledüm kaşd-ı 'azm-i geşt-i hâzân
Güyyâ gird-bâd-ı deşt-i belâ
Eyledüm gül-sitânları gül-geşt
Eyledüm güşe güşe seyr-i hâzân
Kalmamış guşşâden mecâl-i maqâl
Hâl diliyle hikâyet éder
Néce ol dem ki devr-i hüv-ı gül
Eyler-idi bu veche kıll-ü-kâl
Bî-vefâ hübdan vefâ umma
Şanma faşl-ı behâr u faşl-ı hâzân
Gül-sitân dâr-ı derd ü miñnetdür
Şanma anı haqîkatâ dil-h'âh
Şuları eşk-i çeşm-i eşk-feşân
Neşter-i hün-feşân berg-i çemen
Gönçe peykân-ı cân-sitân meşelâ
Gülleri dilde dağ-ı hırmân bes
Eşk-i çeşm-i fütâdegân jâle
Şerer-i cân-güzârdur néce gül
Hüsn-i bî-hüde hüv-ı gül-i bağ
Saña kan içürür degül mey-i nâb
Andâ heç tura mı şarâb-ı şafâ
Dil meşâmına tıldı büy-ı fenâ
Dile çok hâlet érđi hayretden
Yok beğâsı bu dehr-i bed-mihrün
Zânü-yı hayrete kodum çün ser

868a kesmege : kesmele **M** (Kelimenin, *kāf* harfine ait keşidenin çekilmediği düşünülerek “kesmege” şeklinde okunmasını teklif ediyorum).

897a avlasın (?) : **كش** **M**. “avlamak: dadandürmak, yemlemek, yem dökmek, dâne dökmek, bend komağ, benk komağ, dâne saçmak, mezelemek, gendine çekmek, cezb etmek”, bk. Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 303. Krş. *Gül 'arızın üstinde o zülfeyn-i semen-sâ / Şan kurdı duzağ avlamağa bülbül-i şeydâ*, bk. Mine Mengi, *Mesihî Dîvânı*, 2. Baskı, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2014), 109, G. 2:1.

- Yapdı ten çeşminüñ kapusını h'āb
Geldi ol šāh-ı kişver-i ma'nī
907. Dédi éy mübtelā-yı 'ışk-ı mecāz
Olduğuña mecāz-ı 'ışka esīr
Ehl-i 'ışkuñ bu da tārīkatıdur
910. Eyleyüb tā ki kesb-i isti'dād
Bundan anı güzer gerek ammā
Bu şuver 'āleminden eyle güzer
913. Şanma naşş-ı nigārī zātīdür
[104a] Ol ki zātī degül-durur kâyim
Ne kadar-ısa da bu çār ezdād
916. Āb u gil naşşına қо bağlama dil
İste naşşkâşını ki bī-ālet
Cāmı vér 'ışk-ıla Hüdā yolına
919. Cām-ı şehvānī ile mest olma
Mey-i 'ışk-ı hākīkīyi nūş ét
Bu kelāmı çün istimā' étdüm
922. Pâyine düşdüm andā çün dāmen
- Der-Ta'rif-i 'İşk-ı Pāk ve Taleb-kārī-yi Dil-i 'İşk-şerār (?) Der-gāh-ı Hāk-ı Celle Celāl**
- 'Ākil-iseñ cihānda éy 'ākil
'Ākil oldur ki ola ferzāne
925. 'Ākil-iseñ budur olan lāyik
'İşkdur mebdē'-i zemīn ü zemān
'İşkdur mürşid-i reh-i tahkīk
[104b] 928. 'İşkdur maşşad-ı ulū'l-elbāb
'İşk-ıla şābit oldı 'ālem-i hāk
'İşk-ıla oldı hīl'at-ı 'ālem
931. 'İşk-ıla bī-қarār oldı sipihr
'İşk-ıla қatre bahrá bulur rāh
'İşk mecnūni ola 'ākil olan
934. 'İşkı eyle füsürde cismüñe cān
Қıl-ü-қālūñi kıl maқālet-i 'ışk
Cevher-i 'ışkuñ ol hārīdārı
937. Yōri deryā-yı 'ışka ol gāvvaş
'İşkdan bir nefes cüdā olma
'İşk u meşküñ selām-ı 'ışk olsun
940. Şüretā 'ışka bende olsañ ger
Her nefes saña yār 'ışk olsun
Olımazañ hākīkate dem-sāz
[105a] 943. Yā Rāb eflāk-i bī-қarār hāk-ı
Enbiyā aşfiyā şefā'atiçün
Seyyid-i ins ü cān hāk-ıyichün
- Dīde-i cānā érdi feth-i bāb *
Mürşid-i rāh-ı 'ışk-ı Hāk ya'nī
V'éy esīr-i hevā-yı 'ışk-ı mecāz
Ġām yéyüb olmağıl şaқın dil-gīr
Ki mecāzī belī hākīkatıdur
Āteş-i 'ışka olasın mu'tād
Ki 'iyān ola milket-i ma'nā
Mülk-i ma'nādan eyle seyr ü sefer
Zātuñ ol 'ārīzī şıfātıdur
Bu şıfāt andā ola mı dāyim
Ki andan olan şuver bula bünyād
Naşş tutmaz bilürsın āb u gil
Naşş éde böyle nāzenīñ şüret
Gédegör şer'-i Muştafā yolına
Hāk-ı'a tap gel hevā-perest olma
Bu heves cāmını ferāmūş ét
Şevқdan cān-ıla semā' étdüm
Қomadum dağı dāmenin elden
- Olma ahvāl-i 'ışkdan gāfil
Hāl-i 'ışk-ıla ya'nī dīvāne
Dāyimā 'āşik olasın 'āşik
'İşk-ıla oldı hāl-ı kevn ü mekān
'İşkdur 'āşike refīk u şefīk
'İşkdur reh-nümā-yı şeyh ü şebāb
'İşk-ıla devr éder bu heft-eflāk
'İşk-ıla buldı perveriş ādem
Dāğ-ı 'ışkı dilinde māh [u] mihr
'İşk-ıla zerre mihre bulur rāh
'İşk meftūni ola kāmīl olan
'İşkı dil kişverine kıl sultān
Eyle vird-i zebānuñ āyet-i 'ışk
Naқd-i cān-ıla kıl bu bāzārı
Elūñe gire tā ki gevher-i hāş
Қayd-ı dünyāya mübtelā olma
Güft-ü-güyuñ kelām-ı 'ışk olsun
Mülk-i ma'nāda olasın ser-ver
Hem-dem ü gām-güsār 'ışk olsun
Bārī olsun tufeylūñ 'ışk-ı mecāz
'Ālem-i hāk-i üstivār hāk-ı
Evliyā etkīyā kerāmetiçün
Fāhr-i peygāmberān hāk-ıyichün

946. Çār-yār-ı güzîn-i dîn hâkķı
 Âteş-i sîne-i germ hâkķıyıçün
 Dil-i pür-hâr-hâr hâkķıyıçün
 949. Anlaruñ hâkķıçün ki şâm u seher
 Géceler olunan şenâ hâkķı
 Ciger-i tâb-nâk hâkķıyıçün
 952. Bu **Rahîmî**'ye feyz-i rahmet kıl
 Sâķî-yi luftuñ eyle aña refîķ
 Ayağa şalmasun şarâb-ı hevâ
 955. 'Işķ cāmıyla anı mest eyle
 Ki ére cām-ı 'ışķ neş'eleri
 Şava 'aķluñ hūmarını tā dil
 [105b] 958. Géde taķlıdı érişe tevfiķ

Hātime-i Kitāb

- Hamdülillāh ki oldı nazm temām
 Baħrī olub bu baħr-ı ma'nāyā
 961. Oldı elfāzı çün şadef rūşen
 Bu dūrer-bār-ı luft-ıla yek-bār
 Baħr-ı taħ'umdan eyleyüb dūr-çîn
 964. Tā ola bu ferāyid-i şeh-vār
 Umaram hem Hūdā-yı dānādan
 Bulduğı demde işbu nazm nızām
 967. Ya'nī bir bāğ-ı pür-melāl ola
 Ola rengîn sözüm o ravzaya gül
 Dilerem kim bu gül-şen-i zībā
 970. Teng-diller édüb anı seyrān
 Hem ola hem-zebān-ı hāste-dilān
 [106a] Ehl-i 'ışķuñ elinde bu her bār
 973. Ki_ola 'uşşāķa zikr[i] vird-i zebān
 Ŗōmaya her gözēl dilinden anı
 Ola her gül eline peyveste
 976. Hem-zebān ola her şuhen-sāza
 Ola her söz hūm-ı şarāb-ı 'ışķ
 Kim içerse bu bāde-i bī-gāş
 979. Ehline kıl bu cāmı leb-ber-leb
 Kıl bu cāmı sezā-yı meşreb-i şāf
 Ola aħbāba dārū-yı nūşîn
 982. Nūş éderse bu cāmı merd-i hasūd
 Ki_ola içdügi demde zehresi çāk
 Tā ki kec-bîn olub o bed-gevher
 985. Līk taħsîn u ta'n-ı merd-i hasūd
 H'os göre bunı merd-i nūkte-peğîr
 [106b] Hāşılı işbu nazm-ı gevher-bār
 988. Dilerem tuhfē ola yārānā

Āl u aşhāb-ı tābî'în hâkķı
 Sūziş-i āh-ı nerm hâkķıyıçün
 Dīde-i eşķ-bār hâkķıyıçün
 'Işķ-ı pāk-ile ola hāste ciger
 Şubh-gāh olunan du'ā hâkķı
 Sîne-i çāk çāk hâkķıyıçün
 Cāmını pür-mey-i maħabbet kıl
 Bezm-i 'ışķuñ tā ki bula refîķ
 Dest-gîr ol mey-i şafā şun aña
 Ya'nī mest-i mey-i elest eyle
 Géde benlik şarābı derd-i seri
 Mey-i 'ışķ éde anı lā-ya kıl
 Keşf ola rüy-ı şāhid-i taħķîķ

Silk-i dūr-dāne gibi buldı nızām
 Derc kıldum dūr-i girān-māye
 Ma'nī-yi hāş içinde dūr-r-i 'Aden
 Rişte-i ma'nī oldı gevher-bār
 Derc kıldum néce güher rengîn
 Ehl-i diller ayağına ĩşār
 Hāyy Kayyūm u Rābb-i a'lādan
 Kıla rağbet kamu havāş u 'avām
 Gül-şen-i pür-gül-i hayāl ola
 Oķıya güller anı çün bülbul
 Ehl-i dil olana [ola] me'vā
 Olalar dil-güşā vü [hem] hāndān
 Merhem-i hātır-ı şikeste-dilān
 Ola bir sübhā pür-dūr-i şeh-vār
 Hāste-i 'ışķa fikri merhem şān
 Tāze gül-deste gibi elden anı
 Şāh-ı gül üzre şanki gül-deste
 Yār-ı hem-sāz şāhib-i rāza
 Kıla nūş édeni hārāb-ı 'ışķ
 Hīrmen-i şabrına ura āteş
 Nūş-ı h'od-bîn eyleme yā Rāb
 Lāyik-ı meclis-i ulū'l-inşāf
 Merd-i hūssāda cām-ı zehr-āyîn
 Ola dārū-yı merg-i zehr-ālūd
 Kıla nār-ı hāsed vücūdını hāk
 Kılmaya işbu nazma egri nāzār
 Ne ziyān érgürür bu nazma ne sūd
 Ki olur tuhfetü'l-faķîr ü hāķîr
 Ser-be-ser oldı cümle beyt[i] hezār
 Güyiyā sübhā-i hezār-dāne

Nazma tārīḥ pūr-nizām oldı
990. Umaram eyleyen bu sübhayı seyr

Seb'a-i Seyyāre ^[Sene 946] temām oldı
Nāzımına éde du'ā-yı ḥáyır

EK: Bursa Ulu Cami müezzin mahfilinde yer alan Rahîmî'ye ait nestalik levha.¹²⁶

¹²⁶ Bursa Ulu Cami'nin hatları konusunda yapılmış tespit edebildiğim kaynakların hiçbirinde bu levhanın görüntüsü yoktur. Hicabi Gülgen'in makalesindeki görsel ise okunamayacak kadar bulanıktır, bk. Gülgen, "Bursa Ulu Cami Müezzin Mahfili ve Tezyinati", 71. 29.07.2024 tarihinde hattı yerinde tespit ettiysem de önüne yerleştirilen cam mahfaza nedeniyle yazının net görüntüsünü elde etmek pek de mümkün olmamıştır. Son hâli, ekte görüldüğü gibidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Eski Yazı El Yazması ve Matbu Eserler

Olca, Osman Fevzi. *Amasya Meşâhiri*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY09382, 1947.

Rahîmî. *Kitâb-ı Seb' a-Seyyâre*. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Manisa Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu, Nr. 213, vr. 71b-106b. Müstensih: 'Alî bin Maḥmūd. İstinsah Tarihi: Sene 975, Evâyl-i Şehr-i Zî'l-ka'de (28 Nisan-7 Mayıs 1568).

Şemseddîn Sâmi. *Ḳāmûsu'l-A'lâm*. 3. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Mihrân Matba'ası, 1308.

Ṭayyârzâde Aḥmed 'Aṭâ. *Târîḫ-i 'Aṭâ*. 4. cilt. İstanbul: Şeyḫ Yaḥyâ Efendi Matba'ası, 1293.

Tuman, Mehmed Nâil. *Tuhfe-i Nâilî*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 611/1, 1368.

Arşiv Belgesi

Bursa Şer'iyye Sicili. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. MŞH Meşihat, MŞH.ŞSC.d. Defterleri. Defter Nr. A-42.

Araştırma - İnceleme Kitapları ve Makaleler

Abdurrahman Câmî. *Evliya Menkıbeleri [Nefahâtü'l-Üns]*. Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi. Hazırlayan: Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara. 1. Baskı. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2011.

Alpay-Tekin, Gönül. "Anka ve Güneş". *Simurg'un Kanadı - Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri* içinde 317-355. Hazırlayanlar: Selim S. Kuru ve Sibel Kocaer. 1. Baskı. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2020.

Alpay-Tekin, Gönül. "Gökyüzüne Çıkan Tarihî-Efsanevi ve Dinî Şahsiyetler". *Simurg'un Kanadı - Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri* içinde 491-520. Hazırlayanlar: Selim S. Kuru ve Sibel Kocaer. 1. Baskı. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2020.

Arat, Reşit Rahmeti. "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu". *Reşit Rahmeti Arat Makaleler Cilt I* içinde 32-68. Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987.

Arseven, Celal Esad. *Sanat Ansiklopedisi*. 5. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Maarif Basımevi, 1958.

Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. Hazırlayan: Filiz Kılıç. 3 cilt. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.

Azamat, Nihat. "Ali b. Meymûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. II:411-412. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Beckmann, Sabine. "The Mystery of Taurus-kowing the Way Possibilities for Astronomical Knowledge in the Bronze Age". *Journal of the Washington Academy of Science* 91, 1 (2005): 55-68.

Beyânî Mustafa bin Carullah. *Tezkiretü's-Şuarâ*. Hazırlayan: İbrahim Kutluk. 1. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Bıyık, Tuğba. "Mihri Hatun Divanı'nda Tespit Edilen Özgün Kelime Kullanımları ve Bağlamsal Açından Farklı

- Bir Bağdaştırma Örneği”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 2, 4 (2018): 213-221.
- Brown, Robert. *Researches into the Origin of the Primitive Constellations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians*. Volume: I. London, Edinburg, Oxford: Williams and Norgate, 1899.
- Burmaoğlu, Hamit Bilen. “Lâmi‘î Çelebi Divânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânı’nın Tenkidli Metni)”. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1983.
- Büyükkarcı, Fatma. *Firdevsî-i Tavîl and His Da‘vet-nâme (Interpretation, Transcription, Index, Facsimile and Microfiche)*. Sources of Oriental Languages and Literatures 29. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 1995.
- Çavuşoğlu, Mehmet. *Divanlar Arasında*. Ankara: Umran Yayınları, 1981.
- Çetindağ, Yusuf. *Şiir ve Tenkit -Türk, İran ve Arap Tezkirelerinde-*. 1. Baskı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010.
- Demirkazık, Hacı İbrahim. *Mustafa Fennî Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. 1. Baskı. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2022.
- Deniz, Sabahat. “16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî-Fuzûlî-Hayâlî Beğ-Nev‘î-Yahyâ Beğ)”. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1992.
- Develi, Hayati. “Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* XXVIII (1998): 81-228.
- Donuk, Suat. *Türk Edebiyatında Vefeyâtname ve İsmail Belîğ’in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân’ı*. Editör: M. Fatih Köksal. 2. Baskı. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- Edirneli Aḥmed Bâdî Efendi. *Armağan (Proverbs and Idioms in the Classical Ottoman Poetry)*. Hazırlayanlar: Süreyya Ali Beyzadeoğlu, Müberra Gürgendereli ve Fatih Günay. Sources of Oriental Languages and Literatures 63. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 2004.
- El-Fergânî. *Cevami İlm en-Nücûm ve Usûl el-Harekât es-Semâviyye (Astronominin Özeti ve Göğün Hareketlerinin Esasları)*. Çeviren: Yavuz Unat. 1. Baskı. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012.
- Erünsal, İsmail E. *The Life and Works of Tâcî-zâde Ca‘fer Çelebi, with a Critical Edition of His Divân*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*. Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı. 3. cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Fuzûlî. *Türkçe Divan*. Hazırlayanlar: Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel ve Müjgan Cunbur. 1. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1958.
- Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi. *Hulâsatü'l-Vefeyât (Bursa’da Medfun Meşâyih’in Kısa Hayatı)*. Hazırlayan: Mustafa Demirel. 1. Baskı. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri Tercemesi ve Şerhi*. 4. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2017.
- Gülgen, Hicabi. “Bursa Ulu Cami Müezzin Mahfilî ve Tezyinatı”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2016): 51-72.
- Güneş, Murat. “Ḥâlîs İbrâhîm-i Pozarefçevî [öl. 1752] Mecme‘u’l-Emsâl (İnceleme, Tenkitli Metin, Dizinler, Açıklamalar)”. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2020.
- Hayretî. *Divan*. Hazırlayanlar: Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.
- Hesiodos. *Theogonia - İşler ve Günler*. Çevirenler: Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu. 1. Baskı. İstanbul:

- Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- İsen, Mustafa ve Hamit Bilen Burmaoğlu. “Bursa Şehr-engîzi (Lami’î Çelebi)”. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 3 (1987): 57-105.
- Kaçalin, Mustafa S. “Seb’ a-yi Seyyâr Adı Üzerine Birkaç Söz”. Emîr Nizâmuddîn Alî Şêr-i Nevâyî. *Seb’ a-yi Seyyâr (Yedi Gezegen)* içinde 8-10. Hazırlayan: Güzin Tural. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.
- Kaplan, Yunus. “Rahîmî, Abdurrahim Rahîmî Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. XV:317-318. 2. Baskı. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2023.
- Kara, Mustafa. *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*. 1. Baskı. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012.
- Karaköse, Saadet. “Fuzûlî-Emrî: ‘Dâmen’ Ölçeğiyle İki Sahanın Panoraması İki Şairin Sosyal Konumu ve Üslubu”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2, 1 (2019): 67-102.
- Kaya, Bayram Ali. “Taşlıcalı Yahya”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XL:156-157. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Kayabaşı, Bekir. “Kâf-zâde Fâ’izî’in Zübdetü’l-Eş’âr’ı”. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, 1997.
- Kepecioğlu, Kâmil. *Bursa Kütüğü*. 4 cilt. 2. Baskı. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü’ş-Şuarâ*. Hazırlayan: İbrahim Kutluk. 2 cilt. 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Koçu, Reşat Ekrem. *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1969.
- Köksal, M. Fatih. “Edebiyatımızda Kalıp Sözler ve Divan Şiirinden Dört Örnek”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 30 (2003): 331-348.
- Kundakçı, Emre. “Ahkâmü’l-Küllîyye ‘Alâ Tahvîl-i Sini’l-‘Âlem: Dil İncelemesi, Metin, Türkiye Türkçesine Aktarım, Sözlük, Tıpkıbasım”. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2020.
- Kuru, Selim S. “Mesnevî Biçiminde Aşk Hali: Birinci Tekil Şahıs Anlatılar Olarak Fûrkat-nâme, Heves-nâme Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4: Nazımdan Nesire Edebi Türler* içinde 169-183. Hazırlayanlar: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru ve Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2009.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)*. 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Küçük, Sabahattin. “Türkçede Şüphe Bildiren ki Edatı Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* LIII, 426 (1987): 367-372.
- Me’âlî. *Dîvân [Analysis, Text, Translation, Explanation, Index, Facsimile]*. Edited by Hakan Taş. Sources of Oriental Languages and Literatures 149. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 2021.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Hadâiku’ş-Şakâ’ik (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Hazırlayanlar: Bilal Alpaydın ve Fatih Odunkıran. 2 cilt. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. Hazırlayan: Nuri Akbayan. Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman. 6 cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mehmed Şemseddin. *Bursa Dergâhları - Yâdigâr-ı Şemsî I-II*. Hazırlayanlar: Mustafa Kara ve Kadir Atlansoy. 1. Baskı. Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.
- Mengi, Mine. *Mesihî Dîvânı*. 2. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2014.
- Muhammed. *Ferruḥ u Hüma (Ferruḥnâme)*. Edited by Semih Tezcan and İsmail Hakkı Aksoyak. Sources of Oriental Languages and Literatures 148. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 2021.
- Musaffâ, Ebu’l-Fazl. *Ferheng-i Istulâhât-ı Nücûmî [= A Dictionary Astronomical Terms (Accompanied with*

- Cosmic Words in Persian Poem*]]. Tebrîz: İntişârât-ı Müessesesi-i Târîh u Ferheng-i Îrân, 1357.
- Mütercim Âsım Efendi. *Burhân-ı Katt*. Hazırlayanlar: Mürsel Öztürk ve Derya Örs. 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Nev'îzâde Atâyî. *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Hazırlayan: Suat Donuk. 2 cilt. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Ocak, Tulga. "Labial hı'nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu". *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış - Nevîn Önerker Armağanı* içinde 167-172. Hazırlayan: Mehmet Ölmez. Ankara: Simurg Yayınları, 1997.
- Okuyucu, Cihan. *Cinânî (Hayatı-Eserleri-Dîvânının Tenkidli Metni)*. 1. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Onay, Ahmet Talat. *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü - Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Hazırlayan: Cemal Kurnaz. İstanbul: H Yayınları, 2009.
- Öngül, Ali. "Akhisar Zeynelzâde Kütüphanesi". *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler Nail Bayraktar'a Armağan I (Hatıra ve Bilimsel Makaleler)* içinde 202-210. Hazırlayanlar: İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen ve Nergis Ulu. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2005.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali - Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Özyaşamsı-Şakar, Sezer. *Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2021.
- Özyıldırım, Ali Emre. "Sergüzeşt-nâmeler Üzerine Hasbihâl veya Hasbihâlin Sergüzeşti". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4: Nazımdan Nesire Edebi Türler* içinde 135-165. Hazırlayanlar: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru ve Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2009.
- Özyıldırım, Ali Emre. *Mâşî-zâde Fikrî Çelebi ve Ebkâr-ı Efkâr'ı - On Altıncı Yüzyıldan Sıradışı Bir Aşk Hikâyesi*. 1. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- Prizrenli Şem'î. *Şem'î Dîvânı*. Hazırlayan: Murat A. Karavelioğlu. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Pultar, Mustafa. *Yıldız Adları Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Recep, Ömer Faruk. *Göz Bilimi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Ruggles, Fairchild. *İslami Bahçeler ve Peyzajlar*. Çeviren: Nurcan Boşdurmaz. 1. Baskı. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Sarıkaya, Bekir. *Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât*. Editör: Günay Kut. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Seyhan, Nezihe. "Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)". Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2000.
- Solmaz, Süleyman. *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. 1. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)". *Türk Dünyası Araştırmaları* 90 (1994): 131-179.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. 1. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. 3. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi

- Yayınları, 2019.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. 4. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2020.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. 5. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2021.
- Tanyeri, M. Ali. *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Tarama Sözlüğü. 8 cilt. 3. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Tarlan, Ali Nihad. *Necatî Beg Divanı*. 1. Baskı. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1963.
- Tarlan, Ali Nihad. *Ahmed Paşa Divanı*. 1. Baskı. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1966.
- Taşkın, Caner. "15. ve 20. Yüzyıllar Arası Bursa Tekkelerinin Mekan ve Cephe Kurgusu". Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2017.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi. *Eş-Şakâ'ıku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye (Çeviri-Eleştirmeli Metin)*. Hazırlayan: Muhammet Hekimoğlu. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Tek, Abdurrezzak. "İbnü'l-Arabî'yi Savunan Afrikalı Bir Süfi: Ali b. Meymûn el-Mağribî". *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)* 21 (2008): 297-329.
- Tezcan, Nuran. "Güzele Bir Şehrengizden Bakış". *Türkoloji Dergisi* XIV, 1 (2001): 161-194.
- Tezcan, Semih. *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar*. 1. Baskı. Ankara: Simurg Yayınları, 1994.
- Tietze, Andreas. "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili". *Türkiyat Mecmuası* 9 (1951): 113-138.
- Tietze, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. 3. cilt. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2016.
- Tietze, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. 9. cilt. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2019.
- Tulum, Mertol. *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. 1. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Wehr, Hans. *A Dictionary of Modern Written Arabic*. Editor: J. Milton Cowan. 3. Baskı. New York: Spoken Language Services, Inc., 1976.
- Yasar, Abdizade Hüseyin Hüsameddin. *Amasya Tarihi*. Editörler: Songül Keçeci-Kurt, Recep Orhan Özel, Metin Hakverdioğlu. 10. cilt. Amasya: Amasya Belediyesi, 2022.
- Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- Zemahşerî. *El-Keşşâf 'An Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl, Keşşâf Tefsiri (Metin - Çeviri)*. Çevirenler: Muhammed Coşkun, Adil Bebek, Abdulaziz Hatip ve Murat Sülün. Editör: Murat Sülün. 3. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Zemahşerî. *El-Keşşâf 'An Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl, Keşşâf Tefsiri (Metin - Çeviri)*. Çevirenler: Necdet Çağır, Abdulaziz Hatip, Murat Kaya, Ömer Çelik, Mehmet Erdoğan, Nihat Uzun, Mustafa Öztürk ve Harun Ögmüş. Editör: Murat Sülün. 6. cilt. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.